

LOS HECHOS

Jesucristo, cā yee quetire cā ca wede doti cojoricarā cāja ca tiiriquere owarica pūuroa, Lucas, Añurije Quetire cā ca owariquere ca nii nənəua waarijera nii. Ati pūurore ca owaricħa, cā ca owa jħorica pūurora, “Niipetirije Jesús cā ca tiiriquere, to biri bojocare cā ca bueriquere,” owaupi (Hch 1.1).

Ati pūuro jiro cā ca owarica pūuro peera: “Bii yai, cati tua, umareco tutipħi tua mħa waa cā ca biirique menara, Jesús yee queti peticā yerijāa waa biitiupa,” cā ca īi wede majorique nii. Bojoca watoare to birora bojoca cäticħa niimi Jesús.

Ati pūuroa, Jesús yee quetire ca tħo nənħejje jħoricarā, Añuri Yeri cā ca majoro mena, Jesús're tħo nənħejjerique maquēre, o biro tiiri, bħaro jañuro niipetiri taberipħi, Jerusalén mena bii jħo waa, jiro Judea yepa, jiro muipū cā ca mħa doori nħħa pee ca niiri yeparipħi, to biri Samariapħi, jiro judíos ca niitriġapħre, Antioquía, Siriapħi, ca bii nħħa waaro tħalli, īi wede.

Atere īi wede yapano, Pablo, Jesús yee quetire wede yujugħi cā ca biiriquere wede nħħa waa. To biri Jesús yee queti, Asia macā yepa jīcā yepapħure ca ea waarique maquēre, too bii nħħa waarrora, ape yeparipħi, Greciapħi, jiro Romapħi ca bii ea waariquere wede nħħa waa.

Ate queti, Jesús yee quetire ca tħo nənħejjerā cāja ca bii nħħa dooriquere wede nħħa doo, nħucā jiro ati yepa niipetiro jañuripħi, to biri paux yuteari jiro ati yepa niipetiropħre Jesús yee quetire cāja ca

wede bato peoticāpere, “To biro biirucu,” cā ca ū
owarique nii.

Ati pūuroa, Pedro, Pablo, cāja ca tii niiriquere
buaro peti wede. Íi pacaro díámacā petira Añuri
Yeri cā ca doti tutua niirije mena, cā ca j̄o tii niirije
mena, Jesucristo to birora ca niicōa niigapare yeri
jañacāri cāre ca t̄o nñuejerā cāja ca nii jeeña
earo cā ca tiiriquere wede. Itia wāme nii, Jesús
cā yee quetire cā ca wede doti cojoricarā cāja ca
biiriquere ca wederije:

- (1) Jesús, cā buerāre “Ate m̄ja tii niirucu,” cājare
íicā, ñucā “O biirije m̄jare ȳ tiirucu,” cājare
íiri jiro m̄areco tutip̄ cā ca tua m̄ua waari-
quere (1.1-14), Jesucristore ca t̄o nñuejerā
Jerusalén're cāja ca bii j̄oriquere (1.15—8.3),
wede.
- (2) Palestina yepare añurije quetire cāja ca wede
bate nñua waariquere wede (8.4—12.35).
- (3) To biicāri yua Mediterráneore ca niiri
yeparire Añurije Quetire wede nñua waarrā,
Romap̄ cāare cāja ca wedecā ea waariquere
wede. Añurije quetire Pablo cā ca wede yujuḡ
waa j̄oriquere (13.1 —14.28) wede nñua
waa, Jesús buerā, bojocare ca j̄o niirā mena
Jerusalén're cāja ca nea pooriquere (12.1-35),
Pablo, p̄ati añurije quetire cā ca wede yujuḡ
waa nemoriquere (15.36—18.22), Pablo itiati
añurije quetire cā ca wede yujuḡ waariquere
(18.23—21.16), wede nñua waa. To biicāri
yua, Jerusalén'p̄, Cesareap̄, jirop̄ra yua
Romap̄, Pablore cāja ca tia cūuriquere wede
yapano ea (21.17—28.31).

Jesús buerā cāja ca tiiriique

Añuri Yerire cā ca tiicojope maquē

¹ Yü ca maigü Teófilo, yü ca owa jorica pūurore niipetirije Jesús cā ca tii joriquere, cā ca bue majio joriquere, ² cā yee quetire cā ca wede doti cojoparā cā ca bejerigarāre, Añuri Yeri jorri cājare wede majori jiro, umareco tutipü cā ca ami mua waa ecoriquepü yü owa yapano eawü. ³ Cā ca bii yairicaro jiro ca nii pacaro, cā ca catirijere īnogü cā majuropeera īa majircarora bau niigüra paü tiiri, cuarenta* rāmari peti cājare baua īño nii, Umareco Pacü cā ca doti niiri tabe maquēre cājare wede, tii niipi.

⁴ Ména, cāja mena niigü, Jerusalén macārā cājare niicā dotiupi. O biro cājare īupi:

—Yü Pacü “Yü tiicojorucu” cā ca īriquere, mājare yü ca wederiquere yueya ména.

⁵ Yee mééra Juan, oco mena uwo coeupi. Māja pea, no cānacā rāmu jiro mééra, Añuri Yeri mena uwo coe ecorā doorā māja tii —cājare īupi Jesús.

Jesús umareco tutipü cā ca tua māa waarique

⁶ Jesús mena ca nea pooricarā pea, o biro cāre īi jāiñaupa:

—Wilogü, ¿mecā to niiti yua, Israel yepare, ñucā cāja majuro cāja ca doti niiro mā ca tiipa rāmu? —cāre īupa.

⁷ To biro cāja ca īiro tāogü, o biro cājare īi yāupi Jesús:

* **1:3** Puarā bojoca yee cōro niiri rāmari.

—Mujara, tii tabe ca niiro, tii rāmā ca niiro, Umureco Pacā cā majuro ca doti majigā niiri cā ca tiipere, māja ca majipe méé nii. ⁸ Biirāpāa, Añuri Yeri mājapure cā ca ñaaajāa nucā earo, māja ca yeri tutuapere ñee yapanori, yā yee maquēre māja wede yujurā waarucu. Jerusalén'ra māja wede jāorucu, jiro Judea yepa, to biri Samaria yepa, jiro ati yepa niipetiropā yā yee quetire māja wede yuju peticā cojorucu —cājare ñiupi Jesús.

⁹ Atene ñi yapanogura, cāre cāja ca ñarucurora, umureco tutipā ami māa waa eco, bueri bārua cāre ca paa ñmaarora, bauticā yerijāa waaupi Jesús. ¹⁰ Jesús cā ca māa waaro, emāaro pee wado cāja ca ña māene nucūrucuro, pāarā juti botirije jāñaricarā cāja pāto baua ea nucā eari, o biro cājare ñiupa:

¹¹ —Galilea macārā, ¿ñee tiirā umureco tuti pee māja ña māenecā nucūti? Ano māja mena ca nijjāgā Jesús, umureco tutipā ca ami māa waa ecojāgāra, cā ca māa waaro māja ca ñajāri wāmera doorucumi ñucā —cājare ñiupa.

Judas're ca wajoapā Matías're cāja ca beje amirique

¹² To cōrora Jesús cā ca tua māa waaro jiro, Olivos Buuropā ca niiricarā, ca yoati jañuri maa pee† tuacoaupa Jerusalén pee, doti cūurique yerijāarica rāmāre ca dotirore biro. ¹³ Macāpā tua ea, wiipāre earā, jotoa macā jawi cāja ca niirica jawipā māa waaupa. Pedro, Santiago, Juan, Andrés, Felipe, Tomás, Bartolomé, Mateo, Alfeo macā Santiago, Zelote yaa puna macā Símon, to biri Santiago‡

---

† **1:12** 1,100 metros ca yoari maa pee. ‡ **1:13** Cāra Jacobo wāme cūticāupi ñucā.

yee wedegʉ Judas, niiupa. **14** Căja niipetirā, Jesús bairā, că paco María, to biri aperā romiri mena to cānacā tiira nea poori, jīcā wāmera tāgoeñā yeri cātiri, to birora juu buecōa niirucuupa.

15 Tii rāmārire Pedro, ciento veinte cōro ca niirā bojoca Jesús yee quetire ca tuo nānājeerā watoapʉ ca niiricʉ wāmʉ nācā, o biro cājare īi wedeupi:

16 —Yʉ yaarā, David niiquīricʉ, Añuri Yeri că ca majorije mena Judas, Jesús're ca ñeeparāre maa jugue waa, că ca tiipere, “O biro biirucu,” că ca īi owaricarore birora ca biipe niiupa mee. **17** Judas cāa mani mena macāra nii, mani ca pade niirijerena tii nemo, tii niimiwi biigupʉa. **18** To biro bii pacagʉ, Jesús're că ca wedejāarije wapa, wapa tiirica tiiri căre căja ca tiicojorique mena waa, jīcā yepa wapa tiupi. Jiro că dāpʉga pee ñaaduwí waa, că paaga yiga, că ʉta miji witi bate, biicā yai waupi. **19** Jerusalén macārā to biro că ca bii yai waariquere queti tuori, tii yepare Acéldama wāmeo tiupi. Căja wederique menara, “Díi Yepa,” īirāgaro īi. **20** Mee, to biro că ca biipere Umāreco Pacāre īi nacān bao baja peorica pūeuropʉre o biro īi owa tuurique niiupa:

“Că yaa wii, yucʉ mani, ca bopori yepa jeeñā, to biicā yai waajato.

Jīcān peera tii yepare că niiticājato.”*

Ñucā,

“Că ca pademiriquera apīpʉ că pade wajoajato,”†
īi.

21 To biri, Jesús mani mena că ca niiri cuu cōrora mani mena bapa cāti nii, **22** Jesús're, Juan că ca uwo

---

§ **1:17** Mt 27.3-8. * **1:20** Sal 69.25. † **1:20** Sal 109.8.

coeri tabepra nii, umareco tutipu cā ca mua waari tabepu, mani mena ca niiricarā ano niima. To biri jīcū cāja mena macā mani mena Jesús cā ca cati tuaro cā ca ñariquere manire ca wede nemopure bejerique booro bii —cājare ñiupi Pedro.

²³ To biro cā ca ñiro, puarâre, José cārena ñucā Barsabás (cā buirica wāme peera Ca Añugu) cāja ca ñigu, apī Matías're jeeupa. ²⁴ To biro tiicā, o biro ñi juu bueupa:

—Upu, mu, niipetirāre cāja yeripu cāja ca tagoeñarijere ca majigu, mu majuropeera anija puarâre, mu ca beje amiricure jāare ñoña, ²⁵ cā ca ñañarije wapa, cā ca waapa tabepra waa, cā ca bii yai weorique Judas paderique ca niimiriquire ca ña nanujee wajoapure —ñi juu bueupa.

²⁶ To biro ñi yapano, “¿Niipe cā niití Umareco Pacu cā ca amiricu? ” ñi majirugarā, cōa peo buarique mena tiirā, Matías're to ca ñaapea buaro tiiupa. To biri Jesús buerā pua amo peti, depore jīcāga penituardo ca niirā mena macā nii eaupi Matías.

2

Añuri Yeri cā ca doorique

¹ Pentecostés* boje rum ca earo, niipetirā Jesucristore ca tuo nanujeerā jīcā tabera nea poori niupi. ² Ca niiro tujarora, umarecop ubaro wino paa puu duwi doorore biro buj duwi doo, cāja ca niiri wiire paa puu ame jā dadacoaupa. ³ To

---

* ^{2:1} Pascua boje rum jirore cincuenta rumari ca earo cāja ca tiiri boje rum, ote ca bucua yapanoro cāja ca tiiri boje rum niupi. Añuro petira cāja ote ca bucua yapanoro, Umareco Pacure añu majuropecā ñirā cāja ca tiiri boje rum niupi.

biro biirora, cāja ca niiro cōrorena cāja jotoarire pecame ca ūurore biro ū ūapea eaupa. ⁴ To biro ca biiri tabera, cāja niipetirāpūrena Añuri Yeri cāja yeripūre ūajāa nucā eaupi. To biro cā ca biirora, Añuri Yeri cā ca boorore biro cāja ca niiro cōrora apeye wederiquere wede juo waaupa.

⁵ Tii rūmūrire Jerusalén macāre, judíos, boje rūmūri cōrorena ca juu buerā earucurā, niipetiri yeparipū macārā ca dooricarā niiupa. ⁶ Bojoca pea ca būjūrijere tūori, nea pooma ūrā, Jesús're ca tūo nūnūjeerā cōrora, cāja wederiquerena cāja ca wederijere tūori, do biro pee ū majitiupa.

⁷ Do biro pee ū majiti, tūo ūchā biima ūrā, o biro ameri ūupa:

—¿Anija ano ca wede niirā niipetirā, Galilea macārā méé cāja niiti? ⁸ ¿Do biro pee biicāri, mani yee wederiquere añuro cāja ca wedero mani tūoti? ⁹ Anora Partia, Media, Elam, Mesopotamia, Judea, Capadocia, Ponto, Asia yepare ca niiri macāri macārā, ¹⁰ to biri Frigia, Panfilia, Egipto, Africa macā yepari macārā, Cirene ñoo peepū macārā, ūucā Roma macārā ati macāre ca niirā, jīcārā judíos, aperā judíos yee pee ca bii wajoaricarā, ¹¹ Creta macārā, to biri Arabia macārāpū, mani nii anora. ¡Niipetirāpūra mani ca wederije mena Úmureco Pacā añurije cā ca tiirique quetire cāja ca wedero mani tūo! —ameri ūupa. ¹² Niipetirāpūra to biro ca biirijere ū ūchāri, do biro ū majitima ūrā, o biro ameri ū jāñuaupa:

—¿O biro cāja ca biirijea do biirije peti biro to biiti? —ūupa.

¹³ Aperā pea:

—Cūmurā biima —cūjare ū buicāupa.

Pedro cūjare cū ca wederique

14 To cōrora Pedro pea, cū mena macārā pūa amo peti, dūpore jīcāga penituarō ca niirā mena wāmū nucā, tutuaro wederique mena o biro cūjare ūupi:

—Mūja judíos, to biri mūja Jerusalén macāre ca niirā niipetirā, ano ca biirije mūja ca ūarijere mūjare yū wede majorūga. To biri añuro tūoya, ano mūjare yū ca ūipere.

15 "Anija, "Cūmurā tiima" mūja ca ūirā, "Cūmurā méé tiima," cūmurica tabe uno méé nii, boeri tabe jiroacāra† niicā ména. **16** Ano mūja ca ūarijea, ca biipere wede jugueri majū Joel, "O biro biirucu," cū ca ū owaquīrique bii earo bii:<‡

17 " 'Ca tūjari rūmūrire o biro biirucu,' ūimi Umūreco Pacū. Yū Añuri Yerire bojoca niipetirāpūrena yū tiicojorucu. Mūja puna: umūa, nomia ca biipere wede juguerucuma. Wāmarā, ca bii ūnorijere ūarucuma. Būchrā pea cāja ca biirūga tūgoeñarijere quēñarucuma.

18 Nucā tii rūmūrire yūre ca padē bojarā, umūa, nomia cāare yū Añuri Yerire yū tiicojorucu. To biro yū ca tiiro ca biipere wede juguerucuma.

19 Umūreco tutipūre, ati yepare, uwiorije, díi, ca ūarije, ca bue mūenerije, yū ūnorucu.

20 Muipū umūreco macā naitīacoarucumi. Ņami macā pea, díire biro jeeñacoarucumi, Wiogū yaa rūmū, ca nii majuropeeri rūmū, ca añuri rūmū ca eaparo juguerore.

---

† **2:15** Nueve de la mañana. ‡ **2:16** Jl 2.28-32.

21 To ca bii pacaro, ‘Wiogʉ wāme mena ūicāri tii nemoriique ca jāirā niipetirā amet̄uarucuma,’ ūimi Ūmureco Pacʉ,” ūipi Joel.

22 Israelitas, atere añuro t̄ooya: Mʉja ca ūarora, Jesús, Nazaret macā cā ca doti majirijere, cā menapʉ do biro ca tiiya manirijepʉ ūaricaro añuriye tii, ca ūañaña manirije tii bau nii, mʉja watoare cā ca tiirije mena mʉjare ūñowi Ūmureco Pacʉ, teere añuro mʉja ca majirore birora. **23** Cāre, Ūmureco Pacʉ “To biro biirucumi,” cā ca ūiricarore birora wedejāa eco, ca biigʉre mʉja pea bojoca ūañarā jʉoripʉ cāre mʉja jīawʉ, yucʉ tenipʉ cāre paa pua tuuri. **24** To biro mʉja ca tiicā pacaro Ūmureco Pacʉ pee cā ca cati tuaro cāre tiiri, ūañaro peti puniro bii yairiquere cāre amet̄eneupi. Bii yairique cāa, do biro pee cāre bii amet̄ua nʉcā majiticāupa. **25** Wiogʉ David cāa, Jesús'rena ūigu, o biro ūiquūipi: “Ūpʉ to birora yʉ mena cā ca niicōa niiro yʉ ūawʉ. Cā, yure cā ca tii nemoro jīcā wāme uno peera ūañaro yʉ ca biiro yure tiitirucu.

26 To biri yʉ yeri ʉjea nii. Buaro ʉjea niiriique mena yʉ baja ʉjea nii. Yʉ upʉripʉ cāa, uwiricaro maniro cāpʉre yuecōa niirucu.

27 Yʉ ca cati niirijere, ca bii yairicarā cāja ca niiri tabepʉra cūu cōacā, tiitirucumi; ūucā cāre pade bojari majʉ ca ūañarije manigʉ upʉri niiquīrique cāare ca boa yairo tiitirucumi.

28 Mʉ ca boorore biro nii nʉnʉa waariquere yure mʉ ūñowʉ; yʉ pʉtora mʉ ca bojoca cāti niiriije mena, buaro yʉ ca ʉjea niiro mʉ tiirucu,”§

---

§ **2:28** Sal 16.8-11. Catirique ca niiri maarire yʉ ca majiro yure mʉ tiiwʉ.

ĩiquĩupi David, Jesús cã ca biipere.

29 Yü yaarã, díamacã mujare yü wede majoruga, mani ñicã David niiquĩricã, bii yaicoa, yaa cõa eco, cã ca biiriquere. Mecãripã cãare cã majã ope mani watoara niicã ména. **30** David niiquĩricã, ca biipere wede jügueri majü niiquĩupi. To biri Umareco Pacã: “Yee méé mure yü ĩi,” ĩrique mena, “Mü pãramerã ca nii cojorãpure jïcã wiogã cã ca ni-iro yü tiirucu,” cãre cã ca ĩrijere majicãquĩupi mee. **31** To biri, Umareco Pacã cã ca tiicojoricã Mesías, ca bii yaicoaricãpure cã ca cati tuarijere ïa jügueri, o biro cã ca biiperena ĩigu: “Mesías, cüre cãja ca yaa cõarica opepura biicã yerijãa waa, cã upuri niiquãriquea tii opepura boa yaicoa, biitirucu,” ĩi wedequĩupi David. **32** To biri, ani Jesús'rena cã ca cati tuaro cüre tiwi Umareco Pacã. Teere mani niipetirãpure “To birora biiwã,” ca ĩrã wado mani nii. **33** Umareco Pacã cã ca tutuarije jüori, ca nii majuropeegãtii eco, cã díamacã nüña pee cüu eco, biiri jiro, ñucã, “Añuri Yerire mujare yü tiicojorucu,” jãare cã ca ĩricure cã Pacã cüre cã ca tiicojogure ñeeri jiro, cã pea jãa niipetirãpure tiicojomí. Atere mecüre ïa, tuo, mujã tii. **34** David'ra umareco tutipã müa waatiupi. Biiti pacagã o biro ĩupi:

“O biro ĩwi Üpu yü Wiogãre, ‘Yü díamacã nüña pee duwiya,

35 mü waparãre cãja ca doca cãmuro yü ca tiropã,’ ĩupi.”*

36 Müja Israel yaa pooga niipetirã, atere añuro majiña, yucã tenipã müja ca paa pua tuu jãa

---

* **2:35** Sal 110.1.

cōajāgu Jesús'rena, Wiogħu, Mesías, † cū ca niiro tiimi Umureco Pacu —cūjare īiupi Pedro.

37 To biirije Pedro cū ca īiro tħorā, too ca nea pooricarā pea, niipetirāpħra bħaro tħogħiex-pai ametuacoari, Pedrone, ñucā cū mena macārāre o biro īiupa:

—Jāa yaarā, ¿ñee ca tiiparā jāa niiti? —cūjare īi jāiħa upa.

38 To biro cāja ca īiro, o biro cūjare īi yħaupi Pedro:

—Nañarije mħaja ca tiirucijere tħogħiex yeri wa-joari Umureco Pacu peere tħo nħanxjee, mħaja ca niiro cōrora Jesucristo wāme mena uwo coe dotiya, mħaja ca īnañarijere Umureco Pacu cū ca acobopere biro īirā. To biro mħaja ca tiiro, cū pea Añuri Yerire mħajre tiicojorucumi. **39** Ate, “O biro yu tiirucu,” cū ca īriquea, mħaja yee, mħaja puna yee, ñucā yoaroripu ca niirā niipetirā Ɂepi mani Umureco Pacu cū ca juorugħarā yee, niiro bii atea —cūjare īiupi Pedro.

40 Ate, ñucā apeye paħħ wāmeri mena cūjare wede majio, o biro cūjare īi wedeupi Pedro:

—Anija bojoca īnañarāre camotatiya! —cūjare īiupi. **41** To biri, Pedro cū ca wederijere ca tħo nħanxjeericarā, uwo coe ecoupa. Tii rħamħre Jesucristo ca tħo nħanxjeerā, itia mil peti nii nemo waħħa. **42** Cāja niipetirā, Jesús, cū yee quetire cū ca wede doti cojoricarā cūjare cāja ca bue majori-jere añuro tħo nħanxjee, cāja ca cħorijere ameri dica woo, ñucā jīcāri mena juu bue, pan dica woo baa, tiirugħarā nea poo, biicā niirucuupa.

---

† **2:36** Hebreo wederique menara Mesías īiro: “Umureco Pacu cū ca ami dica wooricu,” īirugħo īi.

Jesucristore ca tuo nʉnʉjee jʉoricarā cāja ca bii niirique

⁴³ Jesús, cā yee quetire cā ca wede doti cojoriarā, paʉ wāmeri ca īa ñaaña manirije cāja ca tii bau niirijere īarā, niipetirāpura do biro pee ī ma-jiticāupa. ⁴⁴ Jesús're ca tuo nʉnʉjeerā niipetirāpura jīcāri mena nii, cāja ca cʉorije mena cāja majurope ameri dica woo, tii niirucuupa. ⁴⁵ Cāja yee ca niirijere, cāja ca apeye cʉti niirijere, noni wapa jeeri, cāja ca boorije ea tuaro, wapa tiirica tiirire ameri dica woorucuupa. ⁴⁶ To cānacā rʉmʉra Umʉreco Pacʉ yaa wiipʉ neacōa niirucuupa. Ñucā cāja yaa wiijeri cōro añuro yeri ʉjea niirique mena pan're baa, baarique cāja ca cʉorijere jīcāri mena ameri dica woo baa, ⁴⁷ Umʉreco Pacʉre ī ñucā buo baja peo, ñucā niipetirā bojoca cājare añuro cā ca īa mairijere bii ʉjea nii, bii niirucuupa. To cānacā rʉmʉra aperā, Jesucristore ca tuo nʉnʉjeerā, cāja ca nii nemo nʉnʉa waaro cājare tiiupi Umʉreco Pacʉ.

3

Ca bʉʉricʉre Pedro cā ca catiorique

¹ Jīcā rʉmʉ, Pedro, Juan, yucʉ jotoa muipū cā ca tʉja duwi waaro* juu buerica tabe ca ni-iro, Umʉreco Pacʉ yaa wiipʉ juu buerā waaupa.

² Umʉreco Pacʉ yaa wii jope, Añuri Jope† ca wāme cʉtiri jope pʉtore, baagʉpʉra ca bʉʉricʉ ca ni-iricʉre to cānacā rʉmʉra cāre ami waari, tii wii ca jāa waarrē wapa tiirica tiiri cū jāijato īirā, cāja ca cūuricʉ niiupi. ³ Cā pea Pedro, Juan, Umʉreco

---

* **3:1** Tres de la tarde. † **3:2** Puerta llamada “La Hermosa”.

Pacu yaa wiipure jää waarañ doorä cäja ca biiro ñari, wapa tiirica tiire cäjare jääupi. ⁴ To biro cäjare cäca ñiro, cäja pea añuro cäre ña ñpõtño, o biro cäre ñiupi Pedro:

—Jääre ñaña —ñiupi.

⁵ To biro cäre cäca ñiro, ca buuricu pea: “Apeye uno yure tiicojorä doorä tiicuma,” ñigu, cäjare ñaupi.

⁶ To cõrora Pedro pea o biro cäre ñiupi:

—Wapa tiirica tiiri unora, oro unora, yu choti. Biigupua, yu ca cuorijera mure yu tiicojorucu: “Jesuscristo, Nazaret macä cäca dotiro mena, ‘Wämu nucä waaguja,’ mure yu ñi” —cäre ñiupi.

⁷ To biro cäre ñiguu, cä amo diámacu nucõare ñeeri, cäre tua wämuo nucõcäupi. To biro cäre cäca tiirije menara, cä ñicäri, cä aña tñigaari[†] cäa, tutuacoaupa.

⁸ To cõrora ca buuricu pea bupu wämu nucä waari, waa juo waaupi. Jiro, Ùmureco Pacu yaa wiipu cäja mena jää waagu cä majurope bupurique mena jää nucõa waa, Ùmureco Pacure ñi nucä buo, ñi jää waaupi. ⁹ Niipetirä, ca waatimiricura waa, Ùmureco Pacure ñi nucä buo baja peo, cä ca tiiro ñarâ:

¹⁰ —Ùmureco Pacu yaa wii jope, “Añuri Jope” ca wämue cutiri jope puto wapa tiirica tiiri ca jää duwirucujägura niimi —ñi ña majiri, buaro ña ucua do biro pee ñi majiticäupa, to biro cäre ca biirique juori.

Pedro cäca wederique

¹¹ Ca buuricure cäja ca catioricu pea, Pedro, Juan're camotatiitiupi. Niipetirä bojoca to biro ca biirijere ña ucua niirâra, Ùmureco Pacu yaa wii,

---

[†] **3:7** Dupo bearí.

Salomón yaa tabe Pórtico de Salomón Pedro, Juan, cāja ca niiri tabe cāja puto pee ūmaa nea poo waaupa. ¹² To biro cāja ca biiro ūari, o biro cājare ūupi Pedro:

—Mūja israelitas, ¿ñee tiirā mūja ūa uehati? ¿Nee tiirā jāa majuropeera jāa ca yeri tutuarije mena, ūucā cūre mai ūama ūirā ani ca būricure cā ca waa majiro jāa ca tiirore biro, jāare mūja ūati? ¹³ Abraham, Isaac, Jacob jāa, Umureco Pacu, mani ūnicā jāa Umureco Pacu, cā paderi maju Jesú, ūparāpūre mūja ca tiicojo cōagure, ūucā Pilato pee cā ca wieneruga pacaro mūja ca bootigure ca nii majuropeegu cā ca niiro cāre tuijapi. ¹⁴ Ca añugu, ca ūnañarije manigu, ca niigu peere junacāri, bojoca ca jīagu peere mūja wiene dotiwu. ¹⁵ To biro tiiri mūja jīa cōawu, catirique manire ca tiicojogure. To biro mūja ca tiimijata cāare, Umureco Pacu pea cūre caticocāwi, to biro cā ca tiirijere ca ūaricarā, “Jāara jāa nii.” ¹⁶ Ano mūja ca ūagu, mūja ca majigure, cā upuri ca tutuaro ca tiirijea, Jesucristore díamacā tuo ūucā būoriquera to biro tii. Ate Jesucristore díamacā tuo ūucā būorique ca doorijera, añuro diarique manigu pūcā ca niiro tii, ano mūja niipetirā mūja ca ūarore birora.

¹⁷ ”Yū yaarā, mee yū maji. Mūja, mūja wiorā, Jesú's're jīlarā, to biro mūja ca tiirijere majiti pacarā to biro cūre mūja tiicāwū. ¹⁸ Biropu, ate mena, mee tūrumāpūra cā yee quetire wede jūgueri maja niipetirā mena, “Yū ca tiicojo cojogu Mesías bii yaicoarucumi,” Umureco Pacu cā ca ūi jūguericarore birora bii earo biiupa. ¹⁹ To biri ūnañarije mūja ca tiirijere to cōrora tii yerijāa tūgōeña wajoa, Umureco Pacu ūre tuo ūnūjeeyā,

maja ca ñañarijere cū acobojato ñirā. To cōro docare Ḫph, añuro niirica yateari tiicojorucumi,²⁰ m̄jare ñima ñiḡa mee jīcātop̄ra cā ca ami dica wooricā Mesías're cāra Jesús ca niiḡare m̄jare tiicojori.²¹ Ména mecāra Jesucristo, um̄areco tutip̄ra cā ca niipera niicāro bii, t̄r̄um̄a macā yatearip̄are ca dooquñricarā, Um̄areco Pac̄, cū yeere wederi maya ca ñañarije manirā mena, “To biro yā tiirucu” cā ca ñiricarore birora, niipetirijep̄rena añuro ca nii earo cā ca tiiri tabep̄. ²² Mani ñicā jām̄are o biro ñi wedequñupi Moisés: “Ḣpu maya Um̄areco Pac̄, jīcā Um̄areco Pac̄ yee quetire wede jugueri maj̄, yure biro ca biiḡare maya watoare cā ca nii earo tiircumi. M̄jare cā ca wederije niipetirije cāre tuo nānājeeyā. ²³ Cū, Um̄areco Pac̄ yee quetire wede jugueri maj̄ cā ca ñirijere ca tuo nānājeetiḡa, jīa cōacārique niirucu” ñiquñupi Moisés. §

²⁴ ”Ñucā niipetirā Um̄areco Pac̄ yee quetire wede jugueri maya niiquñricarā, Samuel jiro macārā niipetirāp̄ra ati r̄am̄uri o biro ca biiperena wedequñupa cūja cāa. ²⁵ M̄jara maya nii, Um̄areco Pac̄, cā yee quetire wede jugueri maya mena: “To biro yā tiirucu” cā ca ñiriquere cāo nānājee, ñucā Um̄areco Pac̄ maya ñicā jām̄a niiquñricarāp̄re: “O biro mani tii nijaco” cā ca ñiriquere cāo nānājee, ca tiirā. Um̄areco Pac̄ o biro ñupi Abraham're: “M̄a pārami j̄uori niipetirā ati yepa macārā bojoca poogaari añuro tii ecorucuma,” ñupi.* ²⁶ To biro ca ñiricā niiri, Um̄areco Pac̄, cā Macāre cā ca cati tuaro tiiri, m̄jare tiicojo j̄oupi, añuro m̄jare tii, maya

---

§ **3:23** Dt 18.15, 18-19.   * **3:25** Gn 22.18; 26.4.

cōrorena ñañaro m̄ja ca tiirucuriquere to cōrora
tii yerijāa, t̄goeña wajoa m̄ja ca bīipere biro ūigū
—cūjare ii wedeupi Pedro.

4

Pedrore, Juan're wiorā p̄topu c̄ja ca ami waarique

¹ Ména, Juan, Pedro, bojocare o biro c̄ja ca wede niirora, paia, Uムareco Pacu yaa wiire ca coterā uwamarā wiogu mena, to biri Saduceos mena eaupa. ² Pedro, Juan, “Ca bii yairicarā c̄ja ca cati tuarije Jesucristo menara bii bau niicāupa,” bojocare c̄ja ca ii wederije j̄ori buaro ajiaupa.

³ To biri cūjare ñee, ñamipu ca niiro macā, ape r̄amapu cūjare jāiñarugara tia cūurica wiipu cūjare tia cūucāupa. ⁴ To ca bii pacaro, Pedro c̄ ca wederijere ca t̄oricarā pau tuo n̄an̄jeeupa. To biri Jesús're ca tuo n̄an̄jeerā umua wadora, jīcā amo cōro mil cōro peti eacoaupa.

⁵ Ape r̄amapu peere Jerusalén're judíos wiorā, buchrā ca j̄eo niirā, doti cūuriquere ca j̄eo buerā, neaupa. ⁶ Paia wiorā Anás, Caifás, Juan, Alejandro, to biri paia uparā yaarā ca niirā niipetirā, toore niupa. ⁷ Nea poo yapano, tia cūurica wiipu ca niirā, Pedro, Juan're ami doo doti, c̄ja j̄uguero cūjare nucōri, o biro ii jāiña j̄eo waaupa:

—¿Ñee doti majirique mena, ñiru wāme mena, atere to biro m̄ja tuijāri? —cūjare iiupa.

⁸ To biro c̄ja ca ii jāiñaro Pedro pea, Añuri Yeri c̄re c̄ ca majorije mena, o biro cūjare ii ȳupi:

—Bojocare ca doti niirā, to biri Israel macārāre ca j̄eo niirā: ⁹ M̄ja, mecāre, ca diarique cūtigure

añuro jāa ca tiirique jorira jāare jāiña, “¿Do biro cā tii catio ecojāri?” jāare ī jāiña, māja ī. ¹⁰ To biri māja niipetirā māja ca tuo cojoro, ũucā Israel yepa macārā niipetirā cāja ca majipere biro ūrā, ani ca būricā ca niimiricā, māja niipetirā māja ca īa cojoro ca niigā, Jesucristo Nazaret macā, yucā tenipā māja ca paa pua tuu cōaricārena, Ūmureco Pacā cā ca cati tuaro cā ca tiiricā cā ca doti tutuarije mena catio ecojāwi. ¹¹ Jesucristoa,
“Māja, wijeri tiiri maja, ūtāga ca añutiricare māja
ca beje cōamiricagara, mecāra yua ūtāga ca
nii majuropeerica ca nii earicā, niimi.”*

¹² To biri apī jīcā uno peera ūnañaro mani ca bipere manire ca ametūenegā manimi. “Nañaro cāja ca bii yaiboriquere cā jorí ametūharucuma,” ūigu Ūmureco Pacā cā ca tiicojoricā, ati yepa niipetiropanrena apī manicāmi —cājare ī yūupi Pedro.

¹³ Uparā pea, Pedro, Juan, uwi tāgoeñaricaro maniro cāja ca wedero ūrā, ca buetiricarā nii, † watoa macārāra niicā, cāja ca biirijere īa maji, ūne pee ī majiticā, biima ūrā, “Jesús buerāra niima,” ī majiupa.

¹⁴ ūucā ca būricāre cāja ca catoricā pee cāa cāja menara cā ca niiro macā do biro pee cājare īi boca yūu majiticāupa. ¹⁵ Do biro pee cājare īi majitima ūrā, cājare witi waa doti, too ca nearicarā wado o biro ameri īi wede peni niiupa:

¹⁶ —¿Anijare do biro mani tirāti? Jerusalén macārā niipetirāpūra ca būricāre cāja ca catoriquere maji peticāma. “To biro biicāro bii, yee īima,”

* **4:11** Sal 118.22. † **4:13** Judíos yee doti cūuriquere añuropā ca bue ame witiricarā.

mani ñi majiti. ¹⁷ Ate bojoca watoare ño jañuro bii jeja nucā waare ñirā, Jesús yeere jicā peerena cāja ca wedetipere biro ñirā, “Ñañaro mūjare jāa tiirucu,” cājare mani ñi uwiojaco —ameri ñi wede peniupa.

¹⁸ To biro ñicāri, cājare jāo cojo:

—Jesús yee maquēre jicā wāme uno peera bue, wede majio, tii nemoticāña yua —cājare ñiupa.

¹⁹ To biro cāja ca ñiro, Pedro jāa pea o biro cājare ñi yuuupa:

—¿Mūjara, Ùmureco Pacu cā ca ña cojorore Ùmureco Pacu cā ca dotirije peere tuo nūnjeetirāra, mūja ca dotirije peere jāa ca tuo nūnjeero, to añucāgajati? Mūja majuropeera tñogoeña bejeya. ²⁰ Jāa, jāa ca ñariquere, jāa ca tñoriquere, jāa wede yerijāa majiti —cājare ñi yuuupa.

²¹ To biro cājare cā ca ñi yuñrijere tñorā, uparā pea ñucā:

—Teere mūja ca wedejata, ñañaro mūja tii ecorucu —cājare ñi nemo, cājare piticāupa. Ñañaro cājare cāja ca tipa wāmere do biro pee tii bñaticāupa, niipetirā bojoca ca birique cāja ca ñariquere Ùmureco Pacu cāja ca ñi nucā buo niiro macā. ²² Ca bñericare cāja ca catioricu pea, cuarenta cāmari ametñenero ca chogu niiupi.

*Jesucristore ca tho nūnjeerā cāja ca juu
buerique*

²³ Pedro, Juan jāa cājare cāja ca wienero jiro, ñucā cāja mena macārā putopu tua waari, niipetirije paia wiorā, to biri bñchrā bojocare ca jāo niirā cājare cāja ca ñrique niipetirije cājare wedeupa.

24 Teere cāja ca wedero tāori jiro, jīcāri mena o biro Umareco Pacāre ū juu bueupa:

—Niipetirije Upā, ati umarecore, ati yepare, dia pairi yaare, to biri teepāre ca niirije niipetirije ca tiiricā, **25** Añuri Yeri menapā, māre padē bojari majā jāa ñicā David menapā, o biro mā ūupa:

“¿Nee tiirā bojoca poogaari to cōro peti cāja wede
mecāti? ¿Nee tiirā bojoca, watoa petira “O
biro mani tijaco,” cāja ūti?”

26 Wiorā, ati yepare ca doti niirā, jīcāri mena
Umareco Pacā menare to biri mā ca beje
amiricā Mesías menare, ū junama.”†

27 To birira Herodes, Poncio Pilato, judíos, judíos
ca niitirā mena, ati macāre nea pooupa, mā ca
beje amiricā Jesús, ca ñañarije manigā, māre padē
bojari majāre ū junari, **28** tūrāmāpāra “To biro
biirucu,” mā ca ūricarore birora, to biijato ūrā.

29 Upā, mecāra ñañaro jāare cāja ca tiirāgarijere
ūña. Mā paderi majare uwiricaro maniro mā
yeere jāa ca wede yujuro jāare tiiya. **30** To biri mā ca
yeri tutuarije mena ca diarique cutirāre catio, ñucā
māre padē bojari majā ca ñañarije manigā Jesús
wāme mena, ca ū ñaaña manirije jāa ca tii maji
niiro tiiya —ū juu bueupa.

31 Cāja ca juu bue yapanorora, cāja ca niiri
tabe buaro nanaupe. To biro ca biiro, niipetirāpāra Añuri Yeri cāja yeripāre cā ca ñaañā nucā
earo, uwiricaro maniro Umareco Pacā wederi-
quere wede yujuupa.

Niipetirije cāja ca cōrige, niipetirā yee ca niirije

---

† **4:26** Sal 2.1-2; Dan 9.24f; Hch 10.38; He 1.9.

³² Jesucristore ca tuo nñanjeerã niipetirã jícã peere birora bii, jícãri cõro tagoeña biiupa. Jícã peera cãja ca cñorijere, “Yü yee wado nii,” ūricaro maniro, “Mani niipetirã yee niiro bii,” ameri ūupa. ³³ Jesús yee quetire wederi maja pea, Wiogü Jesús cã ca cati tuarique quetire do biro tiiya maniro to birora wedecã nñanha waaupa. Ùmureco Pacü pea cãja niipetirãpurena bñaro jañuro, añuro cãjare tii nemo nñanha waaupi. ³⁴ Cãja watoare jícã unora ca boo pacagü maniupi. Yepari ca cñorã, ñucã wiijeri ca cñorã, aperãre noni wapa jeeri, ³⁵ wapa tiirica tiirire Jesús buerãre tiicojori, bate dotirucuupa cãja ca niiro cõrorena, cãja ca cñotirijere cãja jeejato ūrã. ³⁶ To birora tiiupi, Leví yaa puna macã José ca wãme cñatigü, Chipre yucü pooga macã, Jesucristo yee quetire wederi maja, Bernabé cãja ca wãmeo tiiricü cãa, (Bernabé ūro, “Tagoeña bayiricaro ca tiigü,” ūrugaro ū), ³⁷ cã yaa yepare aperãre noni wapa jeeri, wapa tiirica tiirire Jesús buerãpure tiicojoupi.

5

Ananías, Safira, ñañaro cãja ca tiirique

¹ Ananías, cã nñomo Safira mena, cãja cãa, cãja yaa yepare noniupa. ² Cã nñomo Safira mena, “To biro mani tijaco,” ameri ūi wede peniri, wapa tiirica tiirire jee duori, ca dñajarijere Jesús buerãre noniupa. ³ Pedro pea o biro ūi jñainüpí Ananías're:

—Ananías, ¿ñee tiigü Satanás më yeripü ñaajãa nucãri mñare doti ametñene nucã, Añuri Yerire ūi dito, më yaa yepare më ca noni wapa taarique wapa tiirica tiirire jee duo, tee mena tua, më ca

tiiro cā tiijāri? ⁴ ¿Mʉ ca noniparo juguero, mʉ yaa yepa méé to niijāri? ¿Mʉ ca noniro jiro, wapa tiirica tiiri mʉ yee méé to niijāri? ¿Nee tiigʉ to biirije peti mʉ tiicājāri? Bojocare īi ditogʉ méé mʉ tii. Ùmʉreco Pacʉre īi ditogʉ mʉ tii —cāre īiupi.

⁵ O biirije Pedro cāre cā ca ñirijere taogʉra, dia ñaacñumucoaupi Ananías. Niipetirā to biro ca biiriquere ca taorā, bʉaro uwiupa. ⁶ To biro cā ca biiro īa, wāmarā doo, cā upuri niiquñiquere jutiro quejero mena paa ûmaa, cāre yaarā waarañ amicoaupa.

⁷ No cōro mee itia horas jiro, ca biiriquere majiricaro maniro jāa dooupo Ananías niiquñicʉ nʉmo. ⁸ Cō cāare o biro cōre īi jāiñauipi Pedro:

—Safira, yʉre wedeya: ¿Jāare wapa tiirica tiiri mʉja ca noni jāaro cōrora mʉja yaa yepare mʉja noni wapa jeejāri? —cōre īi jāiñauipi.

—Ùgjá. To cōrora jāa noni wapa jeejāwʉ —cāre īi yʉuupo.

⁹ To biro cāre cō ca īi yʉuropa:

—¿Nee tiirā mʉja pharāpʉra, Ùmʉreco Pacʉ yʉu Añuri Yerire “O biro cāre mani īi ñaajaco” mʉja ameri īi wede penijāri? ¡ñaña! Íijā tua dooma, mʉ manʉ niiquñicʉre ca yaarā waaricarā. Mʉ cāare ñucā ami waarañ doorā tiima —cōre īiupi Pedro.

¹⁰ To biro cōre cā ca ñirije menara, Safira cāa Pedro pʉtora dia ñaacñumucoaupo. Cō manʉ niiquñicʉre ca yaarā waaricarā wāmarā jāa earā, cō cāare ca bii yairicopʉre bʉa ea, cōre ami waa, cō manʉ niiquñicʉ pʉtora cōre yaaupa. ¹¹ To biri niipetirā Jesucristore ca tuo nʉnʉjeerā, ñucā niipetirā teere ca taoricarā, bʉaro uwiupa.

Ca diarique cʉtirāre paʉ cāja ca catiorique

12 Jesú斯 buerā menapu, pau wāmeri bojoca watoare ca ūa ñaaña manirije tii bau niirique niiupa. Ñucā niipetirā Jesucristore ca tuo nūnūjeerā, jīcū peere biro t^ugoeñarique c^utiri, Pórtico de Salomón* c^uja ca ūri tabere nea poorucuupa. **13** Aperā pea b^uharopura c^ujare nūcū buocā pacarā, jīcū uno peera c^uja mena niirucu biitiupa. **14** Wiogure ca tuo nūnūjeerā pea, pau jañuro nomia, umua, nii nūnua waaupa. **15** To biri, ca diarique c^utirāre wiijeri watoa waarica maaripu jee wieneri, cāni pejaricaro jotoarira, diari majare ami waaricaro jotoarira, cūu cojoupa, Pedro c^u ca ametua waaro petopura, c^uja mena macārā jīcārāre c^u wātī† c^utí ñaapeajato ūrā. **16** Ñucā Jerusalén p^uto macā macāri macārā cāa, ca diarique c^utirāre, wātīa juori ñañaro ca biirāre, c^ujare jee doorā pau tii macāre earucuupa. Niipetirāpura catio ecoupa.

Jesú斯 buerāre ñañaro tiirugarā c^uja ca nūnūrique

17 Paia upu, c^u mena ca niirā saduceos're ca tuo nūnūjeerā, b^uharo ajiaupa. **18** To biri Jesú斯 buerāre ñeeri, tia cūurica wii, macā macā wiipu c^ujare tia cūucāupa. **19** To biro c^uja ca tiimijata cāare, jīcū Umureco Pacu p^uto macā ñamira c^ujare pāa wiene, o biro ūipi:

20 —Waa, Umureco Pacu yaa wiipu ea nūcāri, niipetirije ate catirique quetire bojocare wederāja —c^ujare ūipi.

21 C^uja pea to biro c^u ca ūrijere c^uja ca tuo ricarore birora, ape r^umu meepu, ca boerije mena Umureco

* **5:12** Umureco Pacu yaa wiipu waru macā nūña peere wii botari ca nii tīa waari tabe niiupa. † **5:15** Sombra.

Pacu yaa wiipu jää waari, wede juo waaupa. To biro cäja ca ñi nii ditoye, paia upu, to biro cä mena ca niirä mena doo, israelitas're ca juo niirä niipetiräre juo neo, Jesús buerä tia cüurica wiipu ca niiräre juo doti cojoupa. 22 Cäja ca juo doti cojoricarä uwamarä pea, tia cüurica wiipu earä cäjare buatiupa. To biro o biro ñi wede tua eaupa:

23 —Tia cüurica wii niipetiri joperipära añuro biarica joperi wado nii, ñucä tii wiire coteri maya uwamarä cäa tii joperi cörorenä cote, bii nijapa. To biro cäja ca bii pacaro, jää pea tii wiire jope päarä, tii wii jupeapära jicä unora jää bäaticäjawu —cäjare ñi tua eaupa.

24 Teere täorä, Umäreco Pacu yaa wiire ca coterä uwamarä wiogu, ñucä paia ca nii majuropeerä, do biro pee ñi majiti:

—¿Tee niipetirije ñeepu to bii yapanorägabuti?
—ameri ñiupa.

25 To biro cäja ca ñi niiri tabera, jicä o biro cäjare ñi eaupi:

—Tia cüurica wiipu mäja ca tia cüuquñjärä, Umäreco Pacu yaa wiipu bojocare buerä tiima ñucä —ñiupi.

26 To biro cä ca ñiro täo, uwamarä wiogu cä uwamarä mena waa, bojocare ñtä mena dee j*ia* ecorägatigu uwima ñigu, Jesús bueräre ñañaro cäjare tiitigära cäjare jeecoaudi. 27 Ea, wiorä pätopu cäjare jee waaupa. Paia upu pea o biro cäjare ñiupi:

28 —“Jicäti uno peera cä yee maquäre wede nemoeto,” mäjare jää ñijawu doca. Mäja pea, to biro mäjare jää ca ñicä pacaro mäja ca bue majoräre mena Jerusalén macäre ca jeja nucä peticoaro

m̄aja tii, ñucā to biro m̄aja ca ñi niirije watoara, cā ca bii yairiquere, jāarena, “Cāre m̄aja jīawu,” m̄aja ñi nii —ñiupi.

29 To biro cā ca ñiro, Pedro, to biri cā mena macārā:

—Jāara, bojoca cāja ca ñirije peere tii nānājee jūorica tabe unora, Ùmureco Pacu cā ca tii dotirije peere jāa ca tii nānājee jūopera niicāro bii. **30** Mani ñicā jāa niiquíricarā Ùmureco Pacura, Jesú's're, yucu tenipu m̄aja ca paa pua tuu cōagure cā ca cati tuaro tiiwi. **31** Cārena, Ùmureco Pacu, ca nii majuropeegu cāre tii, cā diámacā nāña pee cāre cūuri, Wiogu, manire Ca Ametueñegu, cā ca niiro tuijapi, Israel bojoca ñañarije cāja ca tii niirijere to cōrora tii yerijāa, Ùmureco Pacu mena pee nii ea, ñañarije cāja ca tiirijere acobo eco, cāja ca biipere biro ñigu. **32** Jāara jāa nii, atere ca ñaricarā, ñucā Ùmureco Pacu, cāre ca tuo nānājeerāre cā ca tiicojoricu Añuri Yeri cāa, ate to biro ca biiriquere, “To birora biiwu” ca ñigu niimi —cājare ñiupi.

33 Cāja pea atere tuo, b̄haropura ajia ametuacoari, cājare jīacārugaupa. **34** To biro cāja ca biiro, jīcū fariseo, Gamaliel ca wāme cātigü, doti cūriquere jūo bueri maju bojoca niipetirā cāja ca nācā b̄hogu, uparā cāja ca nea poori tabepure wāmu nācāri, Jesús buerāre jīcā nimaro cājare wiene cojo doticāupi. **35** Cāja ca witi waaro jiro o biro ñiupi:

—Israelitas, anijare m̄aja ca tiirugarijere tagoeña bojoca catiya. **36** Tagoeñaña tīrumupure Teudas ca wāme cātigü, “Yu yu nii ca nii majuropeegu,” cā ca ñiro, cuatrocientos peti cā ca ñirijere tuo nānājeeupa. To ca bii pacaro cāre

jīacāupa. Cāre cāja ca jīarora, cāre ca nūnūmiricarā waa bate peti, to cōrora niipetiro peti nūcācoaupa.

³⁷ Jiro jañuro ūucā, cūja wāme cūja ca owa peori rūmūrire, Galilea macā Judas cāa, to birora īiri, bojoca cāre cāja ca tāo nūnūjeero tiimiupi. ūucā cū cāare jīa cōacāupa. To biro cāja ca tiirora, cāre ca nūnūmiricarā cāa waa bate peticoaupa.

³⁸ “Mecā peera, anijare to birora cājare īacāña,” mūjare yū ī wede majio. ¡Cājare piticāña! Ano ca biirije bojoca cāja ca dotirije to ca nijata, peticoarucu.

³⁹ Umūreco Pacū cā ca dotirije to ca nijata docare, do biiro pee mūja tii ametāa nūcā majitirucu. Bojoca catiya, Umūreco Pacū menara mūja ameri quēecā niire —cājare īupi Gamaliel, cā mena macārā wiorāre.

To biro cā ca īirije mena, cā mena macārāre cāja ca tāgoeñā wajoaro tiiupi.

⁴⁰ To biri Jesús buerāre jāo cojo, cājare bape yapano, “Jesús yee maquēre wede nemoticāña,” cājare īupa. Jiro cājare piticāupa.

⁴¹ Jesús buerā pea, uparā pāto ca niiricarā witi waarā: “Jesús yee quetire mani ca wederije jāori, manire cāja ca bapero manire tiimi Umūreco Pacū,” īi ujea niicā witi waaupa.

⁴² To cānacā rūmūra, Umūreco Pacū yaa wiipū, wiijeripū, bojocare bue, Jesús'ra Mesías ca niigū yee maquē añurije quetire wede, tiicā niirucuupa.

6

Ca pade nemoparāre cāja ca bejerique

¹ Tii cāmarire Jesús yee quetire ca tāo nānājeerā paū nii nānāa waama ūirā, griego bojoca pee, hebreo bojocare:

—Jāa yee wederā romiri ca manā jāmāa bii yai ecoricarā griega romirire, manire cāja ca tii nemorijere baarique dica woorā, “Añuro cājare tiitima” —ūi wede pai jāo waaupa.

² To biri Jesús buerā pāa amo peti, dāpore pāaga penituarō ca niiricarā pea, niipetirā Jesucristore ca tāo nānājeerāre neori, o biro cājare ūiupa:

—Jāa Jesús buerā ca niiricarā, baarique bato coterūgarāra, Umāreco Pacā yeere jāa ca wede yerijāaro añuti. ³ Jāa yaarā, māja majuropeera māja mena ca niirāre, “Anijarā añuma” māja ca ūirā, ca majirāre, Añuri Yeri ca cāorāre, jīcā amo peti, ape amore pāaga penituarō ca niirā umāa tee paderiquere ca tii niiparāre cājare amaña. ⁴ Jāa pea, juu bue, Umāreco Pacā cā ca ūirijere bojocare wede, jāa tiicā nānāa waarucu —cājare ūiupa.

⁵ To biro cāja ca ūiro, niipetirāpura “To birora mani tijaco” ūi, bāaropura díámacū tugoeña tutua, Añuri Yeri cāo, ca biigā Esteban're, Felipere, Prócoro, Nicanor, Timón, Parmenas, to biri Antioquía macū Nicolás, jāguero peera judíos yee peere ca tii nācū bāorucuricāre, jāoupa. ⁶ Cājare beje yapano, Jesús buerā pātopa cājare jee waaupa. Cāja pea Umāreco Pacāre cājare jāi boja, cāja amori mena cājare ūia peo, cājare tiupa.

⁷ Umāreco Pacā yee queti pea bāaro jañuri jeja nācā waaupa. To biri Jesús yee quetire ca tāo nānājee waarā paū jañuro nii nānāa waaupa

Jerusalén're. Ñucā paiaþu cāa, paþ Jesú斯 yee añuriye quetire tuo nñuñeeupa.

Esteban're cāja ca ñeerique

8 Esteban, Ùmureco Pacu añuro cā ca tiirije, cā ca yeri tutuarije cāocāri, bojoca watoare ca īa ñaaña maniri wāmeri tii bau nii niiupi. **9** Jīcārā nea poo juu buerica wii, Pade Coteri Maja Ca Ametħaricarā, ca wāme cātiri wii macārā, jīcārā Cirene, Alejandría, Cilicia, to biri Asia yepa macā macāri macārā mena, Esteban mena ameri tuni juo waaupa. **10** To biro īi pacarā, Esteban're do biro pee cāre īi ametħa nñcā majitiupa, Añuri Yeri cā ca majorije mena cā ca wedero macā. **11** Do biro īi majitima īirā, jīcārāre wapa tiiupa, watoara, “Moisés cā ca doti cūuriquere, Ùmureco Pacure, Esteban ñañarije cā ca īi tutiro jāa tħojāwħ,” cāja īijato īirā. **12** To biro cāja ca tiiricarā niiri, bojocare, bojocare ca juo niirāre,* doti cūuriquere ca juo buerāre, cājare wede meċāo peticā cojoupa. To biri Esteban're ūmaa nea poo, cāre ñee, uparā cāja ca nea pooropu cāre amicoaupa. **13** Ñucā yeera, “ ‘Ania Moisés cā ca doti cūuriquere, to biri ati wii Ùmureco Pacu yaa wii ca ñañarije maniri wiire ñañaro īi yerijāati majuropeecāmi.’ **14** ‘Ñucā Jesú斯, Nazaret macā, ati wii Ùmureco Pacu yaa wiire cōacā, mani ca tii niirije Moisés manire cā ca cūuriquere wajoacā, tiirucumi’ cā ca īirijere jāa tħojāwħ,” ca īi dito wedejāa nemoparāre amaupa. **15** To cōrora uparā,† to ca duwirā niipetirāpħra,

---

* **6:12** Ancianos. † **6:15** Sanedrín. Hch 6.13.

Esteban're ūarā, Úmureco Pacu puto macāre biro cā ca diámacū cātiro ūupa.

7

Esteban cā ca wederique

¹ To cōrora paia wiogu peo o biro cāre ūi jāiñupi:
—¿Ano māre cāja ca wedejāarije diámacūra to niiti? —ūupi.

² Cā peo o biro ūi yuuupi:
—Yū yaarā, yū pacua, yure tāoya. Mani Úmureco Pacu do biro ca tiiya manigū, mani ūicū Abraham're, Harán pee cā ca niigū waaparo jāguero, ména Mesopotamiapura cā ca niiro cāre baua eari,
³ “Mū yaa yepare, mū yaarāre witi weori, māre yū ca ūñopa yepapu waaghūja,” cāre ūupi.* ⁴ To biri caldeos yaa yepare witiri, Harán yepa pee niigū waaupi. Toopu cā ca niiro, cā pacu cā ca bii yairo jiro, Úmureco Pacu ati yepa, mecāre mūja ca niiri yepare, cāre ami dooupi. ⁵ To biro cāre tii pacagu, ati yepare cā yee ca niipe cāre tiicojo, ūucā ūicā tabe ūnoacā cā ca niipa tabe ūnora cāre tiicojorucu, ūitiupi. Biigupha, “Māre yū tiicojorucu mū ca bii yairo jiro mū pāramerā yaa yepa ca niipere biro ūigu,” cāre ūupi, ména Abraham tii tabepura cā ca puna mani pacaro. ⁶ Ūucā Úmureco Pacu o biro cāre ūupi: “Mū pāramerā ca nii ūnua waarā, cāja yaa yepa ca niitropu ape yepa macārāre biro niirucuma, cuatrocientos cāmari peti pade coteri maya nii, ūañaro tii eco, cāja ca bii niiparopure. ⁷ Yū peo cājare ca pade doti eperāre ūañaro cājare yū ūirucu. Jiro mū pāramerā tii yepare witi weori, ati

---

* ^{7:3} Gn 12.1.

yepapu yare tii naca buorucuma,” luipi Umureco Pacu Abraham’re.[†] 8 Umureco Pacu, Abraham’re, “O biro mani tii niirucu,” care ca lirijere ca bii lñoriye to niijato ligu, jeyua quejero yapare wide taatiriquere[‡] care tii dotiupi. To biri ca maca Isaac ca ca bauaro jiro j*icā* amo peti, ape amore itiaga penituarо ca niiri ramari ca nii waaro, ca jeyua quejero yapare wide taaupi. Ñuca Isaac ca maca Jacob’re to birora tiiupi. Jacob ca to birora tiiupi, ca puna Israel macarā pua amo peti, dupore puaga penituarо niiri poogaari ca niiparā pacu cāare.

9 “Anija Jacob puna mani ñicu jāa ca niiricarā cāja bai Josere la tutiri, pade coteri majure biro cāja ca noni coagure, Egiptopu care ami waaupa. To biro care cāja ca tii pacaro, Umureco Pacu pea ca menara niiri, 10 niipetirije ca ca tugoeñarique pairijere care tii nemo ametueñeupi. To biro tii, buaro ca majigu ca ca niiro care tiiri, Faraón, Egipto maca upu, Josere Egipto macarā wiogu ca ca niiro, ñuca upu ca ca niiri wiire ca dotigu ca ca niiro care tiiupi.

11 “Tii tabere, Egiptore, to biri Canaán yepare aua nii, ñañaro tamuorique nii, biiupa. To biri mani ñicu jāa niiquiñricarā pea cāja ca baape uno cuoticāupa. 12 Jacob, “Egiptore baarique niijato,” cāja ca lirijere tuori, ca puna, mani ñicu jāa niiquiñricarāre toopu cājare tiicojo loupi. 13 Jiro cāja ca waa nemoro, Josere pea ca j*ūw*u j*āar*ire care cāja ca majiro tiiupi. To biri Faraón pea Josere “Tii pooga maca niijapi,” li majiupi. 14 Tee jiro Josere, ca pacu Jacob, ca puna niipetirā, setenta y cinco bojoca ca

---

† 7:7 Gn 15.13, 14. ‡ 7:8 Circuncisión.

niirāre, Egipto pee cājare jee doo dotiupi. ¹⁵ To biro biima ūigū, Egipto yepapū niigū waaupi Jacob. Toopū bii yaiupi. Nucā cā puna, mani ūnicā jāa niiquīricarā cāa, tii yepapūra bii yaiupa. ¹⁶ Jacob niiquīricū cā ca bii yairo cā upūri niiquīriquere Siquem'pū ami waa, Abraham, Hamor punare cā ca wapa tiirica maja opepū cāre yaacōaua.

¹⁷ "Umureco Pacū Abraham're, "To biro yū tiirucu," cā ca ūirica cuu ca ea nūnūa waaro, Israel yaa pooga macārā Egipto yepapū niirā paū bojoca buūupa. ¹⁸ To biro cāja ca biiri cūmarire, Josére ca majitigu, Egipto yepare wiogū jāaupi. ¹⁹ To biri cā pea, mani yaa pooga macārāre ū dito, mani ūnicā jāare ūañaro cājare tii epe, cāja puna wāma ca baúharā cāare ūañujee dotiti, cāja ca bii yairo tiiupi. ²⁰ To biro cājare cā ca tiiri cuurena baúauapi Moisés. Umureco Pacū cā ca ūa biijejagu añugū niiupi. Cā pacūa pea itiarā muipūa peti cāja yaa wiira cāre majo niiupa. ²¹ Jiro cāre jīarema ūima ūirā, diapū cāja ca poo yuu cojogūre, faraón macō cāre amiri cō macā majuro peere biro cāre majoupo. ²² To biro cō ca tiiricū niiiri, Egipto macārā yee majiriquere bue majio ecori, cā ca wederije, cā ca tiiriije cāare buaro ū bayi, niipetirije ca tii maji petigū bii maja nūcāupi Moisés.

²³ "Cuarenta cūmari cāogū, cā yaarā israelitas're: "Ca ūagū waape niicu," ūupi Moisés. ²⁴ Cājare ūagū waagū, jīcū Egipto macā, jīcū cāja mena macāre ūañaro cā ca tiiro ūari, cāre camotagū waama ūigura, Egipto macāre quēe jīacāquūupi. ²⁵ "Cā jāori, 'Umureco Pacū manire ametūenerucumi,' ū ūtgoeñarucuma yū yaarā,"

ĩi t^ugoeñamiipi Moisés. Cāja pea to biri wāme t^ugoeñatiupa. ²⁶ Ñucā ape r^um^u cū yaarā p^uarā israelitas wado cāja ca ameri quēe niiro īari, añuro cāja ca niiro tiirugama īigu, “M^uja jīcā majara m^uja nii, ¿ñee tiirā ñañaro m^uja ameri tiiti?” cūjare ñimiipi. ²⁷ To biro cū ca ñirora, cū mena macūre ca quēe nijāgu pea, Moisés're tumicōa cojo, o biro cāre ñiipi: “¿Ñiru jāare ca dotip^u, jāare ca īa bejep^u, m^uare cū tuijāri? ²⁸ ¿Ñamica, egipcio bojocāre m^u ca jīajārore birora, y^u cāare jīarug^u m^u tiiti?” cāre ñiipi. § ²⁹ To biro cāre cū ca ñirijere t^uo uwima īigu, Madián yepap^u duticoaupi Moisés. Tii yepap^ure ape yepa macūre biro niirucuupi. Toop^u niigu, p^uarā puna c^utiipi.

³⁰ "Cuarenta cāmari jiro, ca yuc^u maniri yepa Sinaí ûtāgu p^uto, jīcā Ùmureco Pac^u p^uto macā, yuc^ug^u ca pota c^utiric^u ca ûurije watoap^u cūre baua eaupi. ³¹ Moisés pea to biro ca biirijere ñag^u, īa uc^uacoa, añuro īa quenorug^u p^uto jañuro waa n^unua waagu, Ùmureco Pac^u o biro cāre cā ca ñiro t^uouipi: ³² “Y^ua, m^u ñicā jāa Ùmureco Pac^u y^u nii. Abraham, Isaac, Jacob jāari Ùmureco Pac^u y^u nii,” cāre ñiipi.* To biro cāre cā ca ñiro t^uog^u, cā pea uwi nana yai waama īigu, īa cojori méé biicāupi. ³³ To biro cā ca biiro, Moisés're o biro cāre ñiipi Ùmureco Pac^u: “M^u d^upo jutire tuu weeya. M^u ca nucūri yepa ca ñañarije maniri yepa nii. ³⁴ Y^u yaarā Israel yaa pooga macārā Egíptop^u ca niirā, ñañaro cāja ca biirijere īa, ‘Ñañaro peti mani tam^uocā anore niirā,’ cāja ca ñirijere y^u t^uo, to biri

---

§ **7:28** Hch 2.14. * **7:32** Ex 3.6.

cājare amet̄eneruḡ ȳ duwi doojāw̄. ‘Dooya. Ñucā Egíptop̄ra m̄re tiicojoḡ dooḡ ȳ tii,’ ” c̄re ūlupi Úmureco Pac̄.†

35 ”Ani Moisés, “¿Ñiru jāare ca dotip̄, jāare ca īa bejep̄, m̄re c̄a tiijāri?” c̄ja ca īi īa junaric̄rena ñucā, Úmureco Pac̄ peá cājare ca amet̄enep̄, cājare ca j̄o niip̄, c̄re tiicojoupi Úmureco Pac̄ p̄ato mac̄, potaḡ ca ûbic̄ watoap̄ ca baua earic̄ c̄a ca doti tutuarije j̄o. **36** To biri Moisés'ra tii yepare ca īa ñaaña manirije tii bau nii, Dia Pairiya Ca Jūari yaare j̄o tīa, ñucā ca bopori yepap̄ c̄áre cuarenta cūmari peti ca īa ñaanā manirije tii bau nii, ca tiirc̄ra, mani ñic̄ jāa niiquíricarāre cājare j̄o witi nucāupi. **37** Ñucā c̄ára, israelitas're: “Muja watoare jīc̄ c̄a yee quetire wede jugueri maju yure biro ca biiḡ c̄a ca nii earo tiircumi Úmureco Pac̄, c̄re muja tuo nñunjeerucu,” cājare ūlupi.‡ **38** Ñucā ani, Moisés'ra, ca yuc̄ maniri yepap̄ Israel bojocare j̄o niiḡ, Úmureco Pac̄ p̄ato mac̄, Sinaí buurop̄ niiḡ c̄áre c̄a ca ūririjere, mani ñic̄ jāa peere wedecojo niiupi. Ñucā c̄ára, catirique maquē wederiquere Úmureco Pac̄ c̄a ca tiicojorije c̄áre ñeeupi, manip̄re c̄a ca wede amet̄enepere.

39 ”Mani ñic̄ jāa niiquíricarā pea, cājare c̄a ca wederijere tuo nñunjeerugati, teere tuo juna, ñucā Egípto peera tuacoarugagaupa. **40** To biri: “J̄aguēa, manire ca j̄o waparāre quenoña. Ani Moisés, Egíptop̄ mani ca niiro manire ca j̄o witimiric̄ c̄áre mani majiti. Do biro peti biicābumi doca,”

---

† **7:34** Ex 3.5, 7, 8, 10. ‡ **7:37** Dt 18.15.

ñiupa Aarón're. § 41 To biro ñicāri jīcā wecu macūre biigü weeri, waibucurā jīa, cāre tiicojo nacā bao, boje rāmū queno peo, tii ujea nii niiupa, cāja majuropeera cāja ca quenoricharena. 42 Ate juori Ùmureco Pacu, cājare camotati, umureco tuti macārā ñocōarena cāja ca tii nacā buoro cājare tiiupi. O biirijera ñi owarique nii Ùmureco Pacu yee quetire wede jugueri maya cāja ca owarica pūuropahre:

"Israelitas, ¿maya, ca yucu maniri yepapure cuarenta cāmari peti niirā, oveja jīari joe juti añu māene, maya ca cāorijere tiicojo, yare maya tii nacā bao niiri?

43 "Maya tiitiwu. To biro tii nacā buoricaro uno, jāguē Moloc peere cā yaa wii menara cāre pāja waarcu, ñucā jāguē Refán yāu ñocō cāare to birora tii, ñi nacā buorugārā maya majuropeera maya ca weericarārena tii nacā bao, maya tiicōa niiwu. To biri Babilonia ño peepu mayare yā tiicojo batecārucu," ñi.*

44 "Mani ñicā jāa ca bopori yepare niirā, Ùmureco Pacu, bojoca watoare cā ca niirijere ca bii ñori wiire, Moisés're, "Mu ca ñarica wiire biiri wii tiiya," Ùmureco Pacu cāre cā ca ñirica wiire biiri wii cā ca tiirica wiire cāoupa. 45 Mani ñicā jāa pea tii wiire ñeeri jiro, ape poogaari macārā yaa yepare Ùmureco Pacu cājare tiicojorugü, cāja ca ña cojorora cājare cōa wiene, cā ca tiiri yepare Josué cājare cā ca doti niiro mena ñamarā, cāja menara tii wiire ami nānua waaupa. David cā ca niiri cuupu, tii wii toora niicāupa. 46 David pea, Ùmureco Pacu

---

§ 7:40 Ex 32.1. * 7:43 Am 5.25-27.

añuro cā ca tiirijere bāa eaupi. To biri, Jacob cā ca tāo nānājeericā Umareco Pacā yaa wiire quenorāgu cāre jāiupi. ⁴⁷ Bligāpua, Salomón'pā quenoquīupi Umareco Pacā yaa wiire. ⁴⁸ Umareco Pacā ati umareco niipetiropāre Ca Doti Niigua, bojoca cāja ca quenorica wiijeri unorena niitimi, ca biipere wede jāgueri majū cā ca līricarore birora: ⁴⁹ “Umareco quejeroa, yā ca doti duwiri cūmuro nii.

Ati yepa pea yā dāpori yā ca uتا cūuri tabe nii. ¿To docare do biri wii uno pee yāre māja queno bojarāti? ¿Noo pee yā ca yerijāa niipa tabe to niiroti?

⁵⁰ ¿Ate niipetirije yā, yā ca tiirique méé to niiti?”
līmi Upā.†

⁵¹ ”Māja pea ca ametāene nācā pairā, Umareco Pacāre ca majitirāre biro amoperi cāti, yeri cāti, māja bii! To cānacā tiira, Añuri Yerire māja junacā. Māja nīcū jāmāa niiquīricarāre birora māja biicā.

⁵² Māja nīcū jāmāa niiquīricarā, niipere Umareco Pacā yee quetire wede jāgueri majure, ¿ñañaro cāja tiitiupari? Ca ñañarije manigū cā ca doopere ca wede juguerā dooricarāre, cājara jīa bateupa. Mecūra yua, ca ñañarije manigūra ca dooricārena, māja pea cāre wedejāa, jīa cōa, māja tii yerijāawa. ⁵³ Māja, Umareco Pacā pāto macārā menapā doti cūuriquere ca ñeericarā, teere māja tii nānājeeti tee cāare” —cājare līupi Esteban.

Esteban cā ca bii yairique

⁵⁴ Atere tāorā, cāja upire baca dāpo tuuri nācāripā ajiaupa Esteban menare. ⁵⁵ Esteban pea, Añuri Yerire cāo ametāene nācācoa, umareco pee īa

---

† **7:50** Is 66.1-2.

mæene cojogu, ɻumareco Pacu cã ca boe baterijere, ñucã Jesùs, ɻumareco Pacu díamacã nuñna pee ca nucūgure, ūaupi. ⁵⁶ To cõrora o biro ūiupi Esteban:

—;Iaña. ɻumareco tuti pãa nuçacoa! ¡Ca Nii Majuropeegu Macã ɻumareco Pacu díamacã nuñna pee ca niigure yu ūa! —cãjare ūiupi.

⁵⁷ Cãja pea buaro acaro bui, cãja amoperire paa biato, tiicãri, to ca niirã niipetirãpura ūmaa nea poori cãre ñeeupa. ⁵⁸ Cãre ñee, macã t̄ujaropu ami witi waari, ûtã mena cãre dee j̄uo waaupa. Cãre ca wedejãarã peá, j̄icã wãmã Saulo ca wãme cutigure, cãja juti jotoa cãja ca jãñarijere cote dotiupa. ⁵⁹ Cãre cãja ca deero watoara, o biro ūi juu bueupi Esteban:

—Wiogu Jesùs, yu yerire ñeeña —;iupi.

⁶⁰ To biro ūi ñaanuu waa, o biro ūi acaro buiupi: “Wiogu, o biro ñañaro yure cãja ca tiirijere cãjare acoboya.” Atere ūi yapanogura, bii yaicoaupi Esteban.

8

¹ Saulo cãa, toora Esteban’re cãja ca j̄laro, “Mee añuro tiima,” ūi cote niiupi.

Jesùs yaarãre Saulo cã ca nuñrique

Tii r̄umura Jerusalén macãrã Jesucristore ca tuo nuñjeerã menare ñañaro tiirugarã, cãja ca nuñrije bii j̄oupa. To biri niipetirã Judea, Samaria yeparipu waa batecoaupa. Jesùs buerã ca niiricarã wado ametuaupa.

² J̄icãrã uムa ca bojoca añurã, Esteban niiquigure buaro otí, cãre yaa cõa, tiicã yerijãa

waaupa. ³ Saulo pea wiijeri cōro waari Jesucristo ca tao nānājeerāre cāja yaa wiijeripura, nomia, umāre ñee, wee nānāa waari, cājare tia cū doti niiupi.

Felipe Samariare añurije queti cā ca wederique

⁴ Jerusalén ca niimiricarā ca waa batericarā pea, noo cāja ca waari taberi cōro añurije quetire wedecā nānāa waaupa. ⁵ Felipe pea, Samaria yepa pee waari, ca nii majuropeeri macāre Jesús yee quetire cājare wede jāo waaupi. ⁶ Felipe cā ca īrijere tao, ca īa ñaaña manirije cā ca tii bau niirijere ñari, paú bojoca cā ca wederijere añuro tao nānājeeupa. ⁷ Paú bojoca ca wātīa jāa ecoricarā ametüene eco, wātīa cājapura ca niirā, cājare witi waarcurā buaro acaro buí, ñucā paú ca buaricarā, ñicā yuriri cāa catio eco, biiupa. ⁸ Ate jāori, tii macāre buaro ujea nirique niiupa.

Simón cūmu

⁹ Tii macāre niiupi jīcā, mee, jāgueropura cūmu niiri ca nii majuropeegura biro biicāri, Samaria macārāre ca īi dito epe niirucuricu Simón ca wāme cātigā. ¹⁰ To biri niipetirā, ca nii majuropeerā, ñucā ca nii coterā cāa, cā ca īrijere añuro cāre tao nānājeeri, “Ania Ùmāreco Pacā cā ca yeri tutuarije niimi,” cāre īi naçā buorucuupa. ¹¹ Cūmu cā ca niirije mena paú cāmari cājare cā ca īi dito niiro macā, cā ca īirore biro cāre tii nānājeerucuupa. ¹² Felipe, Ùmāreco Pacā cā ca doti niiri tabe maquē, to biri Jesucristo yee añurije quetire cā ca wederije peere tao nānājeema ñirā, umāa, nomia, uwo coe dotiupa. ¹³ Ñucā Simón cūmupura, Felipe cā ca wederijere tao nānājee, uwo coe dotiri jiro, ca īa

ñaaña manirije Felipe cã ca tii bau niirijere ña ueja niiri, cãre camotatiri méé cãre bapa cãti yujuupi.

¹⁴ Jesúس buerã Jerusalén ca niirã, Samaria macãrã Umareco Pacu yee quetire cãja ca tuo nãnajeerijere queti taori, Pedrore, Juan're cãja pãtopu cãjare tiicojoupa. ¹⁵ Cãja pea toopu earã, Samaria macãrã Cristo yee quetire ca tuo nãnajeericarã Añuri Yerire cãja ñeejato ñirã, cãjare juu bue bojaupa, ¹⁶ ména, jíçã uno peerena Añuri Yeri cãjapure cã ca ñaaajãa nucã eatirique ca niiro macã. Wiogu Jesús wãme mena wado uwo coe ecoupa ména. ¹⁷ To biri Pedro, Juan, cãja amori mena cãjare ñia peo, Añuri Yeri cãjapure cã ca ñaaajãa nucã earo cãjare tiiupa. ¹⁸ Nucã Simón pea Jesús buerã cãja amorire bojocare cãja ca ñia peorora, Añuri Yeri cã ca dooro cãja ca tiirijere ñari, wapa tiirica tiiri cãjare tiicojo, ¹⁹ o biro cãjare ñiupi:

—To biro tii majiriquere yu cãare tiicojoya, nippetirã yu amori mena yu ca ñia peorã Añuri Yerire cãja ca ñeepere biro ñirã —cãjare ñiupi.

²⁰ To biro cã ca ñiro tøogu, Pedro pea o biro cãre ñi yuupi:

—Umareco Pacu wapa maniro cã ca tiicojorijere mu ca wapa tii amirugarije wapa, mu yee wapa tiirica tiiri mu menara ñañaro to tii yaio ecocãjato. ²¹ Jää ca majirije unore ca cãopu méé mu nii mu. Umareco Pacu ca ñaro, mu yeri añuti majuropeecã. ²² Ate ñañarije mu ca cãorijere to cõrora tii yerijãari, Umareco Pacure jãiña. Ape tabera o biirije mu ca tøgoeñarijere mure acobocãbocumi. ²³ Yu ca ñajata, ñañarije wado tøgoeña, ñañarije pee wadore

tií nññjeecã yai waa, biirique wado mñre niicã — cãre ñiupi Simón cñmure.

24 To biro cã ca ñiro tñogu, o biro cãre ñi yññupi Simón:

—Mñjara Ùmñreco Pacure yure jãi bojaya, ano yure mñja ca ñirije jïcã wñme uno peera yure ca biiticãpere biro ñirã —cãjare ñiupi.

25 Pedro, Juan, Jesùs cã ca tiirijere cãja ca ñariquere wede, Ùmñreco Pacu wederiquere cãjare bue, tii yapanorã, Jerusalén pee tuacoaupa. To biro bii, tua nññua waarrã Samaria yepare ca niri macãri paú macãripure añurije quetire cãjare wede, ñi nññua waaupa.

Felipe, Etiopía macãre añurije queti cã ca wederique

26 Ate jiro jïcã Ùmñreco Pacu pñto macã o biro ñiupi Felipere: “Jõcã jiro macã nñña peere, Jerusalén mena Gaza pee ca nii bua waari maa, ca yucu maniri yepare ca nii waari maare waaguja,” cãre ñiupi. **27** To biro cã ca ñiro tuo, waacoaupi Felipe. Too waa nññua waagu bua eaupi jïcã Etiopía macu, tii yepa macãrã wiogo Candace ca wñme cütigo yee wapa tiirica tiirire ña nññjeeri maju ca niigüre. Cü pea Jerusalén'pu, Ùmñreco Pacure ca ñi nacã bñogu earicu niiupi. **28** To biro bii tua waagu, cã tunurica caballoa cãja ca tñari coropu duwiri, Ùmñreco Pacu yee quetire wede jñgueri maju Isaías cã ca owariquere bue nññua waaupi. **29** Añuri Yeri pea o biro ñiupi Felipere:

—Ii coro, ca tunuri coro pñto jañuro waagüja — ñiupi.

30 To biro cã ca ūiro Felipe tii coro putoacã eagã, Etiopía macã pea Isaías cã ca owaquñrica púurore cã ca bue nãnhã waarijere thori, o biro cãre ūi jãiñauipi:

—¿Too mã ca buerijere mã tuo puoti? —ūiupi.

31 To biro Felipe cã ca ūi jãiñaro:

—Jícã uno peera yare cãja ca wede majoro cõro, do biro tiicãri yu tuo puobogajati? —cãre ūi yuuupi.

To biro ūi, Etiopía macã pea cã puto Felipere ea jãa dotiupi.

32 Etiopía macã cã ca bue nãnhã waarije pea o biro ūi owarique niiupa:

“Jícã ovejare biro, cãja ca jíapa tabepã ami waa ecowi. Jícã oveja macãre cãja ca poa juaro, cã ca acaro buitirore birora wederucu, titiwi.

33 Ñañaro tii epe ecowi. Ñañaro cãre ca tiirãre ñañaro cãjare tiitiwi. ¿Ñiru pee cã ca bii juo dooriquere cã wede peotibogajati? Ati yepare cã ca cati niimirije ëma ecocoawã,” ca ūirijere bue jãiñauipi.*

34 Etiopía macã pea Felipere o biro ūi jãiñauipi:

—Yare wedeya petopura. ¿Atera, ñiru pee cã ca biipere cã ūipari Isaías? ¿Cã majuropeera cã ca biipere ūigã cã ūijapari? ¿Apípã cã ca biipere ūigã pee cã ūijapari? —cãre ūi jãiñauipi.

35 To biro cãre cã ca ūi jãiñaro, Felipe pea cã ca bue nãnhã dooriquere cãre wede juo waa, aňurije queti Jesús yeepã cãre wede yapano eaupi. **36** To waa nãnhã waara, jíca tabe oco ca niiri tabe eagãra, o biro ūiupi Etiopía macã, Felipere:

---

* **8:33** Is 53.7-8.

—Íaña, anore oco nii. ¿Ca bii camotarije uno to niibogajati yare mu ca uwo coejata? —cäre ūupi.

³⁷ To biro cū ca ūiro:

—Mu yeri niipetiro menapura mu ca tuo nānājeejata, mure yu uwo coe maji —cäre ūupi Felipe.

To biro cū ca ūiro:

—Jesucristoa, Úmureco Pacu Macura niimi; cäre yu tuo nānājee —cäre ū ūupi.

³⁸ To biro ū, cäja tunuricare tua nacā doti, cäja puarapura duwi ūaanacā, diapu wau wia waa, Etiopía macäre uwo coeupi Felipe. ³⁹ Cäre uwo coe yapano, cäja ca maa nacāri tabera, Úmureco Pacu yu Añuri Yeri pea Felipere amicoaupi ūucā. Etiopía macä pea puarti cäre ū nemotiupi yua. To biro bii pacagu, buaro ūjea niiri que wede nānāwa añaupi. ⁴⁰ Felipe pea, Azoto cäja ca ūiri macäpū nii yerijääupi ūucā. To ca niiri macāri cōro añaurije quetire wede nānāwa agu, Cesarea macäpū wede eacoaupi.

9

*Saulo, cū ca tūgoeñā wajoarique
(Hch 22.6-16; 26.12-18)*

¹ Ména Saulo pea, Jesucristore ca tuo nānājeeräre yerijääri méé jīaruga nānājee niigura, paia wiogu pūtopu eari, ² cäre cū ca doti cojori pūnorire “Yare owa bojaya” cäre ū jāigu eaupi, Damascopu nea poo juu buerica wiijeripu, Wāma Maa maquëre ca tuo nānājeerā, nomia, umare, cūjare ama buari, Jerusalén'pu cūjare ami waaguda ūigu. ³ Teere tii yapano, waagu, mee Damasco macäre ea waagu doogu cū ca biiro, ca

niiro t^ujarora u^umurecop^u ca doorije buaro ca boe ajiyaarije cā wejare boe ñaacūmu eaupe. ⁴ To biro ca biiro Saulo, yepap^u ñaacūmu waag^u:

—Saulo, Saulo, ¿ñee tiig^u y^ure mu n^unati? —cāre ca ūrijere t^uoupi. ⁵ To biro ca ūrijere t^uori:

—¿Wiog^u, ūiru mu niiti? —íi jāiñaupi. To biro cā ca ūiro, too ca wederije pea:

—Y^ua Jes^us, ñañaro mu ca tiir^uga n^un^ujeegura y^u nii. Mu majuropeera potagare natē puaghure biro tiig^u mu tii —íiupa. ⁶ Cā pea nanagura buaro uwirique mena o biro ūipi: “¿Wiog^u, ñee y^u ca tiiro mu booti?” cāre ūipi. To cā ca ūiro Jes^us'pea: “Wām^u n^ucāri, macā pee piya waag^uja. Toop^u mu ca earo, mu ca tiipere m^ure wederucuma,” íi y^uupi.

⁷ Saulo mena ca waaricarā pea, bojoca bauti pacaro ca wederijere t^uori, buaro u^ucha uwirāra tua n^ucāupa. ⁸ Jiro, Saulo wām^u n^ucā, cā capere ūa pāag^u, ūaticāupi. To biri cā amorip^u ñee, Damascop^u cāre amicoupa. ⁹ Tii macāre itia r^um^u peti ūati, baati, jiniti, bii niupi Saulo.

¹⁰ Damascore n^uiupi jīcā Jesucristore ca tuo n^un^ujeeg^u, Ananías ca wāme c^utig^u. Quēñagure biro cā ca bii oto wetirop^u, Wiog^u cāre baua eari, o biro cāre ūipi:

—¡Ananías! —íiupi.

To biro cā ca ūiro:

—Anora y^u nii Wiog^u —cāre íi y^uupi cā pea.

¹¹ To biro cā ca ūi y^uuro, o biro cāre ūipi Wiog^u:

—Wijeri caa, Díamacā Maa ca wāme c^utiri maap^u, Judas yaa wiip^u waari, “¿Tasco macā Saulo ca wāme c^utig^u cā niiti?” íi jāiñaña. Juu bueg^u tiimi. ¹² Quēñaricarore biro bii oto weti waag^u, jīcā Ananías ca wāme c^utig^u, cā p^utop^u jāa eari, n^ucā

că ūajato ūigă că amori mena căre ca ūia peo ea ūucăgure ūami —căre ūupi.

13 Teere ūogă, o biro ūupi Ananías:

—Wiogă, paă că yee maquere, ūucă mă yaară ca ūaňarije maniră Jerusalén ca niirăre, niipetirije ūaňaro căja ca biro că ca tiirijere yure wederucuma. **14** Mecăra ano pee doojapi, mă wāmtere ca ūi ūucă buoră niipetirăre, paia wioră căja ca doti cojoro mena tia cūurica wiipă căjare jee waaruă —ūi yuuupi.

15 To biro că ca ūiro, Wiogă pea o biro căre ūupi ūucă:

—Waagăja. Bojoca, ape yepari macărăpăre, ūucă căja wiorăre, to biri israelitas bojocare, yă yee quetire ca wede yujupă yă ca ami dica woojăgă niimi. **16** Yă yee jăori, buaropăra ūaňaro tamăoriquere căre yă ūnorucu —ūupi Ananías're.

17 To biro că ca ūiro tuo, Saulo că ca niiri wiipă waacoaupi Ananías. Că pătopă jăea ea, că amori mena căre ūia peo, o biro căre ūupi:

—Yă yee wedegă Saulo, Wiogă Jesús, maa mă ca dooro măre ca baua earică, ano mă pătopă yure tiicojojăwi, ūucă ūa, Aňuri Yerire boca ami, mă ca biipere biro ūigă —căre ūupi.

18 To biro căre că ca ūirora wai nătăre biirije că capepăre ca niirique ca ūaarora, aňuro ūacoaupi ūucă Saulo. To cōrora wāmă ūucă, uwo coe ecoupi.

19 Ūiro, baa, upă tutua, biicoaupi ūucă Saulo. To biro bii cati, Damasco macără Jesús yee quetire ca tuo nănăjeeră mena jīcă rămări niiupi.

*Damascore Jesús yee quetire Saulo că ca wed-
erique*

²⁰ Jiro Saulo cāja ca nea poo juu bueri wiijeripu, “Jesús Umareco Pacu Macāra niimi” ūi wede juo waaupi. ²¹ To biro cā ca ūi wedero ca tuorā niipetirā do biro pee ūi majiticā, o biro ūi jāiñarucuupa:

—¿Ania Jerusalén'pu Jesú's're ca tuo nānājeerāre ca jīaruga nānājeerucujāgu méé cā niiti? ¿Ano macārā cāare ūne waari, paia wiorāp̄are tiicojorugu ca dooricu méé cā niiti? —ameri ūiupa. ²² Saulo pea cājare cā ca wederije cōrora ño pee jañuro uwiricaro maniro cājare wede nānāa waa, “Jesús Umareco Pacu cā ca tiicojoricura niimi”* cā ca ūrije mena Damasco macārā judíos're, do biro pee cāja ca ūi majitiropu cājare tiicāupi Saulo.

Judíos're Saulo cā ca dutirique

²³ Pau rēmāri jiro judíos, Saulore jīarūgarā ameri wede peniupa. ²⁴ Cā pea teere queti tuoupi. Cāre jīarūgarā, ūnamiri, umarecori tii macāre witi waari-ica joperi cōrorena cāre cūmurucuupa.†

²⁵ To biro cāre cāja ca tiirūgarijere majiri, Saulo cā ca wederijere ca tuo nānājeerā pea, piiwāpu cāre jāari, ūnamira tii macāre cāja ca wee camota amojoderica tūdip̄ura cāre yoo duwiocā cojoupa. To biro bii, duticoaupi Saulo.

Jerusalén'pu Saulo cā ca earique

²⁶ Saulo, Jerusalén'pu eagu, Jesú's're ca tuo nānājeerā mena niirugamiupi. Cāja pea niipetirāp̄ura cāre uwi jañuupa. “Bii ditogu biimi. Jesú's're ca tuo nānājeegu méé niicumi,” cāre ūi uwi tāgoeñari. ²⁷ To biro cāja ca ūi pacaro, Bernabé pea, Jesú's buerā p̄utopu cāre ami waaupi. Toopu

* **9:22** Mesías, Cristo. † **9:24** Vigilar o esperar.

cāre ami ea, “Maapu, Wiogu Jesús cāre cā ca baua earo cā ca ūariquere cāre cā ca wederiquere, Damascopu Jesús yee quetire uwiricaro maniro cā ca wederiquere, yare wedejāwi ani Saulo,” cājare ūi wedeupi Bernabé.

28 O biro bii, cāja mena Jerusalén macāre tuari, ape tabe pee waacoarucu, uwiricaro maniro, Wiogu Jesús yee quetire wede, **29** judíos, griego ca wederā mena wede peni, tutuaro mena cājare wede majio, tii niiupi; cāja pea cāre jīacārugaupa. **30** Jesucristore ca tuo nānājeerā pea to biro cāre cāja ca tiirugarijere majiri, Cesareapu cāre ami bua waa, Tarso pee cāre tiicojocā cojoupa.

31 To cōrore Jesucristore ca tuo nānājeerā, Judea, Galilea, to biri Samaria yepari macārā niipetirāpu añuro jīcāri cōro nii, Úmareco Pacu yee quetire buaro jañuro tāgoeña bayi, bii māa nācā nānua waa, Wiogure añuro tii nācā buorique mena, Añuri Yeri cā ca tii nemoro mena, pau Jesucristore ca tuo nānājeerā nii nānua waaupa.

Eneas're Pedro cā ca catiorique

32 Pedro, Jesucristore ca tuo nānājeerāre ca ūa yuju waarucugu niiri, Lidapu ca niirā Jesucristore ca tuo nānājeerā cāare ūagu waaupi. **33** Toopure bua eaupi jīcā, Eneas ca wāme cātigu, buucāri waari méé, jīcā amo peti, ape amore itiaga penituario ca niiri cāmari peti, cāni pejarica tabepu ca peja yai waagure. **34** Cāre o biro ūiupi Pedro:

—Eneas, māa ca diarique cātirijere Jesucristo māre ametuenemi. Wāmā nācāri, māa ca pejaritore quenoña —cāre ūiupi.

To biro cā ca ūirije menara, wāmū nucācoaupi Eneas. ³⁵ Niipetirā Lida, Sarón macārā Eneas cā ca catirijere ūari, Jesucristo peere tuo nūnūjeeupa.

Dorcas cō ca cati tuarique

³⁶ Nucā tii cāmarirena Jope macāpure niiupo jīcō, Jesucristore ca tuo nūnūjeego Tabita, ca wāme catigo. Griego wederique menara Dorcas wāme catiupo. Cō pea añurijere tii, ca boo pacarāre tii nemo, tii niirucuupo. ³⁷ Tii rūmūrira diarique tamāo bii yaicoaupo Dorcas. Cō ca bii yairo ūa, cō upāri niiquīriquere coe yapano, jotoa macā jawi pee peocāupa. ³⁸ Pedro cā ca earica macā Lida pea, Jope macā putoacāra niiupa. To biri Jope macārā Jesucristore ca tuo nūnūjeerā, “Lida macārā nijagū Pedro,” cāja ca ūirijere ūori, “Yoari méé Jopepū dooya,’ cāre ūirāja ūirā,” puarā umūare tiicojo cojoupa.

³⁹ To biri Pedro pea yue mani waaricaro maniro cāja mena waacoaupi. Tii macāpū cā ca earo, cō upāri niiquīriquere cāja ca peorica jawipū cāre jāo waaupa. Toopū cā ca earo, niipetirā ca manū jāmūa dia weo ecoricarā romiri, Dorcas catigo juti, jotoa jāñarique cājare cō ca tii bojariquere Pedrore ūñori, oti amojodeupa. ⁴⁰ Pedro pea too ca niirā niipetirāre cājare witi waa doti, cā ājuro jupearí mena ea nuu waa, juu bueupi. Juu bue yapano, ca bii yairico peere amojode ūa cojo, o biro ūipi:

—;Tabita, wāmū nucāña! —cōre ūipi.

To biro cōre cā ca ūirora, cō capere ūa pāa, Pedrore ūagora wāmū nuucoaupo. ⁴¹ To cōrora Pedro pea cō amorire ūee, cōre ūa wāmūo nucōcāupi. To biro cōre tii, Jesucristore ca tuo nūnūjeerāre, ca

manu jumha dia weo ecoricara romirire juo cojo,
ca catigopure cajare inoupi.

⁴² Teere Jope macara niipetira queti tao, pau
bojoca Jesús're tuo nunajeeupa. ⁴³ Pedro pea
pau rumari Jope macare, Simón, ca wame catigu,
waibucura quejeri paderi maju yaa wiipu niicaupi.

10

Cornelio, Pedrone cã ca juo dotirique

¹ Cesarea macare niiupi jicu, cien niira uwamara
upu,* uwamara caja ca niiri tabe Italiano ca wame
catiri tabe mena ca padegu Cornelio ca wame
catigu. ² Cua, cã yaa wii macara niipetira menara,
ca bojoca anugu, Umureco Pacure ca iu nacu buogu,
judíos caja ca boo pacarijere tii nemogu pairo
wapa tiirica tiicojo, Umureco Pacure to birora
juu buecoa nii, ca tiigu niiupi. ³ Jica rumu, muipu
buaro cã ca aji cõa cuu duwi waari tabe ca niiro,
quennaricarore biro bii oto weti waagu, jicu Umureco
Pacu yuu[†] care queti wede bojari maju, bau niiro cã
ca niiri tabepu jaa eari:

—Cornelio —care ca iu jainagre inoupi.

⁴ To biro care cã ca iu jainaro, Cornelio pea
Umureco Pacu puto macare iu, buaro uwirique
menara:

—¿Wiogu, ñeere mu booti? —care iu jainupi.

To biro cã ca iuro, o biro care iuupi:

—Mu ca juu buerucurijere, ca boo pacarare mu
ca tii memorijere, care mu ca tiicojo nacu buorijere
biro iami Umureco Pacu. ⁵ To biri Jope macapu
jicarare tiicojoya, Simón ape wame Pedro ca wame

* **10:1** Centurión. † **10:3** Ángel de Dios.

cātigāre cāja jāhorā waajato ūigā. **6** Waibucarā quejeri ca padegā dia tājaro ca niigā, cāre birora Simón ca wāme cātigā yaa wiire niimi —ūiupi.

7 Umureco Pacā pāto macā cā mena ca wede niiricā cā ca waaro jiro, Cornelio pea cā paderi majā pāarāre, to biri jīcā uwamā to birora cā mena ca niicōa niigā Umureco Pacāre ca nucā buogāre, jāo cojori, **8** ca birique niipetirije cājare wede yapano, Jope macāpu cājare tiicojocā cojoupi.

Pedrore ca bii ūñorique

9 Ape rāmā cāja pea maapā waa nānāa waaraā, Jope macāre cāja ca ea nānāa waaro, Pedro pea, muipū jotoa decomacā eagā doogā cā ca biiro, juu buegā waagā, wii jotoa macā yepa pee māa waaupi. **10** Baaro queyari, baarugaupi. Cāre cāja ca baarique queno boja ditoye, jīcā wāme quēñaricarore biro bii oto weori cāre ca bii ūñorijere ūapi. **11** Umureco quejero ca pāa nucāro juti quejerore biiri quejero pairi quejero, tii quejero yāparire bapari taberi jiarica quejero yepa pee ca ūnañumu duwi dooro ūapi. **12** Tii quejeropāre, bapari dāpori ca cāorā waibucarā cāja ca niro cōro, yepa cūari ca waaraā, ca wārā, niiupa. **13** To biro cāre ca biiri tabera o biro ca ūrijere tāoupi Pedro:

—Wāmā nucāña Pedro. Waibucarāre jīari baaya —ūupe.

14 To biro ca ūiro, Pedro pea o biro ūi yāupi:

—Biiticu níja, Upu. Yāa jīcāti unora ūnañarāre, docuorāre, yā baas ūnati —ūiupi.

15 To biro cā ca ūiro, wederique pea o biro cāre ūi nemoupe ūucā:

—Umureco Pacu añurā cā ca tiiricarāre, “Ñañarā niima,” ūiticāña mua —ūiupe.

16 Itiati peti to biro biiupe. Jiro tii quejero umurecopu muacoaupē ūucā. **17** Pedro pea to biro cāre ca bii ūnorijere, “¿Ñee ūno petire ūrūgaro to biibuti yéé?” cā ca ūtugoeñarique pai niirucurora, Cornelio cā ca juo doti cojoricarā pea Simón yaa wiire ca jāiña ama nānua waaricarā, cā yaa wii jope petire ea yerijāupa. **18** To earāra, tutuaro mena:

—¡Cājí! ¿Ati wiira to niiti Simón Pedro cā ca cāniri wii? —ūi jāiñaupa.

19 Ména Pedro pea, cāre ca bii ūnorijere cā ca ūtugoeña niirora, Añuri Yeri pea o biro cāre ūupu: “Iaña. Umua itiarā mure amarā eama. **20** Wāmu ūucā duwi waa, ‘Yū waati,’ ūtigura, cāja mena waaguja. Yura yu ca tiicojojārā niima,” cāre ūupi. **21** To biro cā ca ūiro Pedro pea duwi waa:

—Anora yu nii. Yura yu nii, muja ca amagū. ¿Neere muja ūi doojāri? —cājare ūupi.

22 To biro cā ca ūiro, o biro cāre ūi yūupu:

—Uwamarā wiogu Cornelio, ca bojoca añugu, Umureco Pacure ca nucā buogu, judíos niipetirā cāja ca nucā buogu cā ca doti cojoro jāa doojāwu. Jicā Umureco Pacu yuu, cāre queti wede bojari maju cāre baua eari, cāre juo doti cojoya ūjapi mure, cā yaa wiipu waari, mu ca ūrijere cā ca ūopere biro ūigu —cāre ūupa Pedreore.

23 To biro cāre cāja ca ūrijere tuo, “Jāa dooya” cājare ūi, tii ūamire toora cāni, ape ūmu cāja mena waacoaupi Pedro. Jicārā Jope macā macārā Jesucristore ca tuo nānjeerā cāre bapa cāti waaupa.

Cornelio yaa wiipʉ Pedro cã ca earique

²⁴ Jíca rʉmʉ jiro Cesareare ea waaupa, Cornelio pea cã yaarã, cã mena macãrã majurope cã ca j̄o neoricarã mena yue niiupi. ²⁵ Pedro, wiipʉ cã ca earo, Cornelio cãre jãi bocagu witi waagʉ, cãre ñi nucã bhorugʉ, cã ájhero jupearí mena ea nuu waaupi. ²⁶ To biro cã ca biiro ña, Pedro pea cãre wãmʉ nucã dotiri, o biro ñiupi:

—Wãmʉ nucãña. Yʉ cãa mʉre birora bojocʉ yʉ nii —cãre ñiupi.

²⁷ To biro ñi, cã mena wede peni jãa waagʉ, paʉ bojoca ca nea pooricarãre bʉa eaupi. ²⁸ Jãa ea, o biro ñiupi Pedro:

—Muja añuro muja maji, jãare ca dotirije, judíos ca niitirã mena nii dotiti, cãjare ña yuju dotiti, jãare ca biirijere. Umareco Pacʉ peá jíca ʉno peerena, “‘Ñañagʉ, docuogʉ niimi,’ ñiticãña,” yure ñi majiojãwi. ²⁹ To biri yure ca j̄orã waaricarãre, “To biro mʉre ñi cojojãwi,” yure cãja ca ñirijere tʉogʉ, “Yʉ waati” ñitigʉra, yʉ doocã doojãwʉ. To biri yʉ majirʉga ¿ñeere ñirã yure muja j̄ojãri? —cãjare ñiupi Pedro.

³⁰ To biro Pedro cã ca ñi jãiñaro, o biro cãre ñi yʉupi Cornelio:

—Mee bapari rʉmʉ ametʉa, ano cõrora muipũ bʉaro cã ca aji cõa cūu duwi waari tabe ca niiro, ano yʉ yaa wiira juu buegʉ yʉ tiiwʉ. Tee jãa ca ñiña maniri tabera jíca ʉmʉ yʉ jʉguerore juti ca ajiyaa boe baterije jãñacãricʉ baua ea, ³¹ o biro yure ñiwi: “Cornelio, Umareco Pacʉ mʉ ca juu buerijere tʉo, ca boo pacarãre mʉ ca tii nemorijere majimi. ³² To biri Jope macãpʉ jícañare tiicojoya Simón, cã

buirica wāme peera Pedro cāja ca ūigū, apī Simón, waibucurā quejeri ca padegū dia tūjaro ca niigū yaa wiipū ca niigure cūja jħorā waajato ūigū,” yure ūwi. ³³ To biri yue mani waaricaro maniro māre yu jħo doti cojojāwu. Mū pea añuro mū doojapa. Mecāra anore, niipetirā Umareco Pacu jāguerore mani nii, to biri Uppu māre cū ca ūi doti cojorique niipetirije jāare mū ca wedero jāa tħorugha —cāre ūi yħupi Pedrone.

Pedro Cornelio yaa wiipū cū ca wederique

³⁴ To cōrora Pedro o biro ūi wede jħoupi:

—Mecāra díamacūra Umareco Pacu bojocare cū ca īa dica wootirijere yu maji. ³⁵ Niipetiri poogaari macārā cāre ūi nħacā bħo, ca niirore biro añurijere tii, ca tiirāre añuro cājare īami. ³⁶ Umareco Pacu, niipetirā Wiogħu ca niigħu Jesucristo mena, Israel yaa pooga macārāre jīċāri cōrō añuro niirique añurije quetire tiicojoupi. ³⁷ Muja maji ate añurije queti, uwo coerique maquēre Juan cā ca wedero jiro Galilea mena bii jħo waaro, Judea yepa niipetirō ca bii jeja nħacā waariquere. ³⁸ Umareco Pacu, Jesús Nazaret macāre Añuri Yeri jħor, niipetirije cū ca tii majipere cā ca tiicojoricu niiri, nħucā cā menara Umareco Pacu cū ca niiro macā añurije maquēre bojocare tii boja, niipetirā Satanás īnañaro cū ca tiirā cācare ametħene, cū ca tii yujurique cācare mħaja maji. ³⁹ Jāara jāa nii, niipetirije Judea yepare, to biri Jeusalén pħarre Jesús cā ca tiiriquere ca īaricarā. Jiro yucu tenipū cāre paa pua tuu, cāre tii jħa cōacāwa. ⁴⁰ To biro cāre cāja ca tii cōacāmijata cācare, Umareco Pacu pee itia rūmu

jiro cã ca cati tuaro tiiri, jääre cã ca baua ññoro tiawi. ⁴¹ Biigapua niipetiräpürena baua ññotowi. Mee jagueropura Umureco Pac, to biro ca biiriquere ca wedeparä jääre cã ca beje jeericarä wadore baua ea ññowi. Cã ca cati tuaricaro jiro, cã mena baa, jini, jää tiiw. ⁴² To biri cära, “Bojoca ca catiräre, ca bii yairicarä cääre ca ïa bejepu cã ca niiro cäre tiimi Umureco Pac,” ïi wede dotigu jääre tiicojowi. ⁴³ Ca biipere wede jagueri maja niipetirä, mee Jesús yee maquërena wede, “Cäre ca tao nñanjeerä cõrora cã jhorira ñañarije cäja ca tiiriquere acobo eco, birucuma,” ïiupa —cäjare ïi wedeupi Pedro.

Judíos ca niitiräre Añuri Yeri cã ca earique

⁴⁴ Ména, Pedro to biro cã ca ïi wede niirora, cã ca wederijere ca tao niirä niipetiräpüre Añuri Yeri cäjare ñaajää nucä eaupi. ⁴⁵ To biri Jesucristore ca tao nñanjeerä judíos Pedro mena ca waaricarä, Añuri Yeri judíos ca niitiräpu cääre cã ca ñaajää nucä earijere ïarä, ïa ucuacoaupa, ⁴⁶ ca tuya manirije wederique wede, Umureco Pacure baja peo nucä buo, cäja ca ïrijere tuori.

⁴⁷ To cõrora Pedro pea o biro ïiupi:

—¿Anija manire birora Añuri Yeri ca ñaajää nucä ecorä, oco mena uwo coericaro cäja bootibogajati? —ïiupi.

⁴⁸ To biro ïi, Jesucristo wäme mena cäja ca uwo coe dotiro tiiupi. Jiro, “Jicä rumari jää mena tuaya mena,” cäre ïiupa Pedrone.

11

Cã ca bii niirijere Pedro cã ca wederique

¹ Jesús buerā, to biri Judea yepa niipetiro macārā Jesucristore ca tuo nānjeerā, judíos ca niitirā Umureco Pacʉ yee quetire cāja ca tuo nānjeerijere queti tħoupa. ² To biri Pedro Jerusalén'pʉ cā ca tua earo, judíos cāja ca tii nucā bao niirucuriquere ca tuo nānjejee niirucuricarā, ³ o biro cāre īi wede pai jāiñupa:

—¿Nee tiirā judíos ca niitirā yaa wiipʉ jāa waa, cāja mena baa, muja tijāri? —cāre īupa.

⁴ To biro cāre cāja ca īiro, Pedro pea ca bii nħnua waaricarore biro cājare wede jħo waupi:

⁵ —Jope macāpʉ yʉ ca juu bue niiro, jīcā wāme quēñaricarore biro yare bii oto weo īñowu: Umureco tutipʉ jutiro quejerorore biro bapari taberi peti jiarica quejero īnañumu duwi doo, yʉ pato ca earo yʉ īawu. ⁶ ¿Nee uño peti to niiti tii quejero pupeapare? īigʉ, añuropʉ yʉ īacāwu. Tii quejeropare waibħucrā bapari dāpori ca dāpori cutirā, waibħucrā macānucū macārā, ca pairā, ca wħurā, niwa. ⁷ Jiro o biro yare ca īrijere yʉ tuowu: “Wāmʉ nucāña Pedro. Waibħucrāre jīari baaya,” īwu.

⁸ ”To biirije yare ca īiro yʉ pea o biro yʉ īi yħuwh: “Umurecopʉ, biiticu. Yħa, jīcāti uño peera īnañarāre, ca docuorāre yʉ baa īnaati majuropeecā,” yʉ īiwu. ⁹ To cōrora umurecopʉ ca wederije pea o biro yare īi nemowu īucā: “Umureco Pacʉ añurā cā ca tiircarāre ‘Nañarā niima,’ īticāña mħa,” yare īiwu. ¹⁰ Itiati peti to biro bii, jiro tee niipetirijepuṛa umurecopʉ tuacā mħa waawu īucā.

¹¹ ”To biro yare ca bii niiri tabera, itiarā Cesarea macārā yare cāja ca ama doti cojoricarā, wii peera ea yerijāupa. ¹² Añuri Yeri pea, “‘Yħa waati,’ ītigħura

cāja mena waagħja,” yħre liwi. Ñucā anija mani yaarā jīcā amo peti, ape amore jīcāga penituario ca niirā cāa yu mena waawa. Niipetirāpura cū yaa wiire jāa jāa waawu. ¹³ Cū peá Umureco Pacu puto macā cū yaa wiire to biro bii baua eari, “Jope macāpū jīcārāre tiicojoya Simón, buirica wāme peera Pedro, ca wāme cūtigħare cūja jħorā waajato ħiġu. ¹⁴ Cū, mure wederucumi, mu, mu yaa wii macārā mħaja ca ametħapere,” cū ca īriquere jāare wedewi.

¹⁵ “Cūjare yu ca wede jħo waorora, Añuri Yeri manire cū ca bii jħoricarore birora cūja cāare cājapħre ñaajāa nucā eawi. ¹⁶ To cōrora Wiogħu Jesú: “Juan, oco mena uwo coeupi, mħaja peá Añuri Yeri mena mħaja uwo coe ecorucu,” cū ca īriquere yu tagħoena bħawu. ¹⁷ To biri, Umureco Pacu, mani, Wiogħu Jesucristore díámacū ca tħo nħanjeericarāre, Añuri Yerire manire cū ca tiicojericarore birora cūja cāare cū ca tiicojorijere īa pacagħu, qñiru yu niiti yua, Umureco Pacu cū ca tiirijere ca īi camotapu? —cūjare īiupi.

¹⁸ To biro Pedro cūjare cū ca īrijere tħorā, Jerusalén macārā Jesucristore ca tħo nħanjeerā peá wedetirāra, Umureco Pacure o biro īi nucū buo baja peoupa:

—judíos ca niitirā cāare Umureco Pacu, ñañarije cūja ca tħi niirijere tagħo waħda, cū peere tħo nħanjeeri ca ametħapara cūja ca niro cūjare tiċċājapi! —iupi.

Antioquía macārā Jesucristore ca tħo nħanjeerā

¹⁹ Esteban cū ca bii yairo jiro, Jesucristore ca tħo nħanjeerāre ñañaro cūja ca tiirħgarā ca waa

batericarã jīcārã, Fenicia, Chipre yucã poogapã, aperã Antioquíapã, duti waaupa. Tii macāripãre, aperãpura wedetirãra judíos wadore añurije quetire wede eaupa. ²⁰ To biro cãja ca bii pacaro, cãja watoare niiupa jīcārã, Chipre to biri Cirene macārã, Antioquíapã earã, judíos ca nitirãre Wiogã Jesú yee añurije quetire ca wederã. ²¹ Wiogã cã ca yeri tutuarije cãja mena niiupa. To biri paã, cãja ca tao nñanãjee jao dooriquere camotatiri, Wiogã peere tao nñanãjee jœoupa.

²² Jerusalén macārã Jesucristore ca tao nñanãjeerã tee quetire tñorã, Bernabére tiicojo cojoupa Antioquíapã. ²³ Bernabé pea toopã eagã, bñaropãra Ùmureco Pacã añuro cãjare cã ca tiirijere ñari bñaro ujea niiupi. To biri cãja niipetirãre:

—Muja yeripã mena “O biro mani biijaco” ñi tñgoeña bayi, mani Wiogare to birora tao nñanãjeeecða niiña —cãjare ñi wede majioupi. ²⁴ Cãa, ca bojoca añugã, Añuri Yeri ca chogã, díamacã ca tñgoeña tutuagã, niiupi. To biri paã bojoca Jesú's're tao nñanãjeeupa.

²⁵ Ate jiro Bernabé, Tarsopã waaupi Saulore amagã waagã. ²⁶ Cãre bñea ea, Antioquíapã cãre amicoaupi. Toopare jīcã cãmapã Jesú's're ca tao nñanãjeerã mena nea poori, paã bojocare bue majio niiupa. Antioquíara Jesucristore ca tao nñanãjeerãre, “Cristo yaarã,”* cãjare ñi wñmeo tii jœoupa.

²⁷ Tii rñmñrirená jīcārã ca biipere wede jœgueri maya Jerusalén macārã waaupa Antioquíapã.

---

* **11:26** Cristianos.

28 Jīcū cāja mena macā Agabo ca wāme cātigā wāmā nucā, Añuri Yeri cā ca majioro mena, “Ati yepa niipetiropā bāaro aāa niirucu,” cājare ūi wedeupi, wiogā Claudio cā ca doti niiri cuure ca biiriquere. **29** To biri Jesucristore ca tuo nānājeerā Antioquía macārā, cāja ca niiro cōro tii nemorā cāja ca tiicojorijere, “Mani ca tiicojoro cōro ca tiicojoparā mani niicu Judea macārā Jesucristore ca tuo nānājeerāre tii nemorā,” ūiupa. **30** To birora tiiupa, tii nemorā cāja ca tiicojorijere, Bernabé to biri Saulo jāa mena tiicojo cojoupa Cristore ca tuo nānājeerāre ca jāo niirā Judea macārāpūre.

12

Pedrore cāja ca tia cūurique

1 Tii cuurena wiogā Herodes,* jīcārā Jesucristore ca tuo nānājeerāre cājare jīarugā, nānā jāo waaupi. **2** Juan yee wedegā Santiago peera niipī mena cāre paa taa cōacā dotiupi. **3** To biro cā ca tiirijere judíos cāja ca ujea niiro ūari, Pedro cāare ūee dotiupi. Atea, pan're ca wauarije ca ayiaya manirijere cāja ca baari boje rāmārire to biro bi-iupa. **4** Cāre ūneeli jiro Herodes, Pedrore tia cūurica wiipā uwamarā bapari puna peti, jīcā punare bapari niirā wado ca niiri punari cāja ca ūa cote niiri wiipā Pedrore cūupi. Pascua boje rāmāri jiro, “Bojocare yā ūñorucu,” ūi tāgoeñāupi. **5** O biro tiiri, Pedrore tia cūurica wiipā cāo niiupa. Jesucristore ca tuo nānājeerā pea yerijāaricaro maniro Úmāreco Pacāre cāre jāi boja niiupa.

---

* **12:1** Judea yepa upā Roma macā.

Pedro cã ca witirique

⁶ Herodes, Pedrore bojoca menapã jãiña bejerugu cã ca ami wienepa rãmã macã ñamire, puarã uwamarã watoapã, pua daa come daari mena cãja ca jiacãrichã cãni cãuaipi Pedro, aperã uwamarã pea jope peere cãja ca cote niiro uno. ⁷ Ca niiro tujarora jícu Ùmureco Pacã yã, cãre queti wede bojari maju† baua eaupi. Tia cãurica wii pea añuro boe peticoaupa. Ùmureco Pacã puto macã pea Pedro warure padẽña wãcõri, o biro cãre ñiupi:

—Yoari méé wãmã nucãña —ñiupi.

To biro cãre cã ca ñiriye menara, Pedro amorire come daari cãja ca jiarique ñaacoaupa.

⁸ Ùmureco Pacã puto macã pea o biro cãre ñiupi ñucã:

—Juti jãiña, dupo juti jãiña, tiiya —ñiupi.

Pedro pea cã ca ñirore biro tiiupi. Ùmureco Pacã puto macã pea o biro cãre ñi nemoupi ñucã:

—Jotoa mu ca jãñarito cãare jãiña, yare nãnu dooya —cãre ñiupi.

⁹ Pedro, Ùmureco Pacã puto macã to biro cã ca tiirijere, “To biro yu biicu,” ñi majiti pacagu, cã jiro nãnu witi waauipi. Quẽñaricaro ca biirore biro pee cãre biicãupe. ¹⁰ Too witi waarrã, ca nii jorã, ñucã jiro macãrã ca coterã uwamarãre ametua, come jope wijiye watoa macã maare ca niiri jopere eaupa. Tii jope pea tee majuropeera pãacoaupe. Tii jopere witi, jíca caa wijiheri caare waa yapano eagura, Ùmureco Pacã puto macã pea ca niiro tujarora jícura cãre cãu, waa weocoaupi. ¹¹ To cõropu Pedro pea tãgoeña maji bojoca cati ea:

---

† **12:7** Ángel.

—Mecā docare díamacāra, Herodes, to biri judíos, ñañarije yure cāja ca tiirugarijere yure ametuenerugū cā puto macāre tiicojojapi Ùmureco Pacu —ñiupi Pedro.

¹² Teere īa maji, Juan Marcos cāja ca īigū paco María yaa wii, paū bojoca nea poocāri cāja ca juu bue niiri wii pee waacoaupi. ¹³ Tii wiipū eagū, wijeri caa pee ca niiri jope pee eari, jauopi. Cā ca jauoro tħoři, jīcō wāmo Rode ca wāme cħtigo, īago witi waaupo. ¹⁴ Cō pea, Pedro cā ca wederijere tuo majiri, bħaro ujea niima īigo jope pāatigora, “Jope niimi Pedro,” cājare īigo waago toopura ūmaacā jāa waaupo. To biro cō ca īiro, cāja pea:

¹⁵ —Mecāgo mu īi —cōre boca īicāupa. Cō pea:

—Yee méé yu īi. Čāra niijāwi —cājare īimiupo. Cāja pea ñucā:

—Cā méé niicumi. Cā yuu cāre coteri maju niicumi —cōre īupa.

¹⁶ To biro cāja ca īi niiro uno, Pedro pea jope peera jħogħu tħiupi. To biro cā ca īiro tuo, cāre jope pāama īirā, īa uċuacoaupa. ¹⁷ Cā pea wedeticāna īigū, cā amori mena tii cōoňa, tia cūurica wiipū ca niigħre Wiogħu cāre cā ca ami wieneriquere cājare wede, ñucā “Santiagore, to biri Jesucristore ca tuo nħanjeerā cāre, atere cājare wedeya,” īupi. Teere cājare īi yapano witi, aperopu waacoaupi Pedro.

¹⁸ Boeri tabe ca niiro uwamarā, Pedrone ca cotericarā pea Pedro cā ca biiriquere majitima īirā, no ca boorora ameri īi meċācāupa. ¹⁹ Herodes pea jāiňa ama dotiňami Pedrone bħatima īigu, cāre ca cotemiricarārena tee jħorri cājare jīa bateċā dotiupi. Ate jiro Herodes, Judea yepa ca niiru waari, Cesarea pee niigħu waacoaupi.

Herodes cã ca bii yairique

20 Herodes, Tiro, Sidón macāri macārā mena b̄aaro ajiaupi. To biri c̄aja pea cū p̄t̄op̄ c̄aja ca waapere ameri wede peni, “O biro mani biijaco” ameri ū, c̄are ūarā waaupa. Wioḡ Herodes're pade nemori maj̄ Blastore, “Jāare m̄ ū nemowa,” c̄are ū, cū j̄orip̄ wioḡ Herodes're, “Añuro mani nijaco” c̄are ū jāiupa, c̄a ca doti niiri yepa maquē baariquere ca baa niirā niiri.

21 To biri Herodes:

—Tii r̄um̄ ca niiro, c̄aja mena ȳ wede penirucu —cū ca ūrica r̄um̄re, cū wioḡ jutire jāñacāri, c̄a ca doti duwiri cūmurop̄ ea nuu ea, bojocare wede-upi. **22** To cōrora, bojoca pea o biro ū acaro buiupa:

—¡Ano ca wedegua bojoc̄ méé niimi. Jāguē niimi! —ūiupa. **23** To biro c̄are c̄aja ca ū nuca b̄aori nimarora, Umureco Pac̄a ȳuu, c̄are queti wede bojari maj̄‡ pea cū ca dia ūaaro c̄are tiicāupi, Umureco Pac̄ure cū ca ū nuca b̄uotirije j̄orí. To biri becoa baa eco biicā yai waaupi.

24 Umureco Pac̄a yee queti pea ño jañuri bate nuca ñunua waa, niipetiri taberip̄ wede bato ñunua waarique nii, biiupa.

25 Bernabé, Saulo, Jerusalén're c̄aja paderique yapanori, too ca niiricarā Antioquia pee tua-coaupa ūucā. Juan, ūucā c̄arena Marcos c̄aja ca ūiḡ c̄are, cū mena c̄are ami waaupa.

13

Bernabé, Saulo añurije quetire c̄aja ca wede yujurā waa j̄orique

---

‡ **12:23** Ángel del Señor.

¹ Antioquíare Jesucristore ca tħo nħanħejerā, ca biipere wede ġugue, bue majio, ca tii niirā, Bernabé, “Ca ñiigu” cäja ca īġu Simón, Cirene macä Lucio, Galilea yepa wiogħu ca niiricħu Herodes ména ca bħċha ricħu Menahem, to biri Saulo, niiupa. ² Jīcā rūmu betiri, Umareco Pacure īi nacū bħo juu bue, cäja ca tii niiri rəmāre:

—“Tee ca tiiparā niirucuma” īġu, yu ca jħojārā Bernabére to biri Saulore, yure jee dica woo bojaya —cäjare īupi Añuri Yeri.

³ To biri betiri juu bue yapano, cäja amori mena cäjare ñia peo, cäjare waarique uwicā cojoupa.

Chiprepħu cäja ca earique

⁴ Añuri Yeri cä ja doti cojorā, Bernabé, Saulo, Seleucia pee bua waa, too menara cūmua mena Chipre yucħu poogapħu waaupa. ⁵ Salamina macāre earā, judíos cäja ca nea poo juu bueri wijeripħu Umareco Pacu yee quetire cäjare wede jħo waaupa. Juan Marcos cää cäjare tii nemo yujurugħu, cäja mena waaupi.

⁶ Tii yucħu poogare waa yuju peticā, Pafos cäja ca īri macāpħu eaupa. Tii macāre bħa eaupa jīcä ma-jiri maju judíos bojocħu, watoara “O biro biiruġa,” īi ditori maju Barjesús ca wāme cħtigħu. ⁷ Cä, cūmu pea, wiogħu Sergio Paulo ca wāme cħtigħu, bħaro ca tħogħejnā majiġu mena niiupi. Wiogħu pea, Umareco Pacu yee quetire tħoruġu, Bernabé, Saulore jħo doti cojoupi. ⁸ Cūmu, griego wederique mena peera Elimas ca wāme cħtigħu pea, “Cäja ca wederijere wiogħu tħo nħanħejeremi” īġu, cäjare īi camotaupi. ⁹ To biro cä ja ħi, Saulo, romano wederique mena peera Pablo ca wāme cħtigħu pea

Añuri Yerire ca c̄hoḡ niiri, añuro c̄are ūa ãpōt̄o, ¹⁰ o biro c̄are ūupi:

—;Ca ūi dito paiḡ, ñañaḡ, Satanás mac̄, niipe-tirije añurijere ca junaḡ! ¿Ñee tiiḡ Ùmureco Pac̄ díamac̄ c̄a ca wederijere m̄ ūi maa wijio niiti? ¹¹ Mec̄ra Ùmureco Pac̄ ñañaro m̄ ca biiro m̄ure tiirucumi. Ca ūatiḡ m̄ tuarucu. Jīcā cuu cōro muipū c̄a ca boerijere m̄ ūatirucu —c̄are ūupi.

To biro c̄are c̄a ca ūirije menara, c̄umu Elimas pea díamac̄ra ca ūatiḡp̄ tuacāupi. To biri ca ūatiḡ niima ūiḡ, c̄are ca t̄ua waap̄ure amaupi. ¹² To biro ca biirijere ūari, Wioḡ yee maquēre c̄a ca buerijere tuo ūjea nii, díamac̄ tuo n̄nūjeeeupi wioḡ Sergio Paulo.

Pisidia yepare ca niiri macā Antioquía p̄ c̄aja ca biirique

¹³ Pablo c̄a mena macārā mena, Pafos ca niiri-carā bua jāa, waarā, Panfilia yepare ca niiri macā, Perge c̄aja ca ūiri macāp̄ eaupa. C̄aja mena ca waamiric̄ Juan Marcos pea, toora c̄ajare camotati, Jerusalén pee tuacoaupi. ¹⁴ C̄aja pea, Perge ca niircarā waarāra, Pisidia yepa macā macā Antioquía p̄ eaupa. Yerijāarica r̄um̄ ca niiro, nea poo juu buerica wiip̄ jāa waa, ea nuu waaupa. ¹⁵ Doti c̄uriquere, Ùmureco Pac̄ yee quetire wede j̄ugueri majā c̄eja ca owariquere bue yapano, nea poo juu buerica wii wiorā pea o biro c̄ajare ūi j̄uo cojoupa:

—Jāa yaarā, bojoca c̄aja ca t̄goeña bayiro tiir̄garā m̄ja ca weder̄gajata, mec̄ra ūiñā —c̄ajare ūupa.

16 To biro cāja ca ūiro Pablo wāmū nucā, “Wedeticāna,” ūigū, cā amori mena tii cōoña, o biro cājare ūiupi:

—Muja, israelitas, ūucā judíos ca niitirā Umureco Pacure ca ūi nucū buorā, tuoya. **17** Israel yaa pooga macārā mani ūicū jāaripure beje jeeupi Umureco Pacu. Ména Egiptopure ape yepa macārāre biro cāja ca niiro, paú cāja ca bojoca buoro tiiupi Umureco Pacu. Jiro, cā ca tutuarije mena, tii yepa ca niiricarāre juo witiri, **18** ūañari wāme cāja ca biirique cūti nii pacaro, ca yucu maniri yepapure cuarenta cāmari peti cājare ūa nūnūjee nucā niiupi. **19** Canaán yepare jīcā amo peti, ape amore pāaga penituarō niiri poogaari tii yaiori jiro, cā yaarāre tii yepare cājare tiicojoupi. **20** Ate niipetirije cūatrocientos cincuenta cāmari peti, to biro bii niupi. Jiro ūucā cājare ca juo niiparāre cājare tiicojoupi. Cāja pea Samuel, Umureco Pacu yee quetire wede jāgueri maju cā ca niiri rāmāripu cājare juo nii eyoupa. **21** Cāja pea jīcā cājare ca juo niipu wiogure jāiupa. Umureco Pacu pea, Quis* macā Saúl, Benjamín yaa puna macā cuarenta cāmari peti cājare ca juo niiricure cājare tiicojoupi. **22** Jiro Umureco Pacu, Saúl're, wiogu cā ca niirijere ēmari, David peere cāja wiogu cāre jōeneupi, o biro cā ca ūiricure: “Isaí macā David're yu bua, yure birora ca yeri cātigure, cā, yu ca boorije niipetirore tiirucumi,” cā ca ūiricure.

23 “Ani David niiquūricu pāramirena, “To biro yu tiirucu,” cā ca ūiricarore birora Umureco Pacu, Israel bojocare ca ametūenepure tiicojoupi Jesucristore. **24** Jesús cā ca dooparo jāguero, Juan, niipetirā

---

* **13:21** Cis.

Israel bojocare, “Ñañarije maja ca tii niirijere tii yerijää tagoeña wajoa, Umureco Paca peere tuo nunañee, uwo coe dotiya,” cūjare ii wedeupi. ²⁵ Cā ca bii yaipa tabe ca ea nuna waaro, o biro ñiupi Juan: “¿Maja, ‘Ñiru niicumi,’ yure maja ñiti? ‘Cā niicumi,’ maja ca ii tagoeñagü méé yu nii. ñaña. Yü jiro doomi jicā, yua cā dupo juti unorena ca tuu weepü méé yu nii,” ñiupi.

²⁶ ”Yu yaarā Abraham pāramerā, maja judíos ca niitirā Umureco Pacure ca nacā buorā, ate ametuarique queti mani yee nii. ²⁷ Jerusalén macárā, to biri cāja wiorā, Jesús're ña majitiupa. To biri cāre jīa cōarā ca bīpere wede jugueri maja cāja ca ñirique, yerijāarica rumuri cōrora cāja ca buerije ca ñirore birora tiirā tiiupa. ²⁸ Jicā wāme unora ca jīa ecopü cā ca niipe ñañaro cā ca tii bui cūtiriquere buati pacarā, Pilato cāre cā ca jīa cōa dotiro booupa. ²⁹ Cā yee maquē niipetiro cāja ca owarique ca ñirore biro cāja ca tii yapano peotiro jiro, yucā tenipü cāja ca paa pua tuu cōaricure ami duwio, cāre yaa cōacāupa. ³⁰ Umureco Paca peea ca bii yairicarā watoare cāre catiocāupi. ³¹ Galilea ca niirichā, Jerusalén pee cā ca dooro cāre ca bapa cāti dooricarāre pa rumuri cājare baua ea ñño niiupi. Mecūra, cājara niima, “To birora biiwu,” bojocare ca ii wederā.

³² ”To biri ate añurije quetire mujare jāa wede, mani ñicā jāapare, “O biro yu tiirucu,” Umureco Paca cā ca ii cūrrique maquērena. ³³ Umureco Paca, mani, cāja pāramerāre, cā ca ñiricarore birora tiimi, Jesús cā ca cati tuaro tiigü. Salmos ca nii juori pūuro jiro macā pūuro o biro ii owarique ca ñirore

biro:

“Mua, yu macã mu nii, mecãra mure yu macã jãa,”
ca ñirore biro.[†]

³⁴ Jicãti uno peera cã upuri ca boa yaitipere biro
ñigu ca bii yairicarã watoare cã ca cati tuaro cã ca
tiipe peera o biro ñiupi:

“David’re, ca ñañarije manirije, díamacã ca niiri-
jere, mure yu tiicojorucu yu ca ñiriquere, yu
ca ñiricarore biro yu tiirucu,” ñiupi.[‡]

³⁵ To biri ape tabe o biro ñi owarique nii:

“Cãre pade bojari maju, ca ñañarije manigu
upurire, ca boa yairo tiitirucumi,” ñi.[§]

³⁶ ”Díamacã petira David, cã ca niiri cuu
macãrãre Umareco Pacu cãre cã ca dotiricarore
biro cãjare juo niiri jiro bii yai, cã ñicã jãa
niiquiñicarã mena yaa cõa eco, cã upuri pea boa,
biicã yai waaupa. ³⁷ Umareco Pacu cã ca cati tuaro
cã ca tiiricu upuri pea boatiupa. ³⁸ To biri yu yaarã,
Jesucristo juori, ñañarije tiirique wapare acobo
ecoriquere mujare jãa ca wederijere majiñu.
³⁹ Cã juori, niipetirã cãre ca tuo nunujeerã, ca
ñañarije manirã tii ecoma, niipetirije Moisés cã ca
doti cõurique juori, ca ñañarije manirã muja ca tii
ecotiriquere. ⁴⁰ Ca biipere wede jugueri maja o
biro cãja ca ñirique, mujarena ca biitipere biro ñirã,
bojoca catiri niiñu:

⁴¹ “Tuoya muja, boborije ca ñi bui tutirã.

Ía uuua yaicoa, yai nucãcoarãja.

---

† 13:33 Sal 2.7. ‡ 13:34 Is 55.3. § 13:35 Sal 16.10.

Ati rəmərire, jīcā wāme tiig₧ doog₧p₧ y₧ tii, jīcā m₧jare c₧ ca wedemijata cāare, díamac₧ m₧ja ca t₧otipere,” ū* —c₧jare ūupi Pablo.

42 Pablo, c₧ mena macārā mena, nea poo juu buerica wiire c₧ja ca witi waaro, “Ano jiro macā r₧m₧ yerijāarica r₧m₧ cāare ate maquērena jāare m₧ja wedewa ūucā,” c₧jare ūupa. **43** Nea poo juu buerica wiip₧ c₧ja ca nea poo juu buerije ca petiro, pa₧ judíos, to biri judíos c₧ja ca tii ūucā b₧orijere ca tii nānājeerā, Pablo, Bernabé jāare nānā waupa. C₧ja pea:

—Um̄reco Pac₧ c₧ ca mairije j₧ori ca j₧o ecoricārā m₧ja ca niirijere, to birora t₧o nānājeecōa niiñā —c₧jare ūi wede majioupa.

44 Ūucā tii semana yapare yerijāarica r₧m₧ ca niiro, Um̄reco Pac₧ yee quetire t₧or̄ugarā tii macā macārā niipetirā jañurip₧ra neaupa. **45** To cōro pa₧ bojoca c₧ja ca nearo īarā, judíos pea b₧aro īa ajiari, Pablo c₧ ca īirijere ūi camota, c₧re acaro bui tuti, ūi j₧o waupa.

46 To biro c₧ja ca ūiro t₧o, Pablo, Bernabé jāa pea c₧jare uwi t₧goeñāricaro maniro wede, o biro c₧jare ūi y₧upā:

—M₧ja judíos'rena, Um̄reco Pac₧ yee quetire jāa ca wede j₧opera niimiw₧. Teere booti, to birora caticōa niirique ca c₧or̄ugarā ūno méé nii, m₧ja ca biirije j₧ori, mecāra judíos ca niitirā peere jāa wederā waarucu. **47** Mee, to birora jāare doti cojowi Wiog₧ o biro ūiri:

“Bojoca poogaarire ca boeparā m₧jare y₧ cūu, ati yepa niipetirop₧ y₧ ca amet̄enerije quetire

---

* **13:41** Hab 1.5.

m̄ja ca wedepere biro ūiḡ, jāare ūiwi”† — ūupa.

48 To biro c̄ja ca ūirijere t̄horā, judíos ca niitirā pea, “Wioḡ yee queti añurije nii,” ū ūjea niiupa. “Caticōa niiriquere ca b̄aa eaparā niirucuma,” c̄a ca ūricarā niipetirā tuo n̄nūjeeupa.

49 To biri tii yepa macārā niipetirāp̄ure, Wioḡ yee quetire wedeupa. **50** Judíos pea c̄ja ca ūirore biro ca tii n̄nūjeerā romirire, c̄ja ca ū ūucā b̄orā romirire, to biri tii macā macārā ūmua ūparā ca niirā mena wede peniri, Pablo, to biri Bernabére ūañaro c̄jare c̄ja ca ūiruga n̄nūjeero c̄jare tiiupa. To biro tiicāri, tii yepare c̄jare cōa wienečāupa. **51** C̄ja pea, “M̄ja yee wapa ūañaro m̄ja tam̄orucu,” ūirā, c̄ja d̄porire jita ca ea tuariquere paa bate c̄uu, Iconio pee waacoaupa. **52** Jesús yee quetire ca t̄o n̄nūjeericarā pea, Añuri Yerire c̄o, b̄aro ūjea nii, bii niiupa.

14

Iconio macārāre añurije queti c̄ja ca wederique

1 Iconiore Pablo, Bernabé, c̄ja ca biirucuricarore birora judíos c̄ja ca nea poo juu bueri wiip̄ jāa waari, añurije quetire c̄a ca wedero judíos, judíos ca niitirā, paū t̄o n̄nūjeeupa. **2** Judíos Jesucristore ca t̄o n̄nūjeetirā pea, judíos ca niitirāre, Jesucristore ca t̄o n̄nūjeerā menare c̄ja ca ajiaro c̄jare tiiupa. **3** To ca bii pacaro, Pablo, Bernabé jāa pea Wioḡ c̄a ca tii nemorijep̄ure ūgoeña tutuari uwiricaro maniro, toora yoaro añurije quetire wede, tiicā niiupa. Wioḡ

---

† **13:47** Is 49.6.

pea, Umuareco Pacu cā ca mairije maquēre cāja ca wede niirijere, “To birora nii,” cājare ūi majiogu, cāja jaoripu ca ūa ñaañña manirije tii bau nii, tii niiupi. ⁴ Tii macā macārā bojoca pea, jīcārā judíos cāja ca ūrijere tuo nānājee, aperā Pablo jāa cāja ca ūrije peere tuo nānājee, ameri bii dica waticā niiupa. ⁵ To biri judíos, judíos ca niitirā, cājare ca dotirā mena neari, Pablo jāare ūtā mena dee, ñañaro cājare tii, tiirāgarā, ameri wede peni-upa. ⁶ Pablo, Bernabé jāa pea teere majiri, Listra, Derbe, Licaonia* yepa macā macāripu, to weja ca niiri macāri pee duticoaupa, ⁷ añurije quetire to birora cāja ca wedecā nānā waaricaropure.

Listrapu Pablore ūtā mena cāja ca deerique

⁸ Listrare niiupi jīcā ūmu ca waa majitigu, upa suquēro ca baāharicu, waari méé, to birora ca duwi yai waagu. ⁹ Cā pea Pablo cā ca wederijere añuro tuo duwiupi. Pablo pea, “Jesús yāre catiocārucumi,” diámacu cā ca ūi tāgoeñarijere ūa majiri, ¹⁰ tutuaro wederique mena o biro cāre ūiupi:

—Wāmu nācā, diámacu ea nācā waaguja — ūiupi. Cā pea to biro cāre cā ca ūrije menara bupu wāmu nācā, waa jāo waaupi.

¹¹ Pablo to biro cā ca ūrijere ūarā, bojoca pea Licaonia macārā wederique mena o biro ūi acaro bui jāo waaupa:

—Jāguēa, bojocare biirā jeeñacāri manire ūarā duwi doojapa yéé! — ūi acaro buiupa. ¹² To biri Bernabére cāja jāguē Zeus wāmere cāre wāmeo tii, Pablo peera, bojocare ca wedegu cā ca niiro

---

* **14:6** Licaonia macārā apeye ca wederā niiupa. Bii pacarā griego cāja ca wederijere tuoçāupa.

macā apī cāja jāguē Hermes wāmere cūre wāmeo tii, tiiupa.† **13** Zeus yuu pai, macā piya waarica tabera Zeus're ūi nucā buorica wiire ca chogu pea, wechua, oori daari jee dooupi. Cū pea cā bojoca mena, Pablo jāarire tii nucā buogu, wechuaare jīari joe jūti añu māene nucā buorugaupi. **14** Pablo, Bernabé jāa pea to biro cājare cāja ca tii nucā buorugarijere ūia majiri, cāja jutire yega, bojoca watoara o biro ūi acaro bui jāa waupa:

15 —¿Nee tiirā atere to biro māja tiiti? Jāa cāa, mājare birora bojoca jāa nii. Ano añurije queti mājare jāa ca wederijea, ate ca wapa manirije māja ca tii niirijere tii yerijāari, to birora ca caticōa niigū Úmureco Pacu, ati yepare, diare, teephre ca niirije niipetirije ca tiiricu peere cāja tuo nānājeejato ūirā, jāa ca wederije nii. **16** Ména jāguero macā cuuphra, bojoca poogaari cāja ca niiro cōrorena cāja ca tiirugarijere biro cāja tii-jato ūicāupi Úmureco Pacu. **17** To biro bii pacagu, Úmureco Pacu cā ca niirijere ūñogu, añurije tii yerijāatiupi, umureco tutipu ca niirijere oco tiicojo, yucu ca dica cūtiri yūteari tii, baarique tiicojo, ūucā yeri ujea niirique tiicojo, cā ca tii niirije mena — cājare ūiupa.

18 Ate niipetirije cājare cāja ca ūi wederije mena do biro tii majiñā maniro ca bii pacaro, cājare cāja ca tii nucā buorugarijere biirique peti cājare ūi camotaupa.

---

† **14:12** Zeus, Hermes griegos yaarā jāguēa niiupa; romanos pea ūucā cājaren Júpiter, Mercurio, cājare wāmeo tiiupa. Zeus niiupu cāja jāguēa ca nii majuropeegu. ūucā Hermes pea jāguēare queti wede yuju bojari maju niiupu.

19 To biro cāja ca bii niiri tabere jīcārā judíos, Antioquía, Iconio macārā eari, bojocare cāja ca tāgoeña wajoaro tiiupa. To biri Pablore ūtā mena dee, “Mee, cāre mani jīacācu” ū tāgoeña, macā tājaropu cāre wee witi waa cōacāupa. **20** To biro cāre cāja ca tiiro, Jesucristore ca tāo nānājeerā pea, cāre cāja ca nea poo amojoderora, cati wāmū nucā, macā peera piyacoaupi ūcā. Ape rāmura Bernabé mena Derbe macā pee waacoaupi.

Siria yepare ca niiri macā Antioquía pee cāja ca tua waarique

21 Tii macāre añurije quetire wede, pau cāja ca tāo nānājeero tiiri jiro, Listra, Iconio, Antioquía macārire **22** Jesucristore ca tāo nānājeerāre cāja ca tāgoeña tutuaro tii, “Díámacū māja ca tāo nucā buorijere to birora tāgoeña tutuacōa niinā” cājare ū, ūcā “Umāreco Pacu cā ca doti niiri tabepure ea waaraugarā, ūñaro tamāoriquera niiro bii,” cājare ū, ū tua waaupa. **23** ūcā, Jesucristore ca tāo nānājeerā cāja ca niiri taberi cōrora, cājare ca juo niiparāre beje, betirique mena juu bue, Wiogu cāja ca tāo nānājeericāpure cājare ūa nānājee doti, tii tua waaupa Pablo jāa.

24 Pisidia yepare ametuwa waara, Panfilia yepapure eaupa. **25** Perge macārāre añurije quetire wede yapano, Atalía macā pee bua waaupa. **26** Tii macāre bua ea, cūmuapu ea jāa, Umāreco Pacu cā ca mairije quetire ca wedeparā niirucuma ūigū, Añuri Yeri cājare cā ca jee dica woo dotirica macā Antioquía peera, tee añurije quetire wede yuju yapano, tuacoaupa ūcā. **27** Antioquíare tua earā, Jesucristore ca tāo nānājeerāre neori, niipetirije

Umureco Pacu cūja mena cā ca tiiriquere, nucā judíos ca niitirā cāa díamacū cūja ca tuo nūnūjeero cā ca tiiriquere, wedeupa. ²⁸ Tii macārā Pablo, Bernabé jāa Jesús yee quetire ca tuo nūnūjeerā mena yoaro niicāupa.

15

Jerusalén'pū cūja ca nea poorique

¹ Tii cuure Judea macārā, Antioquía pee ca waaričarā: “Moisés cā ca doti cūurique ca ūirore biro, jeyua quejero yapare* mūja ca wide taa dotitijata, mūja ametuatirucu,” cūjare ūi bueupa Jesucristore ca tuo nūnūjeerāre. ² Ate jħori, Pablo, Bernabé, aňurora ūricaro maniro cūja mena ameri tuti jāñuripū tee maquēre ameri wede peniupa. To biri, “Pablo, Bernabé, aperā jīcārā cūja mena macārā, Jesucristore ca tuo nūnūjeerā mena Jerusalén'pū cūja waajato, Jesús buerā ca niircarā mena, to biri Jesucristore ca tuo nūnūjeerāre ca jħo niirā mena, ate maquēre wede penirugarā,” ūiupa.

³ To biri Antioquía macārā Jesús're ca tuo nūnūjeerā cūja ca tiicojo cojoricarā, Fenicia, to biri Samaria yeparire ametuwa waara, judíos ca niitirā, aňuriye quetire tuorā Umureco Pacu peere tuo nūnūjeerugarā, tīrumūpu cūja ca tuo nūnūjee jħo dooriquere cūja ca tii yerijāariquere, cūjare wede ametuwa waaupa. Tii yepari macārā Jesucristore ca tuo nūnūjeerā pea teere tuorā, buaro ujea niiupa.

⁴ Pablo, Bernabé Jerusalén'pū cūja ca earo, Jesucristore ca tuo nūnūjeerā, Jesús buerā ca niircarā, to biri cūjare ca jħo niirā, cūjare bocaupa.

---

* **15:1** Circuncisión.

Cūja pea niipetirije Um̄ureco Pacu cūjare cā ca tii nemoriquere cūjare wedeupa. ⁵ Teere cāja ca wedero t̄horā, jīcārā fariseos Jesucristore ca tuo n̄n̄ueericarā wāmu n̄ucāri, o biro ūiupa:

—Judíos ca niitirā Jesucristore ca tuo n̄n̄ueerā cāare, cāja jeyua quejero yapare wide taa, Moisés cā ca doti cūurique ca ūirore biro cūjare tii n̄n̄ujee doti, ca tiipera niiro bii —ūiupa.

⁶ To biro cāja ca ūiro t̄ho, tee maquēre wede penir̄garā, Jesús buerā ca niiricarā, to biri Jesucristore ca tuo n̄n̄ueerāre ca j̄uo niirā, neaupa. ⁷ Tee maquēre yoaro ameri wede penirijiro, Pedro pea wāmu n̄ucā, o biro cūjare ūipi:

—Yu yaarā, m̄uja maji, m̄uja mena ca niiḡure jīcātop̄ra Um̄ureco Pacu ȳre beje amiwi, judíos ca niitirā, añurije quetire yu ca wedero t̄hori, díamacā cāja tuo n̄n̄ueejato ūiḡu. ⁸ Um̄ureco Pacu, yeri cūtiriquep̄re ca majigu, “Yu yaarā niima,” cā ca ūirijere ūnoḡu, manire cā ca tiiricarore birora cāja cāare Añuri Yerire tiicojowi. ⁹ Um̄ureco Pacu, jīcā wāme uño peerena, manire, cāja menare ūa dica wooricaro maniro, díamacā tuo n̄ucā b̄uorique j̄uori, cāja yerip̄re ca ñañarije manirā cāja ca niiro t̄iwi. ¹⁰ Too docare m̄uja pea ¿ñee t̄irā Um̄ureco Pac̄re m̄uja ūi amet̄a n̄ucārugati, anija Jesucristore ca tuo n̄n̄ueerāre, mani majuropeecā, n̄ucā mani ūicā jāa cāa, cāja ca tii n̄n̄ujee bayitiriquerena cūjare tii dotirā? ¹¹ To biro méé bii. Cūjare birora mani cāa, mani Wioḡu Jesús wapa manirora cā ca tii bojarique j̄uori, mani amet̄ene eco, mani ūi maji —cūjare ūi wedeupi Pedro.

¹² Niipetirāp̄ra, Pablo, Bernabé, cāja j̄uori,

Umureco Pacu judíos ca niitirā watoapare ca ūa ñaaña manirije cā ca tii bau niiriquere cāja ca wedero, wederucuri méé thocā duwiupa. ¹³ Cāja ca wede yapanoro, Santiago cāa o biro ūupi:

—Tuya yu yaarā. ¹⁴ Umureco Pacu, judíos ca niitirāre, cūre ca ūi nacā b̄oparāre jeegu añuro cājare cā ca tii joriquere manire wedemi Pedro. ¹⁵ Ate mena, ca biipere wede jagueri maja o biro cāja ca ūi owarique ca ūirore birora bii:

¹⁶ “David cā ca doti niirije ca petiro jiro,
cā pāramerā ca nii nānua waara
cāja ca doti niimirije ca petiro jiropare ūucā,
jīcā, David pārami ca nii nānua waagupare
ca doti niigū cā ca niiro cāre yu tiirucu,
¹⁷ aperā bojoca ca nii cojorā,
ati yepa macārā bojoca poogaari niipetirā,
yu wāmere ca ūi nacā b̄orā mena Upare cāja
amajato ūghā,’ ūimi Upa,

¹⁸ tīrumāpū macā yūtearipura, atere, ‘To biro yu
tiirucu’ ca ūrichu,” ūi.

¹⁹ ”To biri judíos ca niitirā, Umureco Pacure ca tho nānjeerāre cāja ca tiitipe unorena cājare ca ūi maa wijiotiparā mani nii. ²⁰ “Waibucurā dīí weericarāre cāja ca tiicojo nacā b̄oriquere, māja nāmoa ca niitirāpurenā tii epericarā cutiriquere, waibucurā ñee taa jīlaricarā dīíre, dīire, baarique docare to cōrora tii yerijāña,” cājare ca ūi owa cojoparā mani nii. ²¹ Mee, tīrumāpūra macāri cōrorena nea poo juu buerica wijiheripare Moisés cā ca doti cūriquere wede majio, yerijāarica rāmari ca niiro cōro teere jāo bue, ca ūirā nii jāo dooupa — cājare ūi wedeupi Santiago.

Judíos ca niitirāre cūja ca owa cojorique

²² To biri Jesús buerā, Jesucristore ca tuo nʉnʉjeerāre ca jʉo niirā, Jesucristore ca tuo nʉnʉjeerā niipetirā mena wede peniri, “Jīcārā mani mena macārāre jeeri, Pablo, Bernabé jāa mena Antioquíapʉ cūjare ca tiicojope niicu,” ameri ūi wede peniupa. To biri, cūja mena macārā ca nii majuropeerā ca niirā Judas, ape wāme Barsabás cūja ca ūigure, apī Silas're jeeupa. ²³ Cūja mena o biro ūi owarica pūuro tiicojo cojoupa:

“Jāa, Jesús buerā, to biri Jesucristore ca tuo nʉnʉjeerāre ca jʉo niirā, mʉja jāa yaarā judíos ca niitirā Antioquía, Siria, to biri Cilicia macārāre, jāa añu doti cojo.

²⁴ Jīcārā jāa mena macārā jāa ca doti cojotirā nii pacarā, mʉja pʉtopʉ waacāri, mʉjare cūja ca wede maa wijio pato wācōriquere jāa tuo. ²⁵ To biri ameri wede peni yapano, jīcārā jāa mena macārāre jeeri, mʉja pʉtopʉ mani yaarā Bernabé, Pablo, ²⁶ mani Wiogʉ Jesucristo yee jʉori, bii yairicaro uwioro ūnañaro ca tamʉoricarā mena mʉjare cūja ūtarā waajato ūirā, cūjare ca tiicojope niicu,” jāa ūi. ²⁷ To biri Judas, Silas jāare, mʉja pʉtopʉ cūjare jāa tiicojo cojo, mʉjare jāa ca owa cojorijere cūja majuropeerā mʉjare cūja wede majioljato ūirā. ²⁸ Añuri Yerire, to biri jāa cāare, mee paʉ wāmeri mʉjare tii dotitirāra, ano mʉjare jāa ca tii dotirije wadora mʉjare jāa ca tii doti cojoro añucā: ²⁹ “Waibʉcʉrā díí weericarāre cūja ca tiicojo nʉcā bʉoriquere baati, waibʉcʉrā ūne taa jīaricarā dííre, ūncā cūja díí cāare baati, mʉja nʉmoa ca niitirāpʉrena tii epericarā cʉtiti,

biyya," mäjare jää ï cojo tee docare. Ate mäjare jää ca tii doti cojorijere mäja ca tii nänäjeejata, añuro tiirã mäja tiirucu.

Añuro mujare to biijato,
ii owa cojoupa.

³⁰ To biri jīcātora cājare waarique wui, Antioquía pee bua waa, Jesucristore ca tao nānājeerāne-ori, tii pūurore cājare tiicojoupa. ³¹ Jesucristore ca tao nānājeerā pea, tii pūurore buerā, buaro ujea ni-iupa, cāja ca tāgoeñā bayiro ca tiiro macā. ³² To biri Judas, Silas jāa cāa, ca biipere wede jāgueri maja niiri, cājare cāja ca wederije mena, buaropura tāgoeñā bayi ujea nii, cāja ca biiro cājare tiiupa. ³³ Toore jīcā cuu cāja ca niiro jiro, Jesucristore ca tao nānājeerā pea, cājare ca tiicojo cojoricarā pūtopura cāja tua waajato ūrā, añuro mena cājare waarique wui tuenecojoupa. ³⁴ Silas pea: “Anora yu tuarucu,” ūrapi. ³⁵ Pablo, Bernabé jāa pea aperā pañ mena, Antioquíara Wiogu yee añurije quetire wede, bue majio, tiicōa niiupa.

Pablo, Bernabére cû ca camotatirique

³⁶ Ca yoá waaro jiro, ñucã Pablo, Bernabére o
biro cûre ñiupi:

"Jamu, Wiog^h yee añurije quetire mani ca wed-
erica macāri niipetiropure mani ūa yujuco, Jesu-
cristore ca tao nānājeerā, 'Do biro cāja bii niim-
iti,' iirā" cāre iipi. ³⁷ Bernabé pea, cāja mena
Juan Marcos're ami waaraugaupi. ³⁸ Pablo pea,
cājare pade nemo bapa cāti yapanotigura, Panfilia
macārā cā ca tua weocā doorique ca niiro macā,
cāre cā ca ami waaro bootiupi. ³⁹ To biri jīcāri
cōro cāja ca tugoeñatirije ca niiro macā, ameri-

camotaticoupa. Bernabé pea Juan Marcos mena cūmuapʉ ea jāa, Chipre pee waacoaupi. ⁴⁰ Pablo pea, Silas're jꝫo, Jesucristore ca tꝫo nññjeerã, “Umʉreco Pacʉ añuro mꝫjare cā cotejato,” cājare cāja ca ūiro jiro, ⁴¹ Siria, to biri Cilicia yepari ca niirã, Jesucristore ca tꝫo nññjeerãre wede majio queno, cāja ca yeri tꝫgoeña bayi ujea niiro cājare tii, tiicā nññua waaupa.

16

Pablo, Silas jāare Timoteo cā ca bapa cuti waarie

¹ Pablo, Derbere eari jiro, Listra macāre eagʉ, jīcū Jesucristore ca tꝫo nññjeegʉ Timoteo ca wāme cātigʉ, judío bojoco Jesucristore ca tꝫo nññjeego macū, griego bojocare ca pacʉ cātigʉre bʉa eaupi. ² Jesucristore ca tꝫo nññjeerã Listra macārã, Iconio macārã, Timoteo cā ca biirijere, “Ca bojoca añugʉ peti niimi,” ūi nacū bʉorucuupa. ³ To biri Pablo, cāre cā ca bapa cuti waaro booupi. Ména cāre ami waarugʉ jāguero judíos tii taberi macārã ñañaro ūi wede pairema ūigʉ, cā jeyua quejero yapare wide taa doticāupi, mee niipetirāpura, griego bojocʉ macū cā ca niirijere cāja ca maji peticārije ca niiro macā. ⁴ Waa nññua waara cāja ca ametua waari macāri cōrorena, Jesús buerã ca niiricarã to biri Jesús're ca tꝫo nññjeerãre ca jꝫo niirã Jerusalén macārã, “O biro mani tuijaco,” cāja ca ūiriquere cājare wede majio nññua waaupa, tee ca ūirore biro cāja tii nuijato ūirã. ⁵ To biro cāja ca ūiro, Jesucristore ca tꝫo nññjeerã díamacū cāja ca tꝫo nacū bʉorijere bʉaro jañuri tꝫgoeña bayi,

Jesucristore ca tho nññjeerã to cānacā rñmura pañ
jañuri bññ nññua waaupa.

Macedonia macäre Pablo cä ca ñarique

⁶ Añuri Yeri, Asia yepa macã macäri macäräre añurije quetire cüja ca wedero cä ca bootiro macã, Frigia, Galacia yepari pee téo taa waaupa. ⁷ Misia yepa pñto ea waarrã, Bitinia yepa pee ametua waarrugamiupa; Jesúz yññ Añuri Yeri pea bootiupi. ⁸ To biri Misia yepare to birora ametua waari, Troas macã pee buacoaupa. ⁹ Tii macäre ñamipu cä ca quëñaro jíçü Macedonia macã cä pñto nucüçäri: “Macedonia pee doori, jääre tii nemoña,” cäre ca ñigüre ñaupi Pablo. ¹⁰ Teere cä ca ñaricaro jirora, “Macedonia macäräre añurije quetire cüja wedejato ñigu, manire juomi Ùmureco Pacu,” ii majiri, Macedonia pee tñä waarrugarã, jää yee apeyere jää jeyowu.

Pablo, Silas, Filipos'pu añurije queti cüja ca wedericque

¹¹ Troas ca niiricarãra cñmuapu ea jää, díamacã Samotraciapu jää tñacoawu. Ape rñmupu Neápolis jää ea waawu. ¹² Too macärära Filipos macã, Roma macärä cüja ca doti niiri macã, Macedonia yepare ca nii majuropeeri macäpu jää waawu. Tii macäre jíçä rñmuri jää niiwu. ¹³ Yerijäarica rñmä ca niiro, macã tñjaropu jää waawu, “Dia pñtore judíos cüja ca nea poo juu bueri tabe niibocu,” ii tñgoeñari. Toopu ea, ea nuu waari, nomia too ca nea pooricarã romirire añurije quetire jää wedewu. ¹⁴ Jíçõ cüja mena macõ Lidia ca wñme cütigo, Tiatira macã macõ, juti pñiri ca wapa pacarije jüari moñiri ca niirijere ca noni wapa taago, Ùmureco Pacure

ca ūi nacū b̄orucugo niiupo. Añurije quetire cā ca wedero cō ca t̄orucuro, Wiogu pea, Pablo cā ca ūrijere cō t̄o nñuñjeejato ūig, teere añuro cō ca t̄o ñeero cōre tiiwi. ¹⁵ To biri cō yaa wii macārā niipetirā mena uwo coe doti ecori jiro, o biro jāare ūiwo:

—“Díamacāra, Wiogu Jesús're ca t̄o nñuñjeeego niimo,” yure maja ca ūijata, yu yaa wiipu cānirā dooya—jāare ūi, jāa ca booti pacaro, “Yu yaa wii pee dooya,” jāare ūicoawo.

Pablo, Silas jāare cāja ca tia cūurique

¹⁶ Jīcāti jāa ca juu buerucuri tabepu jāa ca waaro, jīcō wāmo, pade coteri majo ca biipere ūi b̄a majiriquere ca yeri cātigo, jāare bocawo. To biro cō ca ūi b̄a majirije mena, cō wiorā peera paipo cāja ca wapa taaro tiirucuupo. ¹⁷ Cō, Pablore to biri jāare, o biro ūi acaro bui nñuñjeeowo:

—Anija Uñureco Pacu ati uñureco niipetiropure Ca Doti Niigure pade coteri maja niima. To biri ametuarique maquē quetire mājare wedema — ūiwo.

¹⁸ Pau r̄umari to biro jāare ūi nñuñjee niiwo. Teere t̄o jātima ūig, Pablo pea amojode nacāri, to biro cō ca ūi yeri tutua niigure o biro ūiwi:

—Jesucristo cā ca dotiro mena, “Cōre witi waaguja” māre yu ūi — ūiwi.

To biro cā ca ūrijere menara, cōpure ca niig, to biirije cō ca ūi yeri tutua niig, pea cōre witi weocoawi.

¹⁹ To biri cō uparā pea teere majiri, “Do biro pee tiiri mani wapa taa nñuña waarcaro mani,” ūima ūirā, Pablo, Silas jāare ñeeri, macā decomacāre ca niiri yepa bojocare cāja ca jāiña bejeri tabe uparā

putopʉ cūjare jeecoawa. ²⁰ Ca jāiñā bejerā pʉto cūjare jee eari, o biro ūiwa:

—Anija judíos nii pacarā, mani yaa macā macārāre wede mecano, ²¹ cāja ūicū jūmʉa cāja ca tii jħo doorique peere bue, tiima, mani romanos niiri teere booti, tee ca ūirore biro tii nanajeeti mani ca biirijerena —ūiwa.

²² To cōrora bojoca pea Pablo, Silas jāari menare ajacoawa. Wiorā jāiñā bejeri maja pea cūjare juti tuu wee dotiri, wājori mena cūjare bape dotiwa.

²³ Buaro cūjare bape yapanori jiro, tia cūurica wiipʉ cūjare tia cūuri, tii wiire ca cotegħure aňuro cūjare, cūre īa cote dotiwa. ²⁴ To biro cāre cāja ca ūiro macā, tii wiire ca cotegħu pea jupea macā jawipʉ cūjare jee jāa waari, cāja dəporire yucʉ pīi, pua pīi watoa cūu dəpori, cūjare jia tuu cūuupi.

²⁵ Tii ūamire ūami decomacā ca niiro, Pablo, Silas jāa, Umureco Pacure jāi juu bue, baja, cāja ca tii niiro, aperā cāja ca tia cūuricarā cāa teere tuo niupa. ²⁶ To biro cāja īi niiro, ca niiro tħajarora buaro yepa nanaupa, tii wiire cāja ca wee ūneherica yepa menapħra cagueri nucāpu. To biro ca biirije menara, joperi niipetirijepħura pāa peticoa, ūucā cāja ca jia cūuricarā cāare niipetirāpħrena come daari popi ūnaa peticoa, biiupa. ²⁷ Tii wiire ca cotegħu pea wācā eagħu, tii wii joperi niipetirijepħura pāarica joperi ca niiro īari, “Cāja ca tia cūuricarā duti witi peticoajacupa,” īi tħogħejnari, cā niipħiġi tħua wee amiri cā majuropeera jade puacā yai waagħu doogħu tiimiupi. ²⁸ To biro cā ca tiiro Pablo pea o biro cāre īi acaro buiupi:

—Mʉ majuropeera ūnañaro tħiġieto. Anora jāa niipeticā —ūiupi.

29 To cōrora tia cūurica wiire ca cotegu pea jāa boericaga jāi, ūmaa jāa waa, uwigū nanagūra Pablo, Silas jāa phto ūaantu waaupi. **30** Jiro, cājare jāo witi waa:

—¿Nee yū tiiguti, ametuarugū? —cājare ūi jāiñauipi.

31 To biro cājare cā ca ūi jāiñaro:

—Wiogū Jesú's're díámacū tuo nūnūjeeya. To biro tiigu, mū, mū yaa wii macārā cāa, mūja ametuarucu —cāre ūi yūuupa.

32 Jiro cāre, cā yaa wii macārā niipetirāre Úmureco Pacū yee quetire cājare wedeupa. **33** Tii ñamira tia cūurica wiire ca cotegu pea Pablo jāare jāo waa, cāja camire coeupi. Jiro cā, cā yaa wii macārā, uwo coe ecoupa. **34** Uwo coe doti yapanori jiro tia cūurica wiire ca cotegu pea cā yaa wiipū cājare jāo waari, cājare baarique eca, cā yaa wii macārā niipetirā mena bāaro ujea niiupi, Úmureco Pacūre cā ca tuo nūnūjeerije jāori.

35 Ape rāmu boeri tabe, wiorā pea, jīcārā uwamarā coteri majare, tia cūurica wiire ca cotegure, “ ‘Pablo, Silas jāare wieneña,’ cāre ūrāja,” cājare ūi cojoupa. **36** To biri tia cūurica wiire ca cotegu o biro ūiupi Pablore: “Cājare wieneñā yure ūi cojojapa ūparā; to biri uwiricaro maniro witi, waacoarāja,” cāre ūiupi.

37 To biro cā ca ūiro tuo, Pablo pea o biro ūiupi uwamarāre:

—¿Do biro? Jāa romanos jāa ca nii pacaro, paū bojoca cāja ca īa cojoro jāare bape dotiri, jāare tia cūu dotijāwa, ūañarije jāa ca tiiriquere jāare jāiñā beje jāoti pacarā. To biro tii pacarā, mecāra: ¿Bojoca cāja ca ūatiropū jāare cāja wienerugati? Jāa

waaticu. Cūja majuropeera doori, jāare cāja jee wienerā doojato —cājare ūupi.

³⁸ Uwamarā pea atere wiorāp̄ure cājare wede-upa. Cāja pea Pablo, Silas jāa romanos cāja ca niirijere majirā, tuo uchacoaupa. ³⁹ To biri, bojoca cāja ca ameri tii niirijere ca jāiñā bejerā pea waa, “Ñāñaro mājare jāa tijapa; teere jāare ajiaticāña,” cājare ūi, cājare wiene, “Ati macāre waacoarāja,” cājare ūupa. ⁴⁰ Pablo, Silas jāa pea, tia cūurica wii ca niiricarā witi waarā, Lidia yaa wii pee waacoawa. Jesú's're ca tuo nānūjeerā ūi, cāja ca tāgoeñā ujea niiro cājare tii yapano, to ca niiricarā waacoawa.

17

Tesalónica cāja ca biirique

¹ Pablo, Silas, Anfípolis, Apolonia yeparire ametua waa, Tesalónica macāre earā, judíos cāja ca nea poo juu bueri wii ca niiri tabere eawa.

² Pablo pea cā ca biirucuricarore birora nea poo juu buerica wiip̄a waa, yerijāarica rāmāri itia rāmāp̄rena, cāja mena wede peniwi. ³ Umāreco Pacā wederique cāja ca owarique menap̄a ūicāri, “Umāreco Pacā cā ca tiicojo cojoricā bii yai, ñucā ca bii yaicoaricāp̄ra cati tua, cā ca biipera niiupa,” cājare ūi wede niiwi. O biro ūiwi:

—Ano mājare yā ca wedegā Jesú's'ra niimi, Umāreco Pacā cā ca tiicojo cojoricā —cājare ūi wedewi.

⁴ Jūcārā judíos teere tuo nānūjeeri, Pablo, Silas jāa mena neawa. Ñucā paā griegos Umāreco Pacāre ca ūi ñucā bāorucuricarā, to biri aperā ca nii majuropeerā romiri cāa paā romiri tuo nānūjeewa.

⁵ To biro cāja ca biiro, judíos ca tao nānjeetirā pea, cāja mena bāaro ajiari, jīcārā ca bojoca ñañarā ñee tiiri méé macāre ca bii amojoderāre jāo neori, macāre acaro bui amojode, bojocare īi mecāo, cāja ca tiiro tiwa. Ñucā Pablo, Silas jāare bojocapāre cājare tiicojorāgarā, cājare amarā, Jasón yaa wiire ûmaa jāawa. ⁶ Tii wiire cājare bāatima ñirā, Jasón're to biri aperā jīcārā Jesucristore ca tao nānjeerāre ñeeri, wiorā pātopā cājare jee waara.

—Anija, ati umāreco niipetiropā waacāri bojocare ca īi mecāo yujurā, anopā cāare eacā dooma. ⁷ To biro ca īi mecāo nānha doorāre, “Yā pāto niiñā,” cājare ñijapi Jasón. Cāja niipetirāpāra, wiogā apī niimi Jesús ca wāme cātigā ñicāri, Roma macā wiogā César cāca dotirijere bii ametāene nācā niima —īi acaro bui, cājare wee nānha waawa.

⁸ To biro cāja ca ñiro tāorā, bojoca, wiorāpā cāa, tao mecācoawa. ⁹ To cōrora Jasón're, ñucā aperā cāare cājare pitirāgarā wapa tiirica tiiri cājare jāiwa.

Bereapā cāja ca biirique

¹⁰ Ca naiorije menara Jesucristore ca tao nānjeerā, Pablo, Silas jāare Berea pee cājare tiicojocā cojowa. Tii macāre ea biirā, judíos cāja ca nea poo juu bueri wiipā waacāwa. ¹¹ Berea macārā pea Tesalónica macārā ametāenero añuro ca tāgoeñarique cātirā niiwa. To biri Pablo jāa cājare cāja ca wederijere añuro tao nānjeerā, “Cāja ca buerije díamacāra to niimiti,” ñirā, to cānacā rāmura Umāreco Pacā wederiquere bue niirucuwa. ¹² To biri paā judíos, ca nii majuropeera ca niirā griega romiri, paā umāa,

tho nñanujeewa. ¹³ Ñucā Tesalónica macārā judíos, Berea macārāre Ùmureco Pacu yee quetire cājare wedegu tuijagu Pablo cāja ca ñirijere taocārāpua toopu waari, too macārā bojocare cājare ñi mecio ajieneecāwa. ¹⁴ To biro cāja ca ñi earo, Jesucristore ca tuo nñanujeerā pea Silas, Timoteo jāa tii macā cāja ca tuaro uno, yoari mééra, Pablo peera dia pairi yaa puto pee cāre tiicojocā cojowa. ¹⁵ Pablore ca bapa cuti waaricarā pea, Atenas macāpu cūre juo eacoawa. Jiro “Timoteo, Silas yoari méé jañurira cāja doojato,” cā ca ñi cojoriquere queti cuti tua eawa.

Pablo Atenas'pu cā ca biirique

¹⁶ Pablo, Atenas'pu, Silas, Timoteo jāare yue niigu, tii macāre cāja ca weericarā cāja ca dadacārijere ñari, cā yeripu buaro tugoeñarique paiwi. ¹⁷ To biri nea poo juu buerica wiipu, judíos, griegos, Ùmureco Pacure ca ñi nacū buorā mena buaro wede penirucuwi. Ñucā to cānacā rāmura wijeri watoa macā yepare ca nearā mena, buaro wede penirucuwi. ¹⁸ Ñucā jīcārā filósofos epicúreos, to biri estoicos, Pablo mena wede peni juo waawa. Jīcārā o biro ñiwa:

—¿Ani ca wederique peti majitigua ñee unore ñirugu cā ñibuti? —cūre ñiwa.

Aperā ñucā:

—Jāguēa apero macārāpure wede boja yujuri yéé maju niibumi —cūre ñiwa.

Atere to biro ñiwa, Pablo, añurije queti Jesús yee maquēre, cā ca cati tuarique maquēre, cājare cā ca wedero macā. ¹⁹ To biri cāja ca nearo Areópagopu cāre ami waari, o biro ñi jāiñawa Pablore:

—¿Ano jāare mā ca wederijea, ñee wāma wāme buerique to niiti? Jāa teere jāa majitibogajati?*
20 Jāa ca tāo ñaatirijere mā wede, jāa cāa, jāa majiruga, do biro ñirugaro to ñiti? —ñiwa.

21 Atenas macārā niipetirāphra, ñucā aperori macārā tii macāre ca niirā cāa, apeyepura tiircaro maniro, wāma queti ca biirijerena tāo, teerená ameri wede peni, tiicā duwi yujurucuupa.
22 Pablo pea, dotiri maja Areópago watoapu wāmā ñucā, o biro cājare ñiwi:

—Atenas macārā, yu ca ñajata, muja pa wāmerire ca ñi ñucā bhorā peti muja niicā. **23** Muja ca ñi ñucā buori taberire ña waarucug, jīcā tutu wee ñucōrica tutuphre: UMHRECO PACU CA MAJINA MANIGURE ñi NUCU BUORICA TABE, ñi owa tuurique ca niiri tuture yu bua eajawu. To biri majiti pacarā muja ca tii ñucā buog yee maquērena mujare yu wedeg doo.

24 "Umureco Pacu ati yepare, to biri ati yepare ca niirije niipetiro ca tiiricura niimi, ati yepa, ati umureco, Upu. Bojoca cāja ca tiirica wiijerirena niitimi, **25** ñucā jīcā uno peera jīcā wāme uno peerena cāre cā ca tii bojarije uno cāare ama bua ñaatimi. Cāra niimi, niipetirāphrena catirique, yeri jānarique, ñucā apeye niipetirije manire ca tiicojug.

26 "Ñucā jīcā bojocu menara, bojoca poogaari niipetirāphrena tiiupi, ati yepa niipetiropura cāja nijato ñigu. Ñucā cāja ca nii mu ñucāpa yatearire cūu, cāja yaa yepari ca nii eyopa taberire cūu,

---

* **17:19** Jāa cāa teere jāa majiruga.

tiipi. ²⁷ Atere to biro tiipi Umuareco Pacu, niipetirā cāre ama, ape tabera cāre padeña jañuripu buacābocuma ūima ūigu. Añuro petira Umuareco Pacua, mani niipetirāpurenā mani pātoacāra niicāmi. ²⁸ Cū juorira cati, cū juorira ācū, cū juorira nii, mani bii. Jīcārā griego muja mena macārā cāja ca tāgoeñarijere ca owarā,† o biro ūi owaupa: “Umuareco Pacu pāramerā mani nii,” ūiupa. ²⁹ To biri, Umuareco Pacu pāramerā nii pacarā, “Umuareco Pacua, oro, plata, ūtā mena, bojoca cāja ca tāgoeñari wāmere biro cāja ca tiiricu niicumi,” ca ūi tāgoeñatiparā mani nii. ³⁰ Tīrumphura Umuareco Pacu, bojoca cāja ca majitirije juori, to birora cājare ūacāupi. Mecū peera, niipetirāre niipetiro macārāpurenā yeri tāgoeñā wajoari, cū peere tāo nānūjee dotimi. ³¹ Mee jīcā rāmu ati yepa macārā niipetirāre ca niirore biro, jīcū cū ca beje amiricu menapu, cū ca ūa bejepa rāmu cāare cūu yerijāupi. To biro cū ca tiipere niipetirāpurenā ūnoupi, ca bii yaicoaricāpurenā cū ca cati tuaro cūre tiigu —cājare ūi wedewi.

³² Ca bii yairicarā cāja ca cati tuarije maquēre cū ca wedero tāorāra, jīcārā cāre buiwa. Aperā pea, “Jiro ate maquēre mu ca wedero tāorique niirucu ūucā,” cāre ūiwa.

³³ To cōrora toopu ca niiricu witi waacoawi Pablo. ³⁴ Jīcārā cū mena waa, cū ca wederijere tāo nānūjeeawa. Cāja menare niiwa: Dionisio, Areópago ca nearucurā mena macū, ūucā jīcō nomio Dámaris ca wāme cutigo, to biri aperā niiwa.

---

† 17:28 Poetas.

18

Pablo Corintop^u c^ã ca biirique

¹ Ate jiro, Pablo, Atenas ca niiric^u, Corinto macā pee waacoawi. ² Tii macāp^ure jīcā judío Aquila, ca wāme c^{atig^u}, Ponto yepa macā, c^ã nāmo Priscila menare baa eawi. Italiap^u ca niiric^u, wiog^u Claudio, judíos niipetirāre, “Roma ca niirā c^{aj}a waa-coajato,” c^ã ca ūrique ca niiro macā, ca dooricarā Pablo jugueroacāra ca earicarā niiupa. Pablo c^{aj}are ūag^u waawi.

³ Cū cāa, c^{aj}are birora waa yujurā c^{aj}a ca wiijeri buari quejeri tiiriquire ca paderique c^{atig^u} niiri, c^{aj}a mena tuawi, c^{aj}a mena jīcāri paderug^u. ⁴ Yerijāarica rūmāri ca niiro cōrora, nea poo juu buerica wiip^u waari, judíos're, ūucā griegos cāare, t^ugoeña wajoa c^{aj}a ca tuo nānujeero tiirug^u c^{aj}are wederucuwi Pablo.

⁵ Silas, Timoteo, Macedonia ca niiricarā c^{aj}a ca earo, Jesús yee queti wadore to macārāre wede, ūucā judíos're:

—Jesús'ra Umureco Pac^u c^ã ca tiicojoric^u niimi —c^{aj}are ūi wede majio niiwi Pablo. ⁶ C^{aj}a pea c^ã ca ūrijere ūi camota, c^{are} acaro bui tuti, c^{aj}a ca ūiro Pablo pea “M^uja yee juori ūañaro m^uja biirucu,” c^{aj}are ūigu, c^ã jutire paa bate, o biro c^{aj}are ūiwi:

—M^uja yee wapa m^uja majuropeera ūañaro m^uja ca bii yaipe niirucu. Y^u yee wapa méé, to biro m^uja biirucu. Mecā ména judíos ca niitirā peere añurije quetire y^u wedeg^u waarucu —c^{aj}are ūiwi Pablo.

⁷ To biro ūi, tii wii ca niiric^u witi waa, Ticio Justo ca wāme c^{atig^u}, Umureco Pac^ure ca ūi ūucā buog^u, nea poo juu buerica wii p^uto ca wii c^{atig^u}

yaa wii pee waacoawi. ⁸ Nea poo juu buerica wii wiogʉ Crispo pea, cã yaa wii macãrã niipetirã menara Wiogʉ Jesús yee quetire t̄o nãnãjeewi. Ñucã paʉ Corinto macãrã Pablo cã ca wederijere ca t̄oricarã, t̄o nãnãjee, uwo coe ecowa. ⁹ Jícã ñami, quẽñaricarore biropʉ bii oto weti waagʉ cã ca ñaro, Pablore o biro cãre ñiipi Ùmureco Pacʉ:

—Uwiticãña. Yerijãatigʉra, añurije quetire to birora wedecã nãnãua waaguja. ¹⁰ Yua mʉ menara yʉ niicã. Jícã uno peera ñañaro tiirãgarã mure ñaatuatirucuma. Paʉ yure ca t̄o nãnãjeerãre yʉ cʉo, ati macãre —cãre ñiipi.

¹¹ To biri Pablo jícã cãma decomacã Corinto macãrãre Ùmureco Pacʉ yee quetire wede, tiicã niwi. ¹² Acaya macã wiogʉ, Galión cã ca niiri rãmãrire, judíos nea poo, Pablore ñee, wiorã pãtopʉ cãre ami waari, o biro cãre ñi wedejãawa:

¹³ —Ania, doti cãurique ca tii dotitiri wãmepʉ, “Ùmureco Pacʉre ca nãcã bʉoparã mʉja nii,” bojocare ñiri, tee peere cãja ca t̄o nãnãjeero tii yujumi —ñiwa.

¹⁴ Mee, Pablo wedegʉ doogʉ cã ca tiirora, o biro ñiwi Galión, judíos're:

—Mʉja judíos, ñañaro cã ca tiiriquere, cã ca jãriquie unore, mʉja ca wedejãajata, mʉjare yʉ t̄obojacupa. ¹⁵ Wederiquerena, bojoca wãmerena, mʉjare ca dotirije maquãrena, mʉja ca ñicãrije ca niiro macã, mʉja majurope ameri quenoña; yua tee unorena ca jãiña bejegʉ yʉ niirãgati —cãjare ñicãwi.

¹⁶ To biro ñi, bojoca cãja ca tii bui cãtiriquere ca jãiña bejerã cãja ca nea poori wiipʉ ca niirãre Galión cãjare wieneçã cojowi. ¹⁷ To cõrora, nea poo

juu buerica wii wiogh Sóstenes're cāre ñeeri, jāiñā bejeri majā cāja ca īa cojorora cāre quēewa. To biro cāja ca tiiriye Galión peera ñeacāpe cāre biiticāwu.

Pablo Antioquíaph cā ca tua waarique

¹⁸ Ména, Pablo, Corintora yoaro niicāwi. Jiro Jesucristore ca tao nñunjeerāre waarique wui, Priscila, Aquila jāa mena cūmuaph ea jāa waacoawi Siria yepa pee waagh. Ména, Cencreash niigh, waaragu jāguero, “O biro yh tiirucu,” cā ca ñiriquere cā ca ñiricarore biro tiigh, cā dāphgare poa pedecāwi.

¹⁹ Éfeso earā, Pablo pea Aquila, Priscila jāare camotati, nea poo juu buerica wiiph waa, judíos too ca nea poorā mena wede peniwi. ²⁰ Cāja pea, “Yoa jañuro jāa mena niiñā,” cāre ñimiwa. Cā pea bootiwi. ²¹ Biigapha, cājare waarique wuigh, o biro cājare ñiwi: “Ùmureco Pach cā ca boojata, jiro mājare yh ñagh doorucu ñucā,” cājare ñiwi. To biro ñi, Éfeso ca niirich waacoawi. ²² Cesarea yepare tīa eagh, Jerusalén pee Jesucristore ca tao nñunjeerāre cājare ñagh waa, jiro Antioquia pee waacoawi.

Itiati Pablo cā ca waarique

²³ Toore jīcā cuu niiri jiro, Galacia, Frigia yepari macārā Jesucristore ca tao nñunjeerā cāja ca niiri macāri cōrorena cāja ca tāgoeñā tutuaro cājare tīi, ña yujugh waagh waacoawī ñucā.

Apolos Éfesore añurije queti cā ca wederique

²⁴ Tīi rām̄ire Éfesore eaupi judío bojoch Apolos ca wāme cātigh, Alejandría macā. Añuro tao yeri jāñaricaro ca wederique, Ùmureco Pach wederiquere añuro ca majigh, niiupi. ²⁵ Cāa Ùmureco Pach yeere cāja ca bue majorich niiupi. To biri

ujea niirique mena ca niirore biro, Jesucristo yee añurije quetire wedeupi, Juan cã ca uwo coerique queti wadore ca majigʉ nii pacagʉ. ²⁶ Nea poo juu buerica wiipʉre, uwiricaro maniro añurije quetire wedeupi Apolos. To biro cã ca ñiro tñorã, Aquila, Priscila jää pea apero pee cãre ami waari, bʉaro jañuri ɻmʉreco Pacʉ yee quetire ca niirore biro cãre wede majio nemoupa. ²⁷ Jiro Apolos, Acaya cãja ca ñiri yepa pee cã ca waarañgaro, Jesucristore ca tuo nññjeerã pea, cã ca tugoeña ujea niiro cãre tii, ñucã Acaya macãrã Jesú's re ca tuo nññjeerãre, "Añuro cãre ñeeña," ñi owa cojoupa. Acaya macãpʉ eagʉ, ɻmʉreco Pacʉ cã ca añurije jʉori Jesú's re ca tuo nññjeericarãre bʉaro cãjare tii nemoupi. ²⁸ Niipetirã cãja ca tuo cojoro, judíos "Yee ñimi," cãja ca ñi majitiri wãmeri mena, ɻmʉreco Pacʉ wederique menapʉ ñiri, "Jesú's ra niimi, ɻmʉreco Pacʉ cã ca tiicojo cojoricʉ," cãjare ñi wede majio niiupi Apolos.

19

Pablo Éfesopʉ cã ca biirique

¹ Apolos Corinto macã pee cã ca nii ditoye, Pablo pea, ca ñtã yucʉ cʉtiri yepa macã macãrire waa yuju peticã, tẽo taa waa, Éfeso macãre eawi. Tii macãre paʉ Jesucristore ca tuo nññjeerãre bʉa ea, ² o biro cãjare ñi jãiñawi:

—¿Jesucristore tuo nññjeerã, Añuri Yerire mʉja ñeeri? —ñiwi.

Cãja pea:

—Jää ñeetiwh; jää jīcāti uno peera Añuri Yeri yee maquēre cāja ca wedero jää tho ñaati —cāre ii yuwā.

³ To biro cāja ca iiro, Pablo pea o biro cājare ii jāiñawi:

—To docare ¿ñee uno uwo coeriquere māja tii dotiri? —iiwi. To biro cā ca iiro cāja pea:

—Juan cā ca uwo coerique unore jää tii dotiwā —cāre ii yuwā.

⁴ To biro cāja ca iiro, o biro cājare iiwi Pablo:

—Juan, ñañarije cāja ca tii niirijere ca tugoeña yeri wajoarāre uwo coeupi. To biro tii pacagu, cā jiro ca doopu, “Jesús peere tho nñuñeeya,” cājare iiupi —cājare iiwi.

⁵ To biro cā ca iiro thorā, Wiogu Jesús wāme mena uwo coe ecowa. ⁶ Pablo cā amori mena cājare cā ca ñia peoro, Añuri Yeri cājare ñaajāa nucā eawi. To biro cā ca biiro, cāja pea wederique ca tho ya manirije wede, ca bliipere wede jāgue, tiiwa. ⁷ Cāja niipetirā niirā, pua amo peti, dāpore pāaga penituario amua niiwa.

⁸ Pablo pea itiarā muipūa peti nea poo juu buerica wiipu waari, uwiricaro maniro añurije quetire wede, ñucā Umureco Pacu cā ca doti niiri tabe maquēre wede, ñirucuwi bojocare, tugoeña wajoa tho nñuñee, cāja ca biiro tiirugu. ⁹ Jīcārā teere junarā, amethene nucā, tho nñuñeerugati, biicāri bojoca cāja ca tho cojoro Wāma Maa maquēre tho nñuñeeriquere ñañaro ii tutiwa. To biri Pablo cājare camotati, Jesucristore ca tho nñuñeerāre buerica wii Tirano ca wāme catigu yaa wiipu cājare jee waari, to cānacā rāmura cājare bue majiocā niirucuwi. ¹⁰ Pua cāma peti to biro tii

niiwi. To biri niipetirā Asia yepa macārā, judíos, judíos ca niitirā, Wiogʉ yee quetire tuo peticāwa. **11** Umureco Pacʉ peá Pablo menapʉ, do biro ca tiiya manirijepʉ ca īa ñaaña manirije tii bau nii niiwi. **12** Tuu coerica quejeri,* juti cã upare ca cōrique menapara, ca diarique c̄atirāre teere jee waari, c̄ūja ca padeña dotiro c̄ūja diarique ametʉa, ñucā wātīa c̄ajapare ca niirā cāa witi, biicāwa.

13 Jícārā judíos, wiije watoa waarica maaripʉ bojocapare ca niirā wātīare ca cōa wiene amojoderā cāa, bojocapare ca niirā wātīare cōa wienerugarā, Wiogʉ Jesús wāme mena ūicāri, o biro ūimiupa: “Pablo cã ca wedegʉ Jesús cã ca dotiro mena witi waagʉja,” m̄are yʉ ūi,” ūirucuupa. **14** Atere to biro tiirucuupa, jícā amo peti, ape amore p̄aga penituario ca niirā, judío bojocʉ paia ʉphʉ Esceva puna.

15 To biro c̄ūja ca ūi waarucuro, jícā r̄umʉ o biro c̄ajare ūi yʉupi wātī yeri peá:

—Yʉa Jesús're yʉ maji, Pablo cāare yʉ maji, mʉja peá, ¿ñirua ʉno mʉja niiti? —c̄ajare ūipi.

16 To biro ūigura, ca wātī jāa ecori peá c̄ajare quēegʉ waa yerijāaupi, b̄uaro cã ca tutuarije mena, c̄ūja niipetirāre quēe yaiocā, tii wii ca niiricarā juti manirā, ca cami pacá waaricarā c̄ūja ca duti waari nucāpʉ c̄ajare tiicāupi. **17** Éfeso macārā niipetirā judíos, judíos ca niitirā tee quetire tuo orā, b̄uaro uwipi. O biro ca biirije jʉori, Wiogʉ Jesús wāme b̄uaro jañuri ūi nucā b̄aorique nii nʉnʉa waaupa. **18** Ñucā paʉ Jesús're ca tuo nʉnʉjeericarā, jugueropare ñañarije c̄ūja ca tii niirucuriquere paʉ bojoca c̄ūja ca tuo cojoro, wede ametʉenerā eawa.

---

* **19:12** Pañuelos.

19 Ñucā paꝫ majiri maja bajequivere ca tiirucuricarā cāa, cāja ca bue bajeri yaiarica pūurire jee neori, paꝫ bojoca cāja ca īa cojoropꝫ teere joe batewa. Tii pūurori ca wapa cātirijere cāja ca cōñajata peera yua, wapatirica tiiri plata tiiri cincuenta mil† niiri tiiri cōro peti ca wapa cātirije ca niiriquivere majiwa.

20 O biro bii, Wiogꝫ Jesú斯 yee queti ño pee jañuri bii jeja nucā nñuña waa, cā ca tutuarijere bii ñño, bii nñuña waawꝫ. **21** Ate niipetirije ca biiricaro jiro, Pablo, “Macedonia, Acaya yepari macārāre īa ametuña waa, Jerusalén'pꝫ ca waapꝫ yu niicu,” ñiwi. Ñucā, “Jerusalén waari jiro Roma cāare ca waapꝫ yu nii,” ñiwi. **22** To biri cā peá jīcā cuu cōro Asiapꝫ tua nucā nñuña waagꝫ uñora, cāre pade nemori maja puarā, Timoteo, Erasto jāare, Macedonia pꝫ cājare tiicojo cojowi.

Éfeso macārā cāja ca wede mecārique

23 Tii rñmñrire Éfesopꝫre Wāma Maa maquēre tho nñnajerieque jñori, peetora biiricaro maniro añutiri wāmepꝫ cāja ca acaro bui wede mecāro ti-iupa, **24** to macā jīcā Demetrio ca wāme cātigꝫ, plata mena paderi maju yee juori. Ani Demetrio pea plata mena Artemisare† ñucā buorā cāja ca neari wiire biiri wíjeriacā cā ca tiirije mena, cā mena paderi majare pairo cāja ca wapa taaro tiirucuupi. **25** To biri cā mena ca paderāre, ñucā aperā cājare birora ca paderique cātirāre jñor neori, o biro ñiupi:

---

† **19:19** Dracmas. Cincuenta mil rñmñri pade wapa taaricaro cōro ca wapa cātirijere joe baterā tiiwa. † **19:24** Griego wederique mena Artemisa; romano wederique mena Diana.

—Y_u mena macārā, ate mani ca paderije mena añuro mani ca wapa taarijere m_uja maji. ²⁶ T_uO, ña, m_uja ca t_urirora ani Pablo, “J_uguēa, bojoca c_uja ca weericarā, tii nucā b_uoricarā méé niima,” ñi wede majori, pa_u bojocare ano Éfeso wado méére, Asia yepa niipetiro macārāp_ure c_uja ca tugoeña wa-joaro tii yujumi. ²⁷ To biri mecāra mani paderique wado méé manire yair_uga, do biro ca tiiya manigo j_uguēo Artemisare ñi nucā b_uorica wii c_{aa}, ñucā j_uguēo, Asia yepa niipetirop_u macārā, to biri ati yepa niipetirop_u ca niirā c_uja ca ñi nucā b_uogo menap_ura, cōre c_uja ca ñi nucā b_uorije menap_ura yai nucācoar_uga —c_ujare ñiupi.

²⁸ Atere o biro c_u ca ñiro t_uorā, b_uaro ajia, o biro ñi acaro buiwa:

—Éfeso macārā yoo Artemisa do biro ca tiiya manigo niimo —ñiwa.

²⁹ To cōrora tii macā macārā niipetirāp_ura, “¿Nee t_uirā c_uja ñiti?” ñi mecācāupa. To biri Macedonia macārā Pablore ca bapa c_uti waaricarā, Gayo, Aristarco jāare ñeeri, bojoca c_uja ca neari tabep_u c_ujare wee waawa. ³⁰ To biro c_uja ca tiiro, Pablo pea bojocare weder_ugu toop_u jāa waarugamiwi; Jesucristore ca t_uo nun_ujeerā pee bootiwa. ³¹ Ñucā Asia yepa macārā wiorā Pablo mena macārā menap_ura, “C_u dooticājato,” c_ure ñi wede doti co-joupa. ³² Too ca nearicarā pea, mecācāwa. C_uja ca niiro cōrora bojorica wāmeri wado acaro bui biicāri, to ca nearicarā niipetirā jañurip_ura, “Teere ñirā mani neajacupa,” ñi majiticāwa. ³³ To biri judíos pea bojoca watoa ca niig_u Alejandrore de-comacā pee c_ure tumicōa wiene nucōwa. C_u pea

to biro cāja ca tii nucōgu bojoca cāja ca tuo cojoro judíos're wede bojarugu, cā amori mena tii cōoñari, "Wedeticāña," cājare ūwi. ³⁴ Cāja pea cā cāa judíos bojocura cā ca niirijere majiri, niipetirāpura jīcāri cōro pua horas cōro peti:

—Éfeso macārā yoo Artemisa do biro ca tiiya manigo niimo! —ūi acaro bui niawa.

³⁵ To cōrora tii macā macārā wiorā cāja ca ūrijere owa coteri maju pea cāja ca acaro bui yerijāaro tiiri, o biro cājare ūwi:

—Éfeso macārā, ati yepa macārā niipetirāpura, Éfeso macārā yoo jāguēo do biro ca tiiya manigo Artemisa yaa wii nea poo juu buerica wiire, nucā cōre biigo ca baugo ūmureco tutipu ca duwi dooricore ca ūnajeerā mani ca niirijere majima. ³⁶ Mee atera jīcā uno peera, "Yee ūima," ūi majitima. To biri to cōrora yerijāa waara. Añuro tūgoeñati pacarā, to biro tiiticāña. ³⁷ Māja, anija, mani jāguēo Artemisare ūñarije cōre ūi wede pai, cōre ūi nucā bāorica wii maquē cāare ca tiiya manirijera tii, ca tiitirārena māja jee doojapa. ³⁸ Demetrio, cā mena ca paderā, jīcārā mena cāja ca ajiarije to ca nijata, mee teerena ūirā, jāiña bejeri maja, ūparā macāri jāo niiri maja, niima. Cāja pūtopu waari, māja ca ameri wedejāarijere quenorāja. ³⁹ Ape wāme māja ca ūrūgarije to ca nijata, wiorā cāja ca nea poori tabepu wede quenoña. ⁴⁰ Ano meca ca biijārije menare, ūparā cāja ca dotirijere junari ca bii ametuene nucārā niima, manire cāja ca ūi wedejāaro uwioro tiirā mani tii. Manire cāja ca jāiñajata, "Tee jāori to biro jāa tiijāwu," mani ca ūipe mani majuropeecā —ūwi.

41 To biro cūjare ūi yapano, to ca nea pooricarāre: “Waarāja,” cūjare ūicāwi.

20

Macedoniare, Greciare Pablo cū ca waa yu-juriqe

1 Cūja ca wede mecū yerijāa waaro, Pablo pea Jesū's're ca tuo nūnūjeerāre jūo cojo doti, jīcā wāmeri cūjare wede majio, cūjare paabario tūja yapano, waarique wui, Macedonia pee waacoawi. **2** Tii yepa macā yepari macārā Jesucristore ca tuo nūnūjeerāre buaro cūjare wede majio waa yuju yapanori jiro, Greciapu eawi, **3** itiarā muipūa cū ca niiricaropure. Mee, Siria pee waagū doogū cūmuapu ea jāa waargū bii niighra, judíos ñañaro cūre cūja ca tiirugarijere majiri, “Macedonia peera ca tuacoapu yū niicu,” ūiwi. **4** Cū ca waaro, Berea macū Sópater macū Pirro, Tesalónica macārā Segundo, Aristarco, Derbe macū Gayo, apī Timoteo, aperā Asia macārā, Tíquico, Trófimo, cūre bapa cūti waawa. **5** Anija, Jesucristore ca tuo nūnūjeerā pea jāa jūguero waa, Troas'pu jāare yueupa. **6** Jāa pea pan're* ca wauarije ca ayiaya manirije baarica boje rūmū jiro, Filipos ca niiricarā cūmuua mena waara, jīcā amo cōro niiri rūmūri jiro Troas'pu cūjare ūmū ea, toopure jīcā semana jāa niiwū.

Troas macārāre Pablo cū ca ūlagū earique

7 Ape semana ca nii jūori rūmūre pan bato baarugarā jāa neawū. Pablo pea ape rūmūra ca waapu niiri, Jesucristore ca tuo nūnūjeerāre

---

* **20:6** Wūabe poti ca ayiaya maniri too, bojero ūno niiupa.

wedegu, ñami decomacā eyocāwi. ⁸ Ca emuari wiipure ca niiri jawi, pau jīa boericagaari ca niiri jawipure jāa neawu. ⁹ Toopure jīcū Wāmu, Eutico ca wāme cutigu, tii jawire to boe jōenejato ūrā cuja ca tiirica jopere† duwiwi. Pablo yoaro cu ca wedero macā, cu ca wedero tuorucuñami, wugoa cure ca earo cānicā nuu waarucuwi. To biima ūigu, itia cajawo‡ jotoapura cāni ametuacā ñaaduwi waawi yua. Ca dia waaricupure cure ami wāmuowa. ¹⁰ To biro cu ca biiro, Pablo pea duwi waa, cu jotoa ea pea waa, cure paabario, o biro ūwi Jesucristore ca tuo nunujeerāre:

—Ía ucuaticāña. Caticāmi —cūjare ūwi.

¹¹ Jiro ñucā Pablo mua waa, pan're pee bato, jāare juo baa yapano, wedecā nunua waawi ñucā. Ca boerije mena wede yapano, waacoawi. ¹² Wāmu, ca ñaapaa jīlaricu peera, ca catigure ami waawa. To biro cu ca biirije pea, niipetirāpurena cuja ca ujea niiro tiiwu.

Pablo Miletopu cu ca waarique

¹³ Jāa pea, Pablore jāa ca jāaparopure cu juguero cūmua mena Asón macāpu jāa waacoawu. Mee, “To biro yu biirucu,” cu ca ūriique ca niiro macā, tii tabeacāre maapu waarugawi. ¹⁴ Asón'pu ameri bua ea, cure jāa, Mitilene macā pee jāa waacoawu. ¹⁵ Too ca niiricarā waara, ape rumure Quío ãpōtīñaro jāa eawu. Ñucā ape rumure, Samos pee tīa waa, jīcā rumu jiropu Miletu macāre jāa ea waawu yua. ¹⁶ Pablo, Éfesore díamacūra ametuacoargawi, Asia yepare yoaro bii nunua

---

† **20:9** Ventana. ‡ **20:9** Itia piso.

waarugatigu. Ape tabera yu ca bii bayijata, “Jerusalén’p̄ure Pentecostés boje r̄um̄ure yu ea-coabocu” ūima ūiḡu, pato wācā jañuwí.

Éfeso macārā Cristo yaarāre ca j̄uo niirāre Pablo c̄a ca wederique

¹⁷ Pablo pea Miletopura niiḡu, Jesús're ca tuo n̄an̄ueerāre ca j̄uo niirā Éfeso macārāre j̄uo doti cojowi. ¹⁸ Cāja ca earo ūa, o biro cūjare ūiwi:

—M̄uja maji, m̄uja mena yu ca niiri r̄um̄ari cōro Asia yepare yu ca ea j̄uori r̄um̄pura yu ca biirique cūti niiriquere. ¹⁹ “Ca nii majuropeeḡu yu nii” ūiricaro maniro, yacó menara m̄uja watoare Wioḡu yeere yu pade niiwu, paú tiiri judíos ñañaro yure cāja ca tiiruga cote pacaro. ²⁰ Añuro m̄uja ca n̄ipe maquē peera jīcā wāme uno peerena m̄ujare wedeticā, yu biitiwu. Noo m̄uja ca nea poori taberip̄u, m̄uja yaa wiijerip̄u, m̄ujare yu wederucuwu. ²¹ Judíos're, judíos ca niitirā cāare, “Tugoeña yeri wajoa, Um̄ureco Pac̄u mena pee nii, mani Wioḡu Jesucristore tuo n̄an̄uee, tiiya,” yu ūiwu. ²² Mec̄ra Añuri Yeri yure cā ca dotiro macā, toop̄u yure ca biipere majiti pacagu Jerusalén'p̄u yu waa. ²³ Yu ca waari macāri cōrora, Añuri Yeri, “Tia cūu ecocoa, ñañaro tii eco, biirique m̄are yue,” yure cā ca ūirije wadore yu maji. ²⁴ To biro cā ca ūicā pacaro jīcā wāme uno peerena tuo n̄an̄uee, yu ca cati niirije cāare, “Yu, yu ca cati niirije nii,’ ūi mai,” yu ūiti, yu ca tii niirijere añuro ujea niirique mena tii yapano n̄ucā, ñucā Wioḡu Jesús añurije queti Um̄ureco Pac̄u manire cā ca mairije quetire yure cā ca wede dotiricarore biro tii, yu ca tii yapano earugarijera ca niicāro macā.

²⁵ "T^uo^ya. Mecā docare U^mareco Pac^u cā ca dotiri tabe maquē quetire y^u ca wede yujurica taberi macārā jīcā m^uja mena macā uno peera y^ure īa nemotirucuma. ²⁶ To biri mecāra "Y^u yee wapa méé ñañaro biirucuma," y^u li. ²⁷ Mee, jīcā wāme uno peera wede duaricaro maniro U^mareco Pac^u cā ca tiir^ugarijere y^u wede peoticāw^u. ²⁸ To biri m^uja majurope cāa, bojoca catiri nii, Añuri Yeri, U^mareco Pac^u yaarā Jesucristore ca t^uo n^un^ujeerāre cā majuropeera cā ca bii yai boja amet^uenericarāre ca īa n^un^ujeeparā mujare cā ca cūuricarore birora añuro cājare īa n^un^ujee, tiicōa niiña. ²⁹ Yee méé y^u li. Y^u ca waaro jiro, ca bojoca ñañarā\\$ m^uja watoare earucuma, Jesucristore ca t^uo n^un^ujeerāre ca īa n^ucā b^uotiparā. ³⁰ Nucā jīcārā m^uja mena macārā Jesucristore ca t^uo n^un^ujeerāra, jāa peere cāja t^uo n^un^ujeejato ñirā, ca li dito buerā nii bau nii earucuma. ³¹ To biri bojoca catiri niiña. T^ugoeñāña, itia cāma peti yacó cape cāticāri, yerijāari méé ñamiri, u^marecori m^uja ca niiro cōrorena, mujare y^u ca wede majio niiriquere.

³² "Y^u yaarā, mecāra, U^mareco Pac^ure cā ca mairije maquē añurije quetire, ca t^ugoeñā bayirā m^uja ca niiro tii, nucā n^uipetirā ca ñañarije manirā cā ca tiiricarāre cāja yee ca niipere cāja ca b^uaro ca tiirijep^ure mujare ca īa cote niiro y^u tii. ³³ Oro, juti, wapa tiirica tiirire, jīcā uno yee peerena īa u^go, y^u tiitiw^u. ³⁴ M^uja majuropeera m^uja maji, y^u yee y^u ca boorijere, nucā y^u mena macārā cāja ca boorijere, b^uar^ug^u y^u majuropeera ati amori

mena yu padewu. ³⁵ To biro yu ca tii niirije mena, ca boo pacarre tii nemorugua, tutuaro ca padepe nii majare yu li wede majiowu, Wilogu Jess: “Ca tiicojogu pee, ca neegu ametuenero ujea niimi” cã ca liriquire tugoeñacari —cãjare livi Pablo.

³⁶ Ate cãjare li yapano, Pablo cãja niipetira mena, cã âjuro jupearipu ea nuu waa, juu buewi.

³⁷ Cãja niipetirapra Pablore paabario, yerijãari méé do biro tiiya maniro otiwa. ³⁸ “Yure muja la nemotirucu,” cãjare cã ca lirique ca niiro macã, buaro tugoeñarique paiwa. Jiro petapu cãre bapa cati bua waa, cumuapu cãre waarique wui tuja cojo, tiicawa.

21

Jerusalén'pu Pablo cã ca waarique

¹ Cãjare camotatiri jiro bua jãa, díamacãra Cos'pu jãa waacoawu. Ñucã ape rumu Rodas'pu waa, to macãrãra Pátarapu jãa waawu. ² Pátara earãra, Fenicia pee ca waari cumuare bua ea, tiigara ea jãa, jãa waacoawu. ³ Too waarra, Chipre yucu poogare ca âcõ nuña pee la ametua waarra, díamacãra Siria yepapu waa, cumua pea Tiro macãre ca apeye cuupe ca niiro macã tii macã pee jãa pãa waawu.

⁴ Tii macãre Jesucristore ca tuo nunujeerãre bua ea, cãja mena jícã amo peti, ape amore phaga penituardo niiri rumri jãa niiwu. Cãja pea Añuri Yeri cãjare cã ca wede majioro macã, “Jerusalén'pure waaticãña,” limiwa Pablore. ⁵ To biro cãja ca li pacaro, jícã amo peti, ape amore phaga penituardo ca niiri rumri jiro jãa waacoawu ñucã. Niipetira cãja numoa, cãja puna mena, tii macã tajaropu

jääre bapa cäti tuja cojowa. Toopu jita dupari yepapu äjuro jupearí mena ea nuu waari, jää juu buewu. ⁶ Jiro cäjare waarique wui, cümuapu jää ea jääacoawu. Cäja pea cäja yaa wiijeripu tuacoawa ñucä.

⁷ Tiro macä mena bua jää waa nunuwa waarrä, Tolemaida macäpu jää eawu. Jesucristore ca tuo nunujeeräre ïarä waa, cäja mena jïcä rümu jää niiwu. ⁸ Ape rümu waarrära, Cesarea macäre ea, Felipe añurije queti wederi maju, jïcä Jesús buerä ca niiricaräre pade nemori maju, jïcä amo peti, ape amore puaga penituaro ca niirä mena macä yaa wiire jää cäniwu. ⁹ Felipe pea wämarä romiri bapari peti ca manu jämua manirä Ùmureco Pacu cä ca ïrijere wede jugueri maja romiri puna cätiwi. ¹⁰ Mee, toore pau rümuri jää ca nii waaropu, Judea macä ca biipere wede jugueri maju Agabo ca wäme cätiwu, eawi. ¹¹ Cä pea jääre ïagu eari, Pablo wëñarica daare ami, cä amorire, cä däporire jia, tiicäri, o biro ïwi:

—Ate ïimi Añuri Yeri: “Ati daa wëñarica daa upure Jerusalén macärä judíos o biro cäre tii jiari, aperä bojocapure tiicojorucuma,” ïimi —ïwi Agabo.

¹² Atere tuori, jää, to biri Cesarea macärä:

—Jerusalén'pure waaticäña —jää ïimiwu Pablore.

¹³ To biro cäre jää ca ïicä pacaro Pablo pea o biro ïi yuuwí:

—¿Ñee tiirä muja otiti? Yu ca cati niirijepura buaro yu ca tugoeñarique pairo muja tii. Yua, Wiogu Jesús yee juori, jia ecorique wado méé, bii yairique cäare Jerusalén'pure ca bii yaipura niicägu yu tii — ïwi.

14 Do biro pee tii, cã ca tãgoeñña wajoaro tii majitima ñirã, o biro cãre jää ñiwu: “Wiogu cã ca boorore biro mure to biijato,” jää ñiwu.

15 Ate jiro jää yee apeyere jeyo jää yapano, Jerusalén pee jää waacoawu yua. **16** Jicárã Cesarea macárã Jesucristore ca tuo nñuñjeerã jääre bapa cuti waari, Mnasón ca wãme cutigu yaa wii jää ca cãniparopu jääre juo waawa. Cãa Chipre macã, Jesucristore ca tuo nñuñjee juoricarã mena macã niiwi.

Pablo Jerusalén'pu cã ca earique

17 Jerusalén'pu jää ca earo, Jesucristore ca tuo nñuñjeerã ujea niirique mena jääre bocawa. **18** Ape ramu Pablo, jää mena Santiago ñagu waawi. Ñucã toopare, Jesucristore ca tuo nñuñjeerãre ca juo niirã niipetirã niiupa. **19** Pablo pea cãjare jãi yapano, judíos ca niitirã watoapare cã mena Ùmureco Pacu cã ca tiiriquire, ca bii nñuña waaricarore biro cãjare wede nñuña waawi. **20** Teere cãjare cã ca wedero tñorã, Ùmureco Pacare ñi nucã buo baja peo, o biro ñiwa Pablore:

—Jää yee wedegu, mee mu ñia, pau miles peti judíos Jesucristore ca tuo nñuñjeerã niima; bii pacarã cãja niipetirãpura Moisés cã ca doti cãuriquere tii nñuñjee yerijãarugati majuropeecãma. **21** Ñucã apeyera, niipetirã judíos, judíos ca niitirã watoapu ca niirãre, “‘Moisés cã ca doti cãuriquere tii nñuñjeeticãña. Muja puna jeyua quejero yapare wide taa dotieto. Ñucã mani ca tii niirucuriye cãare tiiticãña,’ cãjare ñi buemi,” cãja ca ñi wederijere tuojapa. **22** ¿Ñee mani tiirãti? Muca earijere queti tuo majuropeecãrucuma bojoca.

23 To biri jää ca wede majorore biro tiiya. Ano jää watoare niima bapari, “O biro jää tiirucu,” cäja ca ūriquere ca tiiparā. **24** Cäjare jao waari, cäja mena jīcāri ūnārijere coe, to biro maja ca tirijere wapa tii, tiiya, cäja ca poa jua dotiparore biro ūigus. To biro maja ca tiiro ūtarā, mure cäja ca ūriquere: “Yeera ūicājapa. Cū cāa, Moisés cū ca doti cūriquere tii nūnājeecā niimi,” ūirucuma. **25** Judíos ca niitirā, ca tao nūnājeerā peera, “ ‘Waibucarā díí weericarāre cäja ca tiicojo nucū buoriquere baati, díire baati, waibucarā ūee taa jūaricarā díire baati, ūucā maja nūmoa ca niitirāpūrena tii epericarā cūtiti, biiya,’ cäjare ca ūipe niicu,” jää ca ūriquera jää owa cojo yerijāawu mee —ūiwa Pablore.

Pablore cäja ca ūneerique

26 Ape rūmū Pablo, cäjare jūowa, cäja mena cäja ca ūnārijere coe yapanori, ūmureco Pacu yaa wiipu jää waaupi, “To biro jää tiirucu” jää ca ūrique, ūucā jää ca niiro cōrora ūmureco Pacure tii nucū buorā jää ca tii niirike “To cōro petirucu” ūi wedegu waagus.

27 To biro cäja ca tii niiri semana ca petiparo jugueroacā, jīcārā judíos Asia yepa macārā, Pablore ūmureco Pacu yaa wiipu cū ca niiro ūari, bojocare cäjare wede mecūocāupa. To biro ūicāri, **28** o biro ūi acaro bui, ūneewa Pablore:

—;Israelitas, jääre tii nemoña! Ani niimi, niipetiri taberipu waacāri, mani yaa poogare, Moisés cū ca doti cūriquere, ūmureco Pacu yaa wiire, “Añuti,” bojocare ca ūi bue amojodegu. To biro ca ūigus niiri mecāra, griego bojocare ūmureco Pacu yaa

wiipʉre jʉo jāa waacāri, ca Ñañarije Maniri jawire ca tiiya manirije tiimi —īi acaro buiwa.

29 Ména jʉguero peere Pablo, Éfeso macā Trófimore cā ca bapa cʉtiro ca īaricarā niiri, “Umureco Pacʉ yaa wiipʉ cāre amicā jāa waajacupi,” īi tʉgoeñama īirāra to biro īi mecācāwa.

30 To biri tii macā macārā niipetirāpʉra wede mecācoari, bojoca pea Umureco Pacʉ yaa wiipʉ ūmaa eari, Pablore cāre ñee, cāre wee witi waari, yoari mééra tii wii joperire bia peticā cojowa.

31 Mee, Pablore jīarāpʉ cāja ca tiiro, uwamarā romanos cāja ca niiri tabe ca dotigure, “Niipetirā Jerusalén macārā acaro bui mecā peticoama,” cāja ca īirije queti eaupa. **32** Tee queti tʉocāgʉpʉa, cājua uwamarā, uwamarāre ca dotirāre jʉo neo, bojoca cāja ca niropʉ ūmaa dooupi. Uwamarāre ca dotigʉ, cājua uwamarā mena cā ca dooro īarāpʉ, Pablore quēe yerijāawa. **33** To cōrora uwamarā wiogʉ pea cā pʉto pee waa, Pablore ñee, pʉa daa come daari mena cāre jia dotiwi. To biro tii yapano:

—¿Ñiru cā niiti? ¿Ñeere cā tiijapari? —īi jāiñawi.

34 To biro cā ca īiro, bojoca pea jīcārā ape wāme acaro bui, aperā ape wāme īi acaro bui, biicāwa. To biri to biiro cāja ca īi acaro buirijere, uwamarā wiogʉ pea “Tee jʉori, to biro biijapa,” īi majiticāwi. To biri uwamarā cāja ca niiri tabepʉ cāre ami waa doticāwi. **35** Uwamarā cāja ca niiri wii mʉa waarica tabere earāra, bojoca uwiori wāmepʉ cāja ca tii nʉnʉjeero macā cāre wee ñee, tiicā mʉa waawa, **36** niipetirā cā jiro, “Jīacāña, jīacāña,” cāja ca īi acaro bui nʉnʉjeero macā.

Pablo bojocare cā ca wederique

³⁷ Uwamarā cāja ca niiri wiipu cāre ami jāa waarā doorā cāja ca tiirora, Pablo pea uwamarā upure o biro cāre ūi jāiñaupi:

—¿Jīcā wāme māre yu ca ūiro mu bootiti? —ūiupi.

To biro cā ca ūiro, cā pea:

—¿Griego yeere mu wede majiti? ³⁸ ¿To docare mu a, egipcio bojocu, tīrumu jañurore wiorā cāja ca dotirijere junari, bii ametuene nucā, bapari mil jīari majā uwamarāre ca yucu maniri yepapu ca jāo waariču méé mu niicātimiti? —cāre ūiupi.

³⁹ To biro cā ca ūiro, o biro cāre ūiupi Pablo:

—Cā méé yu nii. Yua, judío bojocu, Tarso macā, Cilicia yepare ca nii majuropeeri macā macā yu nii. Petopura anija bojocare yare wede dotiya —cāre ūiupi.

⁴⁰ Uwamarā upu cāre cā ca wede dotiro macā Pablo pea, mu a waariča tabe ea nucāri, cāja wede yerijāa waajato ūigū cā amori mena, “Wedeticāña,” cājare ūiwi. Niipetirā cāja ca yerijāa waaro, arameo wederique mena o biro ūiwi:

22

¹ —Yu yaarā, yu pacuca ca nii cojorā, ñañarije ca tiitigu yu ca niirijere muja ca majipere biro ūigu, yu yee maquēre mujare yu ca wederijere tuoya —ūiwi.

² Arameo wederique mena cā ca wedero tuorā, buaro jañuro wederi méé tuowa. O biro ūi nūnua waawi Pablo:

³ —Yua, judío bojocu, Cilicia yepare, Tarso ca wāme cātiri macā ca bañuaricu yu nii. To biro bii pacagu, ati macā ca majaricu yu nii. Gamaliel cā ca buero mena mani ñicā jāa cāja ca doti

cūurique ca niirore biro bue, ñucā yu yeri yu ca cati t̄goeñarije niipetiropu mena Umareco Pacure yu tii nacū buowu, meçürire muja ca tii niirore birora. **4** Yua, ate Wāma Maa maquēre ca tuo nñuñejerāre nñuñari, yu jīacārucuwu; umhare, nomiare, ñeeri, tia cūurica wiipu cājare yu tia cūrucusuwa. **5** Paia wiogu, judíos're ca jao niirā niipetirāpura atere majicuma. Cājara mani yaarā judíos Damasco ca niirāre ñee doti cojorā, cāja ca doti cojori pūurore yure tiicojowa. Toopu yu waawu, Jesucristore ca tuo nñuñejerāre amagu waagu, ano Jerusalén'pu cājare ñee doori, ñañaro cājare cāja ca tiipere biro ñigu.

Pablo cā ca t̄goeñā wajoariquere cā ca wederique

(Hch 9.1-19; 26.12-18)

6 "Maapu yu ca waa nñuña waaro, jotoa decocomacā muipū cā ca niiro Damasco ea nñuña waagu yu ca biirora, ca niiro t̄jarora, umareco maquē ca boerije yu wejare boe ñaacūmu eawu. **7** To biro ca biiro, yepapu ñaacūmu waagu, o biro yure ca ñirijere yu tuoowu: "¡Saulo! ¡Saulo! ¿Ñee tiigu yure mu nñuñati?" ca ñirijere. **8** To biro ca ñiro tuo, "¿Wiogu, ñiru mu niiti?" yu ñi jāiñawu. Cā pea, "Yua Jesús, Nazaret macā, ñañaro mu ca tiiruga nñuñeegura yu nii," yure ñiwi. **9** Yure ca bapa cāti waarcarā cāa, ca boe ajiyaarijere ñawa. Biirāpua yure ca wederije peera tuoipu. **10** Yu pea o biro yu ñi jāiñawu, "Wiogu, ¿ñee yu tiigajati?" yu ñiwi. To biro yu ca ñiro: "Wāmū nacā, Damascopu waaguja. Mu ca tiipe niipetirijere toopu mure wederique niirucu," yure ñiwi. **11** Tee ca boe baterije, ca ñatigu yu ca tuaro yure

ca tiirique jaori, yu mena macārā yu amopu ñeeri,
Damascopu yure ta waupa.

12 "Tii macāre niiupi jícá, Ananías ca wāme cūtigu, Moisés cú ca doti cūuriquere tee ca ñirore biro añuro ca tii nunajeegu, tii macā ca niirā judíos añuro cúja ca ñi nucú buogu. **13** Yure ñagu eagu, yu puto ea nucá, o biro yure ñiwi: "Yu yee wedegu Saulo ña pāña ñucá," yure ñiwi. To biro yure cú ca ñirora ña pāa, añuro yu ñacoawu ñucá. **14** To biro ñicá, "Mani ñicú jáa Ùmureco Pacu, cú ca boori wāmere maji, Ca Añugure ña, cú majuropeera cú ca ñirijere tuo, mu ca tiipere biro ñigu mure beje amijapi. **15** Mu, mu niirucu cú yuu, mu ca ñariquere, mu ca tuoriquere bojoca niipetirapure ca wedepu. **16** Mecára, ¿ñeere yuegu mu tiiti? Wāmu nucá, uwo coe doti Wiogu wāmere ñi nucú buori, mu ca ñañarijere coe, tiiya," yure ñiwi.

*Pablo judíos ca niitirā putopu cú ca tiicojo cojo ecorique
(Hch 6—7)*

17 "Ñucá Jerusalén'pu tua ea, Ùmureco Pacu yaa wiipu juu bue niigu, jícá wāme quëñaricarore biro yure ca bii oto weo ññorijere ña, **18** ñucá Wiogu o biro yure ca ñigure yu ñawu: "Yoari méé Jerusalén're waacoaguja. Ano macārā, yu yee maquëre cújare mu ca wedero mure tuo nunajeetirucuma," yure ñiwi. **19** Yu pea o biro cúre yu ñiwu: "Wiogu, nea poo juu buerica wiijeri córorena waari, mure ca tuo nunajeerare ñee, tia cūrica wiipu cújare tia cúu, cújare quëe, **20** ñucá mu yee quetire wederi maju Esteban're cúja ca jílaro cáare toora yu niiwu, cúre ca jílarā jutire cho cote, cúre cúja ca jílaro, 'Añu

majuropeecā,’ ū niigū,” cāre yū ūiwū. **21** To biro yū ca ūiro, Wiogū pea o biro yure ūwi: “Waagūja. Ca yoaroripū ca niirā judíos ca niitirā pūtopū mure yū tiicojo cojorucu” —yure ūwi.

Pablo, romano bojocn

22 Bojoca pea ate wāmere cā ca ūi wameo tii wederoa, añuro cāre tuo eyowa. To cōrora wede jūo waa, o biro ūi acaro buiwa:

—Ania ca catitipū niimi. Cāre ca jīa cōcacāpe nii ūiwa.

23 Yerijāari méé acaro bui, cūja juti dee bate, jita maa dee bate mēne, cūja ca tii nānā waaro ūagu,

24 uwamarā ūpū pea uwamarā cūja ca niiri wiipū Pablore ami jāa waa dotiri, cāre bape dotiupi, “Tee jūori, bojoca yū mena ajiarā to biro ūi acaro buima,” cā ūi wedejato ūigu. **25** Cāre baperūgarā come daari mena cāre cūja ca jia niirora, o biro ūiupi Pablo:

—¿Ca dotirijea, romano bojocare ūñaro cā ca tīriquere jāiñarūgarā jūguero peera mājare to bape doticāti? —ūi jāiñaupi.

26 To biro cā ca ūiro tuo, uwamarā ūpū ca dotigū pea, cūja ūpūpūre o biro ūi wedegū waaupi:

—Pablos romano nijāwi. ¿Do biro cāre mā tiiguti? —ūiupi.

27 To biro cā ca ūiro tuo, uwamarā ūpū pea cā pūto waa:

—¿Yee mééra romano mā niiti? —cāre ūi jāiñaupi. Cā pea:

—Ūjū, cāra yū nii —cāre ūiupi.

28 To biro cāre cā ca ūiro uwamarā ūpū pea o biro cāre ūiupi:

—Yha, romano niirgu, pairo yu wapa tiiwu — care ñiupi.

Pablo pea o biro care ñi yuupi:

—Yha bauagupra romano ca niiricu yu nii — care ñiupi.

²⁹ To biro cã ca ñiro, care ca bapeboricarã pea camotati, ñucã uwamarã wiogupu cãa, romano bojocurena come daari mena cã ca jia dotirique juori uwicoaupi.

Uparã putopu Pablo cã ca biirique

³⁰ Ape rumu uwamarã upu pea, “¿Ñee uno juori peti judíos Pablore caja wedejãajapari?” ñi majirugama ñigu, come daari cuja ca jiariquere popio, paia wiorãre, to biri niipetirã uparãre nea dotiupi. To biro tii, Pablore ami wieneri caja putopu care ami waaupi.

23

¹ Pablo pea uparã ca nii majuropeera* ca neari-carãre ña, o biro cajare ñiupi:

—Yu yaarã, yha yu ca catiri rumari cororena ati rumu menapure Ùmareco Pacu cã ca ña cojoro añuro tugoeñarique mena yu tii nii —ñiupi.

² To biro cã ca ñirora, paia wiogu Ananãs pea, Pablo puto ca niigure, cã ujerore care paa dotiupi.

³ To biro cã ca ñiro, Pablo pea o biro care ñiupi:

—¡Watoara ca bii dito paigu, mu cãare Ùmareco Pacu mare paarucumi! Mua ca dotirije ca ñirore biro yure tiirugu, too bii duwi pacagu, ¿Ñee tiigu

* **23:1** Junta Suprema o Consejo: Caja niiupa, bojocare ca juo niirã, doti curiquere ca juo buerã, to biri paia wiorã, niiupa.

doti cūuriquere ca tii dotitiri wāme peere yare mā paa dotiti?† —cāre ūiupi.

⁴ To biro cāre cā ca ūiro, too ca niirā pea o biro cāre ūiupa:

—¿Māa, Umu'reco Pacā yāa paia wiogāre, o biiri-jera mā ūi tuticāti? —ūiupa.

⁵ Pablo pea o biro ūiupi:

—“Yā yaarā, yāa paia wiogā niicumī,” cāre yā ūitijāwā. Umu'reco Pacā wederique cāa to birora ūi: “Mā yaarāre ca jāo niigāre ñañarije cāre ūi tu-titicāñā,” ūi‡ —cājare ūiupi.

⁶ Pablo pea ūparā to ca niirā jīcārā saduceos, aperā fariseos, cāja ca niirijere ūa majiri, tutuaro mena o biro ūi wedeupi:

—Yā yaarā, yāa fariseo, fariseo macā yā nii, ca bii yairicarā cāja ca cati tuarijere yā ca tugoeñā yue niirije jāorira yare māja jāiña beje —ūiupi.

⁷ Pablo ate cā ca ūirije menara fariseos, saduceos cāja majurope ameri tuti, jīcāri ca neamiricarā dica waticoaupa. ⁸ Saduceos, “Ca bii yairicarā cati tuati, Umu'reco Pacāre queti wede bojari maja mani, bojoca yeri cāa mani bii,” ca ūirā niima. Fariseos pea, ate niipetirijepurena “Niipeticā” ca ūirā niima.

⁹ To biri niipetirāpura acaro buicāupa. To cōrora jīcārā doti cūuriquere jāo bueri maja fariseos yaa puna macārā ca niirā pea wāmā nācā, o biro ūiupa:

—Ania, jīcā wāme ūno peera ñañarije tiitijapi. Ape tabera Umu'reco Pacā pāto macā, bojocā yeri

† **23:3** Judíos yee ca dotirijea, cāja ca wedejāagāre ñañarije cā ca tii bui cātiriquere majiti pacarā ñañarije tii dotitiupa. Ex 23.7; Lv 19.15; Mc 14.53-65; Jn 18.22-23. ‡ **23:5** Ex 22.28.

unto, cūre wedebujapi, to biri Uñareco Pacñrena mani ūi ametñene nucāticājaco — ūiupa.

10 Cūja ca acaro bui niirije pea bñaro jañuro uwiori nucāpū cūja ca ūi nñuna waarije ca niiro macā, uwamarā wiogū pea, “Pablore paa jude batecābocuma,” ūi uwima ūigū, jīcārā uwamarāre jūo doti cojoupi, Pablore ami wieneri uwamarā cūja ca niiri tabe pee cāre cūja ami waajato ūigū. **11** Ape ñami peere Wiogū Jesú, Pablore baua eari, o biro cāre ūiupi:

—Tugoeña bayiya Pablo. Ano Jerusalén're yū yee maquēre mū ca wederore birora Roma macārā cāare ca wedepū mū nii —cūre ūiupi.

Pablore cūja ca jīarūgarique

12 Boerije mena jīcārā judíos Pablore jīarūgarā, “Ména cūre jīatirā baati, jiniti, mani biirucu,” ūrique mena, cūja majurope ñañaro cūja ca biipere ūicāri, ameri wede peni niiupa. **13** To biro ca ūricarā cuarenta ametñenero peti umña niiupa. **14** To biri paia wiorā, judíos're ca jūo niirā pñtopū waari, o biro cājare ūiupa:

—Ména Pablore jīatirāra baarique mani ca baajata, “Mani majuropeera ñañaro mani biirucu,” jāa ūi wede penijawū. **15** Mecāra muja, uparā ca nii majuropeerāpū cūja ca tii nemoro mena uwamarā wiogāre, “Jāa pñtopū Pablore ami dooya, ñañaro cā ca tiiriquire añuro cūre jāiña quenorā doorā jāa tii,” ūi ditorique mena cūre ami doo dotiya. Jāa pea cā ca eaparo jāguero maapūra cūre jīa cōarūgarā toopū jāa nii yerijāarucu —cājare ūiupa.

16 Pablo yee wedego macñ§ pe a to biro cãja ca ñirijere tuori uwamarã cãja ca niiri wiipu jãa waari, Pablore wedeupi. **17** Teere tuori, Pablo pe a jícã uwamarã wiorã mena macãre jao cojori, o biro cãre ñiupi:

—Ani wãmure muja wiogu putopu cãre ami waaguja. Jícã wãme cãre wederugami —ñiupi.

18 To biro cã ca ñiro, uwamarã wiogu pe a cãre ami waa, o biro ñiupi:

—Pablo, tia cãuricu mani ca cuogu yure jao cojori, anire mu putopu yure ami doo dotijãwi, mure cã ca wedepa wãme jícã wãme chojagu —cãre ñiupi.

19 To biro cã ca ñiro, uwamarã upu pe a apero jañuroacu cãre tua waari, o biro cãre ñi jaiñaupi:

—¿Neere yure mu ñirugajãri? —ñiupi.

20 Cã pe a o biro cãre ñiupi:

—“Boerore judios, Pablore uparã ca nii majuropeerã putopu ami dooya, ñañaro cã ca tiiriquere añuro cãre jaiña quenorã doorã jãa tii,” ñi ditorique mena cãre, mure jao doo dotirugaru ameri wede penijãwa. **21** Teere diámacu cãjare tuoticãña, cãre jílarugaru cãja mena macãra cuarenta ametuenero peti yaicãri yue niiru tiima. “Ména Pablore jítatirãra, baa, jini, mani ca tuijata, ñañaro manire to bijjato,” ñirique mena ameri wede penijãwa. To biri mecãra cãjare mu ca doti cojorije wadore yueru tiima —cãre ñiupi.

22 To biro cã ca ñiro, uwamarã upu pe a:

—Ano yure mu ca wederijere aperure wedetuicãña —cãre ñi tuenecojoupi.

Cesarea pee Pablore cãja ca ami waarique

23 To biri uwamarā wiogʉ pea cã yaarā uwamarāre ca dotirā mena macārā puarāre jʉo cojori, o biro tii dotiupi:

—Doscientos peti uwamarā dʉpora ca waaparā, setenta peti caballoa mena ca waaparā, ñucā doscientos peti jaderica píri ca cʉorāre, cãjare neoñā, ñami decomacā jʉguero Cesareapʉ ca waaparāre, **24** ñucā Pablore cati añugʉra wiogʉ Félix pʉtopʉ ami waarūgarā caballoa cã ca peja waaparā cāre queno bojaya —iiupi. **25** Cāja mena o biro ii owarica pūurore tiicojo cojoupi:

26 Claudio Lisias,
wiogʉ Félix ca añu
majuropeegʉre yʉ añu doti.

27 Judíos anire ñeeri, cāre jīarūgarā tiimiwa. Yʉ pea, romano bojocʉ cã ca nirijere majiri, yʉ uwamarā mena waari, cāre cāja ca jīarūgaro yʉ camotawʉ. **28** Cāre cāja ca wedejāarijere majirugʉ, judíos wiorā pʉtopʉ cāre yʉ ami waawʉ. **29** Cāja yee doti cūurique maquērena ūicāri, cāre wedejāacāupa. Biropʉa jīcā wāme uno juori peera, jīla cōa eco, tia cūu eco, cāre ca tiipe unopʉa manicāmiwu. **30** Judíos cāre cāja ca jīarūga coterijere yure cāja ca wedero, “Jicātora mʉ pʉtopʉ cāre ca tiicojope niicu,” yʉ ūijāwu. Ñucā cāre ca wedejāarā cāre: “Cāre mʉja ca wedejāarūgarijere Félix cã ca tho cojoro ūiñā,” cājare yʉ ūijāwu —ii owa cojoupi.

31 To biri uwamarā pea cã ca dotiricarore birora, tii ñamira Pablore jʉo, Antípatris macāpʉ cāre ami waaupa. **32** Uwamarā, dʉpo mena ca waaricarā pea ape rʉmʉra uwamarā cāja ca niiri tabepʉ cāja

ca tua dooro uño, caballoa mena ca waaricarā pe a Pablo mena waacā nñuña waaupa. ³³ Cesareapʉ earā, cāja upʉ cā ca owarica pūurore, Félix're cāre tī-icojo, ñucā Pablo cāare cāre wiyo, tii eaupa. ³⁴ Félix pe a tii pūurore bue yapano, Pablore “¿Noo macā mʉ niiti?” cāre ii jāiñaupi. Cilicia macā cā ca niirijere majiri, ³⁵ o biro cāre iiupi:

—Mʉre ca wedejāaricarā cāja ca earopʉ, mʉ ca wederijere yʉ taorucu —cāre iiupi. To biro cāre ii yapano, wiogʉ Herodes cā ca doti niirica wiipʉ Pablore cūri, cā uwamarāre cote dotiupi.

24

Tértulo Pablore cā ca wedejāarieque

¹ Jīcā amo cōro niiri rūmʉri jiro, paia wiogʉ Ananías, jīcārā judíos're ca j̄o niirā, ñucā ca wedejāa ecoricarāre ca ii nemogʉ * Tértulo ca wāme cūtigʉ mena eaupi Cesareapʉre. Anija eaupa wiogʉ Félix pʉtopʉre, Pablore wedejāarā earā. ² Pablore cāja ca ami earo cāre wedejāagʉ, Félix're o biro ii wede j̄o waaupi Tértulo:

—Mʉ, jāa wiogʉ mʉ ca niirije, añu majuropeecā. Tugoeña majiri jāare mʉ ca j̄o niirije j̄uori, añuro nii, jāa yaa yepare paʉ queno ea, bii nñuña waa. ³ Niipetiri taberipʉra, ñucā niipetirijepʉrena, “Añu majuropeecā,” iirique mena atere jāa īa, ca añu majuropeegʉ Félix. ⁴ Yoaro mʉre yʉ ca wede pato wācō nñuña waatipere biro īigʉ, ca bojoca añugʉ mʉ ca niirije mena jīcā nimaro jāare tʉoya mʉre yʉ ii.

---

* **24:1** Abogado.

5 ”Ani Pablo, diarique ca punirijere biro, niipetiri taberipare, judíos watoapare, cāja ca ameri camotatiro ca tii yujugare jāa b̄ajāw. Nucā nazarenos're ca tuo nānjeerāre ca j̄o niiḡ niimi. **6** Nucā, Um̄reco Pacu yaa wiip̄ cāare ca tiiya manirijep̄ tiiruga nijjāwi. Tee j̄orí cāre ñeeri, jāare ca dotirije ca ñirore biro ñañarije cū ca tiiriquere jāa jāiña bejerugamijāw. **7** To biro jāa ca tiirugagare, uwamarā wioḡ Lisias pea jāa watoa ñaajua eari, cā uwamarā mena jāare ēmari, “Cāre ca wedejāarā cāa ano m̄ p̄topare waarcuma,” jāare ñiwi. **8** Ano m̄are jāa ca wederijere díamacā m̄ ca majirugajata, m̄ majuropeera cāre jāiñañaqué —cāre ñiupi.

9 ”Aperā judíos too ca niirā cāa, “To biro petira biiw, ” ñi quenoupa.

Pablo cā ca wederique

10 To cōrora wioḡ, tii cōoñari Pablore cā ca wede dotiro cā pea o biro ñi yuuupi:

—Pañ cāmari judíos're ca niirore biro cājare jāiña beje, cājare m̄ ca j̄o tii niirijere majiri, ñjea niirique mena m̄are ȳa wederucu ȳa ca tiiriquere. **11** M̄ majuropeera añuro m̄ ca majirore birora, p̄a amo peti, d̄pore p̄aga penituario niiri rum̄rira waa, ano Jerusalén'pu Um̄reco Pacure ñi nucā b̄oḡ dooḡ ȳa ca earicaro jiro. **12** Jīcārā uno mena peera ameri tuti, Um̄reco Pacu yaa wiip̄, nea poo juu buerica wiijeripare, ñucā ati macāre jīcā tabe uno peera bojocare wede mecam̄, ȳa ca tiiro ȳare ñatiwa. **13** Anija mecam̄ ȳare cāja ca wedejārijere jīcā wāme uno peerena, “Díamacā nii,” m̄are ñi majiticuma. **14** Ate docare m̄are

yu wederucu: Yaa yu ñicu jää Umareco Pacre, Wäma Maa† maquëre ca ñirore biro yu tii nacu buo nii, anija yre ca wedejäarä, “Bojorica wäme tuo nñuñjeemi,” yre cüja ca ñirijera. Doti cüurique ca ñirije niipetirijere tuo nñuñjee, ca biipere wede jugueri maja cüja ca owarique cäare niipetirije yu tuo nñuñjee. ¹⁵ Yu cäa cüjare birora, ca bii yaicarä, “Añuräre, ñañaräre, cüja ca cati tuaro tiirucumi Umareco Pacu,” cüja ca ñi tagoeña yue niirore birora yu tagoeña yue. ¹⁶ To biri, Umareco Pacu cä ca ña cojorore, ñucu bojoca mena cäare, añuri wäme yu tagoeñarique cütí niiruga.

¹⁷ “Pau cümari ape taberipu waa yujuri jiro, yu tua eawu ñucu yu yaa yepare, yu yaarä ca boo pacaräre cüja ca tiicojorijere jee doo, Umareco Pacre ñi nacu buo, tiigu doogu. ¹⁸ Atere tiigu yu tiiwu, ñañarije tiiriquere coeri jiropu, Umareco Pacu yaa wiipu yre cüja ca bua earica tabera. Pau bojoca unora yre bapa cütitiwa. Ñucu bojocare wede mecañorucu, yu tiitiwu. ¹⁹ Yre ca ñaricarä jicärä judíos Asia yepa macärä niiwa. Cüja niima, yu menare cüja ca ajiarije to ca nijjata, ano mu putopu doori, yre ca wedejäaparä. ²⁰ To biro to ca biitijata, anija ano ca niirä, judíos yaarä uparä ca nii majuropeerä cüja ca nea pooropure ñañaro yu ca tiiriquere cüja ca buarique to ca nijjata, mure cüja wedejato, ²¹ cüja watoapure tutuaro mena, “Mecura, ca bii yaicarä cüja ca cati tuarije maquëre yu ca tuo nñuñjeerije juorira yu ca tii bui cütiriquere yre muja j*ä*iñña beje,” yu ca ñirique méé

---

† **24:14** “Wäma maa,” Jesucristore tuo nñuñjeerique maquëre cüja ca ñirique, ñucu “Añuri wäme niirique cütí niiriquere ñiro,” ñi.

to ca nijata —íiupi Pablo.

22 Félix pea atere t^hog^h, Wāma Maa maquēre añuro ca majicāg^h niiri, “Jiro ca iipe niicu ñucā,” iī:

—Uwamarā wiog^h Lisiás cā ca earop^h, ano m^hja ca iī niirije maquēre añuro y^h tuo petirucu —cājare ñicāupi.

23 To biro cājare iī, uwamarāre dotiri maj^hre, “Pablore añuro īa coteya. Biig^hp^ha apero ^hnoacā cāre waa doti, cā mena macārā cāre cāja ca tii nemoro cājare camotaati, biiya,” iīupi.

24 Jīcā r^hm^hri jiro eaupi ñucā Félix, cā n^hmo Drusila judío bojoco mena. Ea, Pablore ^huo doti cojori, Jesucristore díamacā tuo nucā b^horique maquēre cā ca wederijere t^houpa. **25** Félix pea, atere t^hog^h, Wāma Maa maquēre añuro ca majicāg^h niiri, ca niirore biro tii niirique maquēre, t^hogoeña bayiriquere, to biri jiropure ñañaro tii yaio ecorique ca niipe maquēre, Pablo cā ca wederora teere t^hori uwima ñig^h, o biro cāre iīupi:

—¡Mee, meca^hra to cōrora añu! Waag^hja. Jiro apeye ^hno y^h ca tiitiri tabe ^hno m^hre y^h ^horucu ñucā —cāre iīupi.

26 Apeyera ñucā Félix, wapa tiirica tiiri Pablo cāre cā ca tiicojorijere yuerucumiupi. To biri pa^h tiiri cāre ^huo cojori, cā mena wede penirucupi. **27** P^ha cāma jiro Félix, wiog^h cā ca niirijere witicāupi; cā wajoa yee jāaupi Porcio Festo. Félix pea judíos mena añuro tuarugama ñig^h, Pablore tia cūurica wiip^hra cāre cūucāupi.

25

Pablo, Festo mena cā ca wede penirique

¹ Festo tii yepa macārāre ca doti niipu cā ca jōene ecoricaro jiro tii yepare eari, itia rūmu jirora Cesarea ca niiricu, Jerusalén pee maacoaupi. ² Toopu cā ca earo, paia wiorā, judíos uparā ca nii majuropeerā, Pablore wedejāaupa. ³ Ñucā, “Pablore Jerusalén pee yoari méé cāre, jāare ami cojo doti bojaya,” ūiupa. Cāja ca tūgoeñarije pea, Pablore maapuра cāre cāja ca jīa cōacāro tiirūgarā ūimiupa. ⁴ To biro cāre cāja ca ūiro, Festo pea:

—Cesareapuра tia cūuricu niicārucumi. Jiro jañuroacā yu majuropeera toopu yu waarauga tūgoeñā. ⁵ To biro jīcārā muja wiorā yu mena Cesareapu waari, ñañarije cā ca tii bui cātirique to ca nijjata, toopu cāre muja ca wedejāarijere cāja wedejato —cājare ūi yuucāupi.

⁶ Festo pea, Jerusalén're jīcā semana cōro, puа amo cōro niiri rūmuri cōro nii nemo, Cesarea peera tuacoaupi ūucā. Ape rūmu, wiorā cāja ca nearopu ea nuu eari, Pablore jūo doti cojoupi. ⁷ Toopu Pablo cā ca jāa earo, Jerusalén macārā toopu ca bua waaricarā cāre neari, jīcā wāme uno peera díamacu ca niitirijerena paу wāmeri ñañarijepu cāre wedejāaupa. ⁸ To biro cāja ca ūiro, Pablo pee cāa o biro ūipi:

—Yuа, jīcā wāme uno peera judíos're ca dotirije menare, Úmureco Pacu yaa wii menare, ūucā upu Roma macā mena cāare ñañarije unora tiirucu, yu tiiti —ūi yuucupi.

⁹ Festo pea judíos mena añuro tuarugama ūigus:

—¿Mure cāja ca ūirijere yu ca jāiñā petiparore biro ūigu, Jerusalén'pu mu waaraugati? —ūipi.

10 To biro cã ca ñiro, Pablo pea o biro cãre ñi yãupi:

—Mee, Roma macã upu yure ca jãiña bejepu putora yu nii. Mee mu majuropeera, judíos menare jíca wãme uno peera ñañarije yu ca tiitiri-quere añuro mu maji. **11** Jia cõa ecorique unopu ñañarije yu ca tii bui cãtiricaro jiro to ca niijata cãare, bii yairiquera yu uwiti yu. Anija yure cãja ca wedejãarije díamacã to ca niitijata, jíca uno peera cãjapu yure tiicojo majitima. ¡Roma macã upu César majuropeera yure cã jãiña bejato! —ñiupi Festore.

12 To biro cã ca ñiro, Festo, cãre ca tii nemorã mena wede peni yapano, o biro ñiupi Pablore:

—Mee mu majuropeera wiogu romano César mu ca biirijere cã ca jãiña bejero mu ca boorije ca niiro macã, César pãtopu mu waarucu —cãre ñiupi Festo.

Festo, wiogu Agripare cã ca wede penirique

13 Jíca rãmuri jiro wiogu Agripa, Berenice mena Cesareapu, Festore cãre añu dotirã waaupa. **14** Toopu yu rãmuri cãja ca niiro macã, Festo pea Pablo yee maquere wiogu yu wedeupi. O biro ñiupi:

—Anore jíca, Félix cã ca tia cãuricu niimi. **15** Jerusalén'pu yu ca earo, paia wiorã, judíos're ca juo niirã, cãre wedejãari, “Cãre jia cõacãña,” yure ñi jãiwa. **16** Yu pea, to biro cãja ca ñiro: “Jaa romanos jíca uno peerena cãre ca wedejãarã mena ameri ñati, cãre cãja ca wedejãarijere cã yee maquere cã ca wedero tuotirãra, cãre cãja ca jia cõaro jãa tii ñaati,” cãjare yu ñi yãucawu. **17** To biri cãre wedejãari maja anopu cãja ca earo, yoaro yue mani waatigura, ape

rəməra wiorā cāja ca nearopu ea nuu eari, cāre yu
ami doo dotiwu. ¹⁸ Cāre ca wedejāarā dooricarā
pea, “Tee tii bui cātijacupi,” yu ca ū tagoeñamirique
peera jīcā wāme unora ūrucu, tiiticāwa. ¹⁹ Cāre
cāja ca wedejāarije pea, cāja ca ū nacā bhorije
maquērena, ūucā Jesús ca bii yaicoaricapurena, “
‘Caticāmi,’ ūimi Pablo,” ū wedejāacāwa. ²⁰ Yua, tee
uno maquēre do biro pee ū jāiña beje majitima ūigū,
“To biro mure cāja ca ūrrijere Jerusalén’pu mure
cāja jāiña bejejato ūigū, toopu mu waaraugatiti?”
cāre yu ū jāiñamiwu. ²¹ Cā pea ūñiaro yu ca tii bui
cātirique to ca nijata, romanos upu majuropeera
yu ca biirijere cā jāiña bejejato ūwi. To biri, “Anora
tia cūurica wiipu cā niicājato mena, Romapu cāre yu
ca tiicojoparo jüguero,” yu ūwū — ūupi Agripare.

²² To biro cā ca ūro, Agripa pea, o biro cāre ūupi
Festore:

—Yu cāa, cā ca wederijere yu taoruga — ūupi.

Festo pea o biro cāre ū yūupi:

—Ja, mee boerora cāre mu taorucu — cāre ūupi.

Pablo, Agripare cā ca wederique

²³ Ape rəməre Agripa, Berenice mena, añurije
juti jāñacāricarā añuro cājare cāja ca tii nacā
bhorije watoa, uwamarā uparā, macā wiorā ca nii
majuropeera mena nea poorica jawipu jāa eaupa.
To biri Festo pea Pablore ami doo dotiri, ²⁴ o biro
ūupi:

—Upu Agripa, muja ano jāa mena ca niirā niipe-
tirā: Ani muja puto niimi. Judíos niipetirā cāre
yure wedejārā, Jerusalén cāare ano Cesarea cāare,
to birora: “¡Cāre jīacāña!” yure ū jāi acaro bui
yerijāatima. ²⁵ Yura, cā ca jīa cōa ecope unopura

jīcā wāme ḥnora ñañarije cā ca tii bui cātirique mani. To ca bii pacaro, cā majuropeera, “Romanos ḥpū majuropeera yure cā jāiña bejejato” cā ca ūro macā, “Romapū ca tiicojope niicu,” yū ūiwā. ²⁶ Jīcā wāme ḥno peera ani ñañaro cā ca tii bui cātirique, wiogapūre yū ca owa cojopere yū cāoti. To biri ano māja pātopū cāre yū ami doo, añuro petira mā, ḥpū Agripa pātore, cāre jāiña bejeri jiro jīcā wāme cāre yū ca owa cojopere yū cātobocu ūima ūigū. ²⁷ Jīcā, tia cūuricū ca niigūre, “Ate jāori wedejāa ecojapi,” ūitigūra tiicojorata, watoara ñee ca tii bui cātitigūrena tiicojorica wāmera niicā yūra —ūupi.

26

¹ To cōrora Agripa pea, o biro ūupi Pablore:
—Mā ca biirijere mā wede maji yua —ūupi.

To biro cā ca ūro, Pablo pea cā amore juu māene, o biro ūi wede jāo waupi:

² —Uphū Agripa, mecūra būaro yū ḥjea nii, niipetirije judíos yure cāja ca wedejārijere māre wederugū. ³ Añuro petira mā, judíos cāja ca tii jāo doorique niipetirijere, ñucā jāa ca ameri wede penirucuriye cāare añuro mā maji. “To biri pato wācāricaro maniro yure tāoya,” māre yū ūi.

⁴ ”Judíos niipetirāphūra, wimaghū niigaphūra, yū yaarā watoare, ñucā Jerusalén're yū ca bii niiri-quere añuro majima. ⁵ Cāja, tīrūmaphūra yū ca bii jāo dooriquere majima. Cāja ca boojata, fariseos cāja ca tii ñucā bāo niirijere jīcā wāme dājaricaro maniro ca tii nānājeegū yū ca niiri-quere māre wede majima. ⁶ Mecūra Úmāreco Pacū mani ñicā jāapūre, “O biro yū tiirucu,” cā ca ūiri-quere yū ca yue niiri-je jāorira yure wedejāama. ⁷ Mani yaarā

Israel yaa pooga macārā pua amo peti, dəpore pəaga penituaro ca niiri punari, ate “O biro yə tiirucu,” cū ca ūrrique ca bii eapere ūrugarā yuema. To biri ūmərecori, ūnamiri, yerijāari mēé ūməreco Pacħre ūi nucā bħo niima. Atere yə ca yue niirije jaorira meċāra, judíos yure wedejāama, wiogħu Agripa. ⁸ ¿Nee tiirā muja, ca bii yairicarāre cūja ca cati tuaro ūməreco Pacħu cū ca tiirijere, díámacū muja tuo nənħejjeti?

Ñañaro cū ca tiirucuriquere Pablo cū ca wed-erique

⁹ “Yə majuropeera jugueropħre, “Jesús Nazaret macāre ca tuo nənħejjerāre, ñañaro ca tiipe niicu,” yə ūi tħagħejnarucu. ¹⁰ To biri ñañaro cūjare yə tiirucu, Jerusalén’pħi niigħu. Paia wiorā cūja ca dotiro mena, pau Jesucristore ca tuo nənħejjerāre tia cūurica wiipħi cūjare tia cūu, ñucā cūjare cūja ca jħajata cāare “Añu majuropeecā,” yə ūrūcū. ¹¹ Paħħi tiiri nea poo juu buerica wiijeri cōrora waari, ñañaro cūjare yə tiirucu, cūja ca tuo nucā buorijere ñañarije cūja ūi tutijato īl-ġu. Cūja mena yə ca ajarije bii ametħene nucācoari, ñañaro cūjare tiiru, ape macāripħi cūjare yə ca nənħu yujropu yure tiicaw.

Cū ca tħagħejna wajoariquere Pablo cū ca wed-erique

(Hch 9.1-19; 22.6-16)

¹² “To biro tii yujugħu, jīcāti Damasco macāpħi paia wiorā yure cūja ca doti cojoro mena yə waa bui catiw. ¹³ Yə wiogħu, to biro biigħu, jo-toa decomacā muipħi cū ca niiro maapu yə ca waaro, ūmərecopħu maquē muipħi cū ca boerije

amet&enero ca boerijere y& ūaw&. Tee ca ajiyaa boe baterijera y&, y& mena mac&r&re, boe bate ūaac&mu ea, j&are paa ūmaa n&c&coaw&. **14** To biro ca biiro, niipetir&pura yepap& j&a ūaac&mucoaw&. Y& pea hebreo wederique mena: “Saulo, Saulo ¿n&ee tiigu y&re mu n&nati? Mu majuropeera ca joo yoori wacare nat&e puag&re biro tiiri, m& majuropeera ūa&laro tiigu m&tii,” y&re ca ūirijere y& ūow&. **15** To biro ca ūiro y& pea: “¿Wiog&, ūiru m&tii?” y& ūiw&. To biro y& ca ūiro Wiog& pea o biro y&re ūi y&uwi: “Yua Jes&s, ūa&laro tiir&gu m&t ca n&nug&ra y& nii. **16** W&m& n&c&ri, y&re ūoya. Y& yeere ca padeg& m&re tii, ūuc& y& yee maqu& m&t ca ūarijere wede, m&re y& ca ūnope c&aare wede, ca tiip& m&re tiir&gu, m&re y& baua ea. **17** Jud&os, to biri jud&os ca niit&r& p&top& m&re tiicojo cojog&, ūa&laro m&re c&ja ca tiir&garijere m&re y& amet&enerucu. **18** C&ajap&re m&re y& tiicojo cojo, a&uro ūa maji, ūa&arije c&ja ca tii niirijere to c&orora tii yerij&aari a&nurije pee tii, ūuc& Satan&s c& ca dotirore biro c&ja ca tii niirucuri-jere tii yerij&aari, U&ureco Pac& peere ūo n&najee, d&iamac& y&re c&ja ca ūo n&najerije j&ori ūa&arije c&ja ca tiiriquere acobo eco, U&ureco Pac& yaar& ca ūa&arije manir& watoap& c&ja yee ca niirijere b&a ea, c&ja ca biro c& tijato ūig&,” y&re ūiwi.

Pablo c& ca y&u&rique

19 ”To biri wiog& Agripa, u&m&recop& maqu& y&re ca bii ūorijere y& amet&ene n&c&tiw&. **20** To biro biitig&ra, mee j&c&tora Damasco mac&r&re a&nurije quetire c&jare wede j&o, jiro Jerusal&n mac&r&re, Judea yepa niipetiro mac&r&re, ūuc& jud&os ca niit&r& p&caare, “T&goe&a yeri wajoa, U&ureco Pac&re

tho nanajee, maja ca biirijere ñora añuriye tii niiña,” cujare yu ñiwu. 21 To biro yu ca ñi wede yujuriye jhori, judíos Umureco Pacu yaa wiipu yure ñeeri, yure jhiarugawa. 22 To biro yure cuja ca tiirugarije to ca nii pacaro, Umureco Pacu pea mecu menapura yure tii nemocoa niimi. To biri thogoeña tutuarique mena, Umureco Pacu yee quetire, ca jhuo niirare, ca nii coterare, yu wede nanua waa. Ca biipere wede jhugueri maja, to biri Moisés “O biro biirucu,” cuja ca ñiriique ca niitirijepura jhicati uno peera wede, yu tiiti. 23 Mesías, ñañaro tamho bii yairi jiro, ñucu ca bii yairicarare cati tua jhgue biicari, añuriye ametharique quetire cu yaarare wede, griego cuare wede tiirucumi, cuja ca ñi cuñu jhugueriquepu wadore yu wede —ñiupi Pablo, Agripa.

Agripa, Cristore cu ca tho nanjeero Pablo cu ca tiirugamirique

24 Pablo atere cu ca wede tuja waarora, Festo pea o biro cure ñi camotacaupi:

—¡Pablo, mu mecucoa! Buaro buema ñigu, mecucu yai waagu mu tii —cure ñi acaro buiupi.

25 To biro cu ca ñiro, Pablo pea o biro cure ñi yuuupi:

—Yu mecuti, ca nii majuropeegu Festo. Añuro thogoeñacari, díamacura ca niirore biro ñigu yu tii. 26 Upu Agripa atere añuro ca majigu cuca anora niimi. To biri uwiri méé, cu ca tho cojoro yu wede. Yee méé yu ñi, cu cuca ate niipetirijere añuro majicumi, atea yairopu biitiwu. 27 Upu Agripa, ¿Umureco Pacu yee quetire wede jhugueri maja cuja

ca ūiquiriquere díámacū mū tħot? Díámacū mū tħocu.
Teere yu maji —cāre ūiupi.

28 To biro cā ca ūiro, o biro cāre ūi yħħupi Agripa:
—Petoacā mena, Jesucristore ca tħo nħanħjeegħu
yu ca niiro mū tiicā boo —ūiupi.

29 Pablo pea o biro cāre ūiupi:
—Yoari mééra, jiro jañuripu, mū wado méére,
ano meċū yu ca ūrijere ca tħo niirā niipetirāpħura
yure biro Jesucristore ca tħo nħanħjeerā cāja nijjato
līgu, Umureco Pacare yu jāi, biirāpħa come daari
manirārā —ūiupi.

30 To cōrora ħupu, macā wiogħu cāa, Berenice mena,
to biri too cāja mena ca duwiricarā niipetirā wāmħu
nucā, **31** apero pee waari, cāja majurope o biro
ameri ūiupa:

—Ania, ca jīa ecopu cā ca niipe u nopħura tii bui
ċutitijapi. Yeera tia cūuricħu niicāmi —ūiupa.

32 Agripa pea o biro ūiupi Festore:
—Cā majuropeera, “Roma macā wiogħu ma-
jurope yure cā jāiña bejejato,” cā ca ūtitjata, cāre ca
wienecāpe niimijapa —ūiupi.

27

Pablore Romapu cāja ca tiicojo cojorique

1 “Italiapu ca tiicojo cojope niicu” ūri jiro,
Pablore to biri aperā tia cūurica wiipu ca niirāre
uwamarā cāja ca niiri tabe, Emperador ca wāme
ċutiri tabe macū, uwamarā wiogħu Julio ca wāme
ċutigħippre cājare wiywawa. **2** To biri Adramitio
macāga cūmua Asia yepa macā petaripu ca waarica
mena ea jāa, jāa waawu. Tesalónica yepa macā
macā Macedonia macā Aristarco cāa jāa mena

waawi. ³ Ape rum Sidón macāre jāa ea waawu. Tii macāre uwamarā wiogu Julio pea Pablore añuro cāre tiiwi. Cā mena macārāre īa yuju, cūja pee cāa cāre tii nemo, cūja tijato īigu, to birora cāre īacāwi. ⁴ Sidón bua jāa waarāra, Chipre yucu pooga ditoye pee jāa ametua waawu, jāa ca waaro díámacā peera wino ca paa puu āpōtīlōro macā. ⁵ Tii yaare Cilia, Panfilia yepari āpōtīñaro ametua, waa nunua waarā, Licia yepa macā macā Mira ca wāme cūtiri macāre jāa eawu.

⁶ Tii macārā uwamarā wiogu jīcāga cūmua Alejandría macāga, Italiapu ca waaricarē buari waa nunua waarugarā, tiiga pee jāare ea jāa dotiwi. ⁷ Too waa nunua waarā pau rumuri, añuroacā jāa bii nunua waawu. Biirique peti, Gnidō ca wāme cūtiri macā āpōtīñarore jāa eawu. Ména, wino to birora ca paa puu āpōtīocā niiro macā, Salmona āpōtīñarore, Creta yucu poogare amojode ametua waarā, ⁸ tii yucu pooga tujarore ca yoacāro wioro bii paja yuju nunua waa, Añuri Petari* ca wāme cūtiri tabe, Lasea macā putoacā ca niiri tabere jāa eawu.

⁹ To biroacā bii nunua waama īirā, yoaro peti biirā jāa biiwu. Pue buchu eacoaro ca biiro macā, waaricaro buaro uwioro dooro tiiwu, mee baarique betiri juu buerica boje rumca ametuacoarique ca niiro macā.† To biri Pablo pea o biro cājare īi wede majiowi:

¹⁰ —Yu mena macārā, yu ca īajata, ano mani ca waape uwio majuropeecāro dooro tii, cūmuare

---

* **27:8** Buenos Puertos. † **27:9** Lv 16.

cōacā, apeyera cōacā, ñucā mani majuropeecā bii yaicoa mani biicāruga —cājare īimiwi.

11 To biro cājare cā ca ī pacaro, uwamarā wiogu pea, Pablo cā ca īrijere tħoricaro uño, tii cūmu wiogu, ñucā tii cūmuare ca waa tuugu peere boca tħo nħanjeewi. **12** Tii peta pea, pue buċu ametuenerica tabe uño méé ca niiro macā, niipetirā jañuripura, “Creta macā peta jotoa pee cāare doca pee cāare, muipū cā ca ñaajāa waari nħażżeen peere ca nii cojori peta Fenicep, pue buċu ca ametuenepe niicu,” ī tgħo eñawa.

Ca wino paa puurique

13 Jōcā jiro macā nħażżeen peere aħnuroacā wino ca paa puu jħo dooro īarā, “Mee mani ca boorore birora bii,” ī tgħo eñari, cāja ca cūu ħeerique come pīrire jee mħene jāa, Creta yuċu pooga wejare jāa waa nħażżeen waawu. **14** Ca yoa waatirora, muipū cā ca mħa doori nħażżeen to biri jotoa macā nħażżeen watoare wino ca paa puu dooriġe peat tutuaro paa puu ñaattua eawu cūmuare. **15** To biri wino ca paa puu dooro díámacā pee, cūmuare do biro tii waa queno poo majitima īrā, tee ca paa puu cojoro peera jāa waacā yai waawu. **16** Cauda ca wāme cätiri yuċu pooga wejare buċaro ca wino ca paa puuti jañuri tabe pee ametuwa waarrā, biirique peti, duarā ea jāaricaga cūmuare jāa ami jāawu. **17** Tiigare ami jāa yapano, cūmu pairica peere pūugħu dha po daari mena jia ñee nemowa.† Jiro, “Jita dupari buari Sirte maquēp mani ñaapeabocu,” ī uwima īrā, juti quejeri cāja ca tħaġġi mħene nħacōriquere jee

---

† **27:17** Cūmuare pūugħu dha po mena dħadha ñeejacupa, watibate-coabocu īma īrā.

duwio, ca paja ñeeri p̄ire ami cōa poori, ca wino paa puurije menara jāa waacā yai waawu. ¹⁸ Ména ape r̄um̄ peee cāare to birora wino buaro jāare ca paa puu cōa tuucōa niiro macā, cūmuap̄ ca niirije apeyere diap̄ jee cōañua j̄o waawa. ¹⁹ Itia r̄um̄ ca waaro, cāja majuropeera cūmua maquēre jee cōañua peticāwa. ²⁰ Paú r̄um̄ri muipū unora, ñocða unora bauri méé, buaro jañuro too ca wino paa puu n̄unhaa waaro ïarā, “Mani caticārucu,” ïrique unop̄ua jāare manicāw̄ yua. ²¹ Paú r̄um̄ri baari méé jāa ca biiro macā, Pablo pea niipetirā watoa wām̄ n̄acā, o biro ïwi:

—Ȳa mena macārā, ȳa peere tuo n̄unjeeri, Cre-tap̄ura mani ca tuacājata, o biro ñañaro mani ca biirijere tam̄otí, apeye cāa yaiti biibojacupa. ²² To ca bii pacaro mecāra jutiriticāña, jīcū uno peera mani bii yaitirucu biirāp̄ua. Cūmua wado yairucu. ²³ Meep̄ macā ñami, cā ȳuu nii, cā yeere pade cote, ȳa ca tiiḡ, Ùm̄reco Pacu cā ca tiicojoricā jīcū cā p̄ato macā yure baua eari, ²⁴ o biro yure ïjāwi: “Uwiticāña Pablo. Roma macā wioḡ § p̄atop̄ m̄ eacoarucu. M̄ j̄uori, m̄ mena cūmua ca niirā niipetirāre cājare amet̄enerucumi Ùm̄reco Pacu,” yure ïjāwi. ²⁵ To biri, t̄ugoeña tutuaya ȳa mena macārā. Yua Ùm̄reco Pacure, “Cā ca ïirore birora ca tiiḡ niimi,” ȳa ïi, to biri “Cā p̄ato macā yure cā ca ïjārore birora biirucu,” ȳa ïicā. ²⁶ Biirāp̄ua, yucu poogap̄ mani ñaapearucu —ïwi Pablo.

Cāja ca duarique

²⁷ Jāa ca waari tabe díamacā waatirāra apero pee jāare ca wino paa puu cojocāro macā, p̄ua semana

peti dia pairi yaa Adriaticopare* bii paja yuju ñami waarã, ñami decomacã peti cãmua waatuuri maja pea, “Mee, yepa ea waarã mani tii,” ii majiupa. ²⁸ To biri, ¿no cõro to ñucuati? ñirã, cõoñarica daa mena cõoñawa. Treinta y siete metros ñucuawã tii tabe. Juguero jañuro cõoñawa ñucã, too pea veintisiete metros'ra ñucuacawã yua. ²⁹ “Ùtägaariþ mani ñaatuare,” ii uwima ñirã, cãmuare to nucã ñee poojato ñirã, come píri bapari píi† cãmua ca waa tuuro pee jee cõañuari, “Yoari méé ca boero tiiya Ùmureco Pacu,” ii jãi niiwa. ³⁰ Cãmua waa tuuri maja pea, “Ca duticoape niicu” ii tugoeñari, cãmua ñiquia pee, come píri jee cõañuarãre biro tii ditori, ca duaro ea jääricaga cãmuare ami duwio jao waawa. ³¹ To biro cêja ca tiiro, Pablo pea uwamarã wioguare, cã uwamarãre, o biro cãjare ii wedewi:

—Anija cãmuapura cêja ca tuatijata, muja cãa maja catitirucu —iiwi.

³² To cõrora uwamarã pea tii cãmuare jia ñeerica daarire paa jude, diapu tii cõañua weocawa.

³³ Tii ñami ca boe doori tabere, Pablo pea niipetirãpurená petopuera apeye uno baaya ñigü, o biro ñiwi:

—Pua amo peti, dãpore baparica penituario ca niiri rãmuri peti, do biro manire to ca biiro, mani ñajaco ména ñirã, petoacã baarucuri méé muja bijãwã. ³⁴ Apeye uno baaya petopuera, mujare yu ii: Catirugará ca baaparã muja nií, jicã muja mena macã uno peerena, muja dãpuga maquë poa jicã daacã unora mujare yai weotirucu —cãjare iiwi.

---

* ^{27:27} Italia yepa jiro peere ca niiri yaa dia pairi yaa Adriático wãme cãtiupa. † ^{27:29} Anclas.

³⁵ To biro ūiḡra, pan'gare ami, niipetirā cāja ca ūa
cojoro, Ūmureco Pacure, “Añu majuropeecā” ūi juu
bue yapano, pee ami, baawi. ³⁶ To biro cā ca tiiro
ūarā, niipetirā t̄ugoeña tutua, cāja cāa, ujea niirique
mena baawa. ³⁷ Tii cūmuap̄re ca niirā niipetirā,
doscientos setenta y seis peti jāa niiwa. ³⁸ Cāja
ca baar̄garo cōro baa yapano cūmuare to n̄acāti
jañujato ūirā, trigo poarire jee cōañua bate d̄owā.

Cūmuca duarique

³⁹ Ca boe waaro cūmuare ca waa tuurā pea, tii
yepare ūa majitiwa. To bii pacarā, jita dupari
yepap̄re ca nii pāa waari jawire ūari, “Tii jawi pee
cūmuare mani waa pāa waa ñaaco,” ūiwa. ⁴⁰ To biro
ūi, cūmuare to paja ñeejato ūirā, come pīri cāja ca
jia yoo duwio cojorica daarire diap̄ra paa jude
cōañua cojo, ñucā waa tuurica pīririre popio duwio
cojori jiro cūmu ñiquā pee ca niiri quejerore wino
ca paa puu cojoro pee t̄ua m̄ene n̄acō, jita dupari
yepa pee waa pāa n̄unua waawa. ⁴¹ Cūmuca pea jita
dupari yepa ca nii wia dooro pee waa, tii yepap̄
ñaaapea peyacā cūmu waawā. Cūmuca ñiquā pea, dia
jupea jita dupari yepap̄ ñaaapeacāri ãcūrucuri méé
ca biiro, cūmuca waa tuurica tua pee oco ca jaberije
ñaaatuarora watí batecā n̄unua doowā.

⁴² To biro ca biiro, uwamarā pea cāja ca ñee
waaricarā jīcā uno peera cāja ca baa dutitipere
biro ūirā, jīa batecār̄uga t̄ugoeñamiupa. ⁴³ Cāja
wioḡa pea Pablo menarena jīa cōacābocuma ūima
ūiḡa, cājare jīa dotitiwi. Dotitiḡra, “Ca baa majirā
uno ñaañua jugue baa pāa waarāja; ⁴⁴ aperā yuc̄a
pīri, ñucā cūmuca ca watí bateri pīri mena peja pāa

waarāja,” ūwi. To biro tiirā, niipetirāpura añuro cati añurāra tii yucu poogare jāa eawu.

28

Malta yucu poogapu Pablo cā ca biirique

¹ Mee, niipetirāpura tii yucu poogare pāa earā, “Malta ca wāme cātiri yucu pooga nijapa,” jāa ū majiwu. ² Bojoca too ca nii juo dooricarā pea, jāa niipetirāpurenā añuro jāare tiiwa. Oco rūmari niima ūiro, buaro ca yujaro macā too macārā pea, pairi pecame dio yapano, “Jumarā dooya,” jāare ūwa. ³ Pablo cāa peca ca boporijere ca jeericu niiri, teere jee tīagu tii niwi. To cū ca tiiro, aña ca ajirijere duti witi waagura, Pablo amopu bacacā ūaañumu waawi. ⁴ Cāre cū ca baca ūaañumu waaro ūrā, too macārā pea o biro ameri ūwa:

—Ania ca bojoca jīagu niibumi. Dia pairi yaapu cāare cū ca ametuacā pacaro, ūñaro cū ca tiirique wapa pea cū ca catiro cāre booti —ūwa.

⁵ Pablo pea pecamepu añare wēe yaye cōa joecā cojowi. Cū peera bojoricaro biirucu, biitiwu. ⁶ Bojoca pea, cāre mipi, ūucā ca niiro tūjarora dia ūaacoa, cū ca biiro ūrugarā yuemwi. Yoaro yuerucuñami, bojoricaro biirucu cā ca biitiro ūari, tūgoeñā wajoari, “Biiti, jāguē niibumi ania,” ameri ūwa.

⁷ Tii tabe pātore niiwu jīcā, tii yucu pooga macā ca nii majuropeegu, Publio ca wāme cātigu yaa yepa. Cū pea añuro jāare boca, cā yaa wiipu itia rūmu peti jāare cōo niiwi. ⁸ To biro jāa ca biiri tabere, Publio pacu pea wiorique, díi yoopote mena diagu tiiupi. To biro ca bii yojagure Pablo pea cāre ūagu waari, juu bue yapano, cū amori

mena cāre ñia peo, cāre tii catiocāwi. ⁹ To biro cāre cā ca tii catorije jāori, aperā tii yucā pooga macārā ca diarique cātirā cāa, cā pāto doori, cāja ca diarique cātirijere ametāene ecowa. ¹⁰ Paū apeye jāare tiicojo, waa nānāa waaraā jāa ca cāope niipetiro jāare tiicojo, tīwa.

Romapū Pablo cā ca earique

¹¹ Tii yucā poogapure itiarā muipūa niiri jiro, pue bācā ca niiro tii yucā poogara ca tua nucāricagara ea jāa, jāa waacoawū. Tii cūmua pea, Alejandría macāga, cāja jāguēa Cástor, Pólux're īa cōori cāja ca owa tuuricarā ca tujarica niiwū. ¹² Too ca waaricarāra Siracusa macāre ea, itia rāmu peti jāa niiwū. ¹³ Too ca niiricarā, tii tabere weja jañuroacā waa nānāa waa, Regio macāpū jāa eawū. Ape rāmu peera, jāa jiro pee wino ca paa puu doorije ca earo, ape rāmura Puteoli macāpū jāa eacoawū. ¹⁴ Tii macāre jīcārā Jesucristore ca tuo nānājeerāre jāa bāa eawū. Cāja pea, "Jāa mena jīcā semana tuaya," jāare īwa. Too bii nānāa waaraāpū, jāa ea waawū Romare. ¹⁵ Roma macārā Jesucristore ca tuo nānājeerāre peatobiro jāa ca bii nānāa waarijere queti tāori, Foro de Apio, nucā Tres Tabernas ca wāme cātiri tabepū jāare bocarā dooupa. Pablo pea cājare īari, Umucreco Pacāre, "Añu majuropeecā" īi, tāgoeña bayi, biiwi nucā. ¹⁶ Romapū jāa ca earo, Pablo peera bojoricaropū cāre cūuri, uwamū jīcūrena cāre cote dotiwa.

Romapū añurije quetire Pablo cā ca wederique

¹⁷ Itia rāmu jiro Pablo pea, judíos're ca jāo niirāre jāo neowi. Cāja ca nea petiro īa, o biro cājare īwi:

—Yu yaarā, yua, mani yaa pooga macārā menare ñañaro tiiti, ñucā mani ñicā jāmua cāja ca tii jho doorique mena cāare ñañarije ūti, yu ca bii pacaro Jerusalén'pu yure ñeeri, romanos'pure yure tiicojowa. **18** Cūja pea yure jāiñari jiro, ca jīa ecopepu ñañarije yu ca tii bui chtitiriquere ū majiri, yure wienecārhgamiwa. **19** To biro cāja ca tiirhga pacaro, judíos pee cāja ca bootiro macā, yu majuropeera, “Hu Roma macā majuropeera yure cā jāiñā bejejato,” yu ūiwu. Biighpua, yu yaa pooga macārāre wedejāarhgu méé to biro yu ūiwu. **20** Atere ūima ūigu, mujare ūa, muja mena wede peni, tiirhgu mujare yu jho cojojāwu. Mani israelitas bojoca mani ca yue niirije jhorira, anopure come daari mena jiacārichu yu nii —ūwi Pablo.

21 To biro cā ca ūiro, cāja pea o biro cāre ūiwa:

—Jāa jīcāti hno peera mu yee maquē quetire Judea macārā jāare cāja ca owa cojorijere ñeerucu, jāa tiiti. Ñucā mani yaarā judíos, Jesucristore ca tho nunujeerā toopu macārā ca earā cāa, jīcā hno peera mu yee maquē ñañarije queti chti, ñañaro mure wede ama, tiitiwa. **22** To biri mu ca thogoeñari wāmere jāa thorhga. Ate wāma wāme ūi nucā bhoriquere niipetiri taberi macārāpura ñañaro cāja ca wede pairije wadore jāa maji —ūwi Pablore.

23 To biri Pablo mena nearhgarā, “Tii rumu ca niiro mani neajaco” ūi, tii rumu ca earo, cā ca niiri wiipure pau bojoca nea poowa. Pablo pea boeri tabe ména Humareco Pach cā ca doti niiri tabe maquē quetire ca wede jhorich, tii rumu ca naiori tabepu cājare wede yerijāawi. Moisés cā ca doti cūurique, Humareco Pach yee quetire wede jugueri

maja cāja ca owarique mena ūri, Jesucristore cāja ca tuo nūnūjeero tirugū, cājare wedemiwi. ²⁴ Pablo cā ca ūrijere, jīcārā tuo nūnūjee, aperā tuo nūnūjeerugati, biicāwa. ²⁵ Cāja majuropeera jīcāri cōro tāgoeñatima ūrā, waa batecā jāo waawa. To biro cāja ca biro Pablo pea o biro cājare ūwi:

—Díamacāra Añuri Yeri māja ūnicā jāa niiquūricarāpure Umureco Pacu yee quetire wede jāgueri maju Isaías menapu o biro ūquūupi:

²⁶ “Waari, o biro ūña anijare:

Buaro tuo pacārā, tuo puotirucuma;
Ca ūacārā nii pacārā, ūa jeeñotirucuma.

²⁷ Ati pooga macārā, cāja yeripura ca tuo nūnūjeerugatirā jeeñacā yai waama.

Cāja amoperire tiarique cūocāma.

Cāja capegaarire biaricarāre biro biima.

To biro cāja ca biitijata, cāja cape mena ūa,
cāja amoperi mena tuo,

cāja yeri menapu tuo puo, tāgoeñā yeri wajoa,
biibocuma.

Yu pea cājare yu catiobocu,”* ūupi.

²⁸ “To biri atere māja ca majiro yu boo:
Umureco Pacu cā ca ametēnerije judíos ca niitirā peere wederique nii, cāja pea teere añuro tuo nūnūjeerucuma —ūwi Pablo. ²⁹ Pablo atere o biro cā ca ūro, judíos pea, cāja majuropeera ameri acaro bui tuti, ūicā tua waawa.

³⁰ Pua cāma peti cāre cāja ca wajorica wiire† niawi Pablo. Niipetirā cāre ca ūarā earucurāre, ūjea niirique mena cājare jāi bocarucuwi. ³¹ Uwi tāgoeñaricaro maniro, Umureco Pacu cā ca dotiri

---

* ^{28:27} Is 6.9-10. † ^{28:30} Casa alquilada.

tabe maquẽ quetire wede, ñucã Wiogʉ Jesucristo
yee maquẽre jĩcārã peerena ñi camota ecoricaro
maniro bue, tiicõa niirucuwi.‡

To biro to biijato.

Lucas

---

‡ **28:31** Ati pũurore ca owaricʉa, cã ca owa cojogʉre, ate jiro Pablo cã ca bii nʉnʉa waariquepʉra wede nʉnʉa waatiupi. Añuro petira Jesucristo yee añurije queti Jerusalén mena ca bii jʉoriquera jeja nʉcã nʉnʉa waaro romanos yaa yepapʉ cãare ca eacoariquere wedegʉ cã ca ñirique niiupa.

Umareco pacã wederique

New Testament in Waimaha

El Nuevo Testamento en waimaja de Colombia

copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Waimaha

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Waimaha

Brazil

[baø]

Copyright Information

© 2010, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Waimaha

© 2010, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

cxxxiv

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files
dated 29 Jan 2022

578d10cf-36f5-57a0-9c73-7cf116b01c7e